

№ 4, 2010

Вісник вищої ради юстиції

ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

Рік заснування: 2009

Завновники: Вища рада юстиції, Національний університет «Одеська юридична академія»

УДК 34 (051)

ББК 67я5

В 53

Галузь науки: юридичні науки

Анотація: Видання висвітлює діяльність Вищої ради юстиції, питання судоустрою, статусу суддів, хід судової реформи в Україні, засади конституційного ладу України, правозастосовну практику, а також загальні питання теорії і практики права.

Періодичність: 4 рази на рік

Головний редактор: Колесниченко В.М., канд. юрид. наук

Науковий редактор: Гончаренко О.В., канд. юрид. наук

Відповідальний секретар: Бардаченко Л.М.

Літературний редактор: Таращук О.С.

Комп'ютерна верстка: Краснощок І.В.

Адреса редакції: 04050, м. Київ, вул. Артема, 89

Електронна адреса: bardachenko@vru.gov.ua

Телефон: (044) 489-64-63

Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право редагувати матеріали. Опубліковані статті відображають думку авторів і можуть не збігатися з позицією редакції. При використанні матеріалів посилання на видання є обов'язковим.

ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ, № 4, 2010

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ВИДАЄТЬСЯ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК ЗГІДНО З НАКАЗОМ ГОЛОВИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ «ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ» № 142/0/1-09 ВІД 29.12.2009 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. КОЛЕСНИЧЕНКО Володимир Миколайович, Голова Вищої ради юстиції, кандидат юридичних наук (голова Редакційної колегії).
2. ГЛУШКОВ Валерій Олександрович, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.
3. ГОНЧАРЕНКО Олександр Володимирович, головний радник – керівник служби Голови Вищої ради юстиції, кандидат юридичних наук.
4. ДОЛЕЖАН Валентин Володимирович, доктор юридичних наук, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія».
5. ЗАВАЛЬНЮК Володимир Васильович, член Вищої ради юстиції, ректор Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, професор.
6. КІВАЛОВ Сергій Васильович, член Вищої ради юстиції, народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя, доктор юридичних наук, професор, академік Академії педагогічних наук України, академік Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України.
7. КУДРЯВЦЕВ Віктор Вікторович, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України.
8. ЛИСЕНКО Оксана Миколаївна, керівник прес-служби Вищої ради юстиції (секретар Редакційної колегії).
9. МЕДВЕДЬКО Олександр Іванович, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України.
10. ПОРТНОВ Андрій Володимирович, член Вищої ради юстиції, заступник Глави Адміністрації Президента України – Керівник Головного управління з питань судової реформи та судоустрою, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Заслужений юрист України.
11. ХОРОШКОВСЬКИЙ Валерій Іванович, Голова Служби безпеки України, доктор економічних наук, професор.
12. ЧАНИШЕВА Галина Іванівна, декан соціально-правового факультету Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України
13. ШАПОВАЛ Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України.
14. ШИНКАР Олександр Іванович, керівник секретаріату Вищої ради юстиції.

ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ, № 4, 2010

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ВИДАЄТЬСЯ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК ЗГІДНО З НАКАЗОМ ГОЛОВИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ «ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ» № 142/0/1—09 ВІД 29.12.2009 р.

ЗМІСТ

СУДОВА ВЛАДА

Статус помічника судді місцевого загального суду у світлі положень нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів», *Осіка Ігор Миколайович*, кандидат юридичних наук, магістр міжнародного та порівняльного права (LL.M), доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права Харківського економіко-правового університету 6

Фінансово-правові гарантії принципу незалежності суддів, *Галайденко Тетяна Василівна*, головний спеціаліст відділу підготовки матеріалів з питань дисциплінарної відповідальності секретаріату Вищої ради юстиції, здобувач кафедри судових та правоохоронних органів Одеської національної юридичної академії 19

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Порівняльно-правовий аналіз зарубіжної практики організації і функціонування вищих рад юстиції, *Гончаренко Олександр Володимирович*, керівник служби – головний радник Голови Вищої ради юстиції, кандидат юридичних наук 32

Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України, *Обрусна Світлана Юріївна*, кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси) 52

ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Оцінка доказів, зібраних до порушення кримінальної справи, *Кузьмічова Анастасія Юріївна*, капітан міліції, ад'юнкт кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ 74

Прокурорський нагляд у процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів, *Глушков Валерій Олександрович*, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Василичук

Віктор Іванович, професор кафедри оперативно-розшукової роботи та спеціальної техніки Київського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; Скалозуб Леонід Павлович, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України; Бортницька Леся Володимирівна, радник Голови Вищої ради юстиції, аспірант кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 79

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Масштабність змін законодавства про судоустрій, Мультян Марина Бондівна, суддя Вінницького окружного адміністративного суду 91

Належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів як гарантія їх незалежності і недоторканності в контексті аналізу Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Желік Борис Євграфович, голова господарського суду Чернівецької області..... 98

Щодо неузгодженості окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з нормами інших законодавчих актів, Маргарітов Михайло Вікторович, голова Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим 105

Є в удосконалення початок, Плевако Володимир Іванович, суддя у відставці, голова Дніпропетровського апеляційного господарського суду (2001-2010 рр.), Заслужений юрист України 109

Судова реформа та Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: більша правова визначеність є доброю новиною для інвестора, Ярослав Арестович Петров, магістр права, адвокат, юрист ЮФ «Астерс»; Микола Георгійович Сорочинський, кандидат юридичних наук, адвокат (Україна та штат Нью-Йорк), юрист ЮФ «Астерс» 114

АКТИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ

Рішення Вищої ради юстиції від 29 березня 2010 року № 209/0/15-10 122

Рішення Вищої ради юстиції від 7 червня 2010 р. № 458/0/15-10..... 145

Статус помічника судді місцевого загального суду у світлі положень нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

Осика Ігор Миколайович,

кандидат юридичних наук, магістр міжнародного та порівняльного права (LL.M), доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права Харківського економіко-правового університету

Посаду помічника судді в загальних судах України було запроваджено відповідно до Закону України «Про судоустрій України» 2002 року. Фактично на рівні місцевих судів ця посада почала запроваджуватися з 2005 року. Необхідність введення інституту помічника судді в українських судах назріла в результаті проведення так званої «малої судової реформи» 2001 року, яка призвела до суттєвого збільшення навантаження на суди. Так, 16 березня 2005 року були проведені парламентські слухання на тему «Судово-правова реформа в Україні», однією з рекомендацій яких було «прийняття процедур, які дозволять уникнути перенавантаження суддів». Відповідно до статистики, наведеної під час слухань Головою Верховного Суду України, у 2005 році навантаження на суди у порівнянні з 1992 роком збільшилося в 38 разів. У період між 2000 і 2004 роками навантаження на суддів збільшилося у 2,5 рази. Якщо у 2000 році навантаження на одного суддю складало 50 справ на місяць, то у 2004 році це було 118 справ, а в деяких судах навіть 150 справ на одного суддю в місяць [10]. Про надмірну завантаженість суддів України та необхідність надання їм додаткової професійної підтримки, зокрема у пошуку нормативно-правових актів та підготовці справ до слухання, у ті роки йшлося і в оцінках закордонних експертів [5, с. 31; 6, с. 74–76]. Таким чином, основною метою запровадження посади помічника судді в українських судах було

розвантажити суддю від виконання рутинної технічної роботи під час підготовки та при розгляді судових справ.

Слід відзначити, що протягом майже п'яти років функціонування посади помічника судді в місцевих загальних судах помічники суддів зарекомендували себе як ефективні працівники апарату суду, здатні суттєво допомогти суддям в умовах зростаючого навантаження. Це стало можливим завдяки делегуванню суддями помічникам певних функцій, які не пов'язані з відправленням правосуддя і не впливають на прийняття судових рішень. Серед таких функцій: складання для судді проектів документів; підбір законодавства та судової практики, необхідних для розгляду суддею конкретної справи; ознайомлення учасників процесу з матеріалами судових справ; підготовка матеріалів для розгляду судової справи та контроль за виконанням відповідних документів тощо. Це дозволило значно покращити суддям продуктивність роботи. Можна сказати, що вирішити проблему збільшення обсягу роботи судді в останні роки вдалося завдяки введенню посади помічника судді.

Незважаючи на важливість роботи помічника судді та його незамінність для судді, його правовому статусу на законодавчому рівні не було приділено належної уваги. До липня 2010 року посада помічника судді лише згадувалася в законі про судоустрій, а правовий статус фактично було врегульовано на рівні Наказу Державної судової адміністрації України від 20 липня 2005 року № 86, що затверджував Типову посадову інструкцію помічника судді серед інших посад апарату суду [8]. Протягом багатьох років точилися дискусії з приводу судової реформи, в якій роль та місце помічника судді згадувалися лише у контексті необхідності надати судді право підбирати собі помічника. Інші аспекти діяльності помічника судді на державному рівні не досліджувалися і не порушувалися.

У наукових дослідженнях посаді помічника судді також не приділялося належної уваги. Помічники суддів розглядалися лише в контексті організаційного забезпечення суду, зокрема діяльності апарату суду. Питання ролі та функцій помічника судді в апараті суду розглядалися в працях

Д.М. Притики [14, с. 153–256], Р.О. Куйбіди [7, с. 195], С.Г. Штогуна [19, с. 114–115], В.І. Радченко [15, с. 136], В.Д. Бринцева [2], В.Е. Теліпко [17] та інших дослідників. Ретельний аналіз діяльності помічника судді місцевих загальних судів та його правового статусу було здійснено в рамках реалізації Проекту Європейського Союзу «Прозорість та ефективність функціонування судової системи України: компонент державної служби». Завдяки Проекту, крім суто аналітичної роботи, було проведено низку «круглих столів», під час яких обговорювалися питання удосконалення правового статусу помічника судді, зокрема набуття ним рис самостійного правового інституту, розглядалися шляхи перегляду обсягу функціональних обов'язків, запровадження стабільної правової професії – помічник судді, шляхи кар'єрного зростання для помічників суддів та багато інших питань [1]. У результаті в новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року з'явилася окрема стаття 151 «Помічник судді загального суду», яка частково врегулювала правовий статус помічника судді на законодавчому рівні і встановила право кожного судді суду загальної юрисдикції мати помічника, встановила кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду помічника судді і порядок їх добору та призначення на посаду, визначила підзвітність помічника судді та загальний порядок його кадрового і фінансового забезпечення [4].

Безперечно, введення до Закону «Про судоустрій і статус суддів» окремої статті про помічника судді є кроком уперед у визнанні та врегулюванні правового статусу помічника. Однак, на нашу думку, деяке коло питань залишається не вирішеним, тому над удосконаленням правового статусу помічника судді необхідно продовжувати працювати і далі. Крім цього, положення статті 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» також потребують додаткового тлумачення і нормативного врегулювання процедурних питань, таких як: порядок добору помічника судді, призначення та звільнення його з посади, підпорядкованість керівнику апарату суду, порядок проходження державної служби тощо. Більшість із цих питань має бути відображено у

Положенні про помічника судді, яке станом на листопад 2010 року Радою суддів України ще не затверджене. Дана стаття має на меті дослідити певні елементи правового статусу помічника судді відповідно до нового закону про судоустрій та запропонувати варіанти їхнього відображення у Положенні про помічника судді та інших нормативно-правових актах.

Так, кваліфікаційні вимоги до кандидата на посаду помічника судді, вказані в Положенні про помічника судді загального суду, потребують деяких роз'яснень. Кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду помічників суддів судів загальної юрисдикції встановлені частиною 2 статті 151 Закону «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до положень даної статті помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Для помічників суддів Верховного Суду України встановлено додаткову вимогу – наявність стажу роботи в галузі права не менше трьох років. Тобто помічникам суддів місцевих, апеляційних і вищих спеціалізованих судів не обов'язково мати стаж роботи в галузі права. У зв'язку з цим положенням до кандидатів на посаду помічника судді висувуються дещо занижені вимоги, адже згідно з Типовою посадовою інструкцією помічника судді місцевого загального суду, затвердженою відповідним наказом Державної судової адміністрації України на підставі закону 2002 року, від помічника судді вимагається наявність двох років робочого стажу в судовій системі або трьох років у галузі права [8].

Наявність вищої юридичної освіти – ще одна вимога до кандидата на посаду помічника судді. Відповідно до статті 1 Закону України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року № 2984-III [3] в Україні існують наступні освітні рівні: неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта. Також встановлено такі освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. При цьому освітньому рівню неповної вищої освіти відповідає освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, базової вищої освіти – бакалавра і повної вищої освіти – спеціаліста або магістра. Слід зауважити, що Закон «Про судоустрій і статус суддів» не визначає, який саме

освітньо-кваліфікаційний рівень повинен мати кандидат на посаду помічника судді. Тобто якщо трактувати Закон широко, то це може бути особа як із освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста, так і магістра.

Крім цього, варто звернути увагу на те, що у чинному законодавстві не висвітлено поняття «юридична освіта». Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» [11] та Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» [13] передбачена така галузь, як «Право», до якої належать такі спеціальності: право (за галузями), правоохоронна діяльність (тільки для спеціалістів і магістрів) та правознавство (спеціальність, за якою здійснюється підготовка професіоналів за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра з присвоєнням кваліфікації вчителя або викладача вищого навчального закладу, за умови виконання психолого-педагогічної, методичної та практичної програми підготовки відповідно до галузевого стандарту педагогічної освіти). Таким чином, можна дійти висновку, що до юридичної освіти можуть належати всі три перелічені спеціальності. Оскільки закон про судоустрій і статус суддів не вказує, які саме спеціальності повинні мати помічники суддів, це положення має знайти своє відображення у Положенні про помічника судді. Тим більше, що такі вимоги вже конкретизовані у поки що чинній Типовій посадовій інструкції помічника судді місцевого загального суду, відповідно до якої на посаду помічника суду призначаються особи, які мають повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра. Таким чином, вимоги до

кандидатів на посаду помічника судді відповідно до нового закону є менш суворими.

Однак, на нашу думку, наявність менш суворих вимог не можна вважати великою проблемою, оскільки на практиці, в умовах великої плинності кадрів в окремих регіонах, вимог щодо рівня освіти та досвіду роботи за фахом не завжди дотримувалися. Так, в окремих випадках на посаду помічника призначалися особи, які не мали досвіду роботи або мали неповну юридичну освіту та продовжували навчання заочно. До такої практики вдавалися у виняткових випадках, коли дійсно існували реальні проблеми з кадровим забезпеченням судів. Але незважаючи на це, помічники вдало виконували покладені на них обов'язки.

Свої особливості має процедура добору помічника судді, яка відрізняється від тієї, що існувала до прийняття нового закону про судоустрій. Якщо раніше добір помічника здійснювався за загальними правилами державної служби, то відповідно до частини 4 статті 151 нового закону суддя самостійно здійснює добір помічника і направляє подання керівникові апарату суду про призначення та звільнення з посади помічника. Добір кандидатів на посаду помічника судді здійснює безпосередньо сам суддя. Проведення конкурсу для помічників суддів не передбачено, тоді як добір співробітників апарату суду здійснюється на конкурсній основі.

Однак, згідно з ч. 3 ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», на помічників суддів поширюється дія Закону України «Про державну службу». Тобто помічники суддів вважаються державними службовцями, що працюють у суді, однак не входять до апарату суду. Такий висновок можна зробити з системного аналізу частини 9 статті 149 Закону, в якій міститься перелік осіб, що входять до апарату суду, але у ньому немає помічника судді, і ч. 3 статті 151, в якій вказується, що помічники лише «прикріплюються для кадрового та фінансового обслуговування до апарату відповідного суду».

За своїм змістом такий спеціальний порядок добору і проходження державної служби, який встановлено для помічників суддів, передбачений

частиною 5 статті 15 Закону України «Про державну службу», відповідно до якої Президент України, Голова Верховної Ради України, члени Уряду України, глави місцевих державних адміністрацій мають право самостійно добирати та приймати осіб на посади своїх помічників згідно зі штатним розписом і категорією, що відповідає посаді (патронатна служба). Порядок перебування на державній службі таких осіб встановлюється відповідними органами. Хоча судді і не згадуються в тексті даної статті, фактично порядок добору помічників та умови проходження служби за всіма ознаками відповідають умовам патронатної служби. У даному випадку виникає певна правова колізія між законом про державну службу та законом про судоустрій і статус суддів. З одного боку, закон про судоустрій і статус суддів передбачає саме патронатний порядок призначення на посаду та проходження служби, з другого – закон про державну службу не поширює на суддів право мати патронатну службу. У зв'язку з цим доцільно внести зміни або до закону про державну службу, або до закону про судоустрій і статус суддів, де надати суддям право мати помічників на умовах патронатної служби.

На нашу думку, при доборі помічника судді доцільно розділити функції судді та керівника апарату суду. Основним завданням судді є відправлення правосуддя. Рекомендації Ради Європи [16] та й українські концепції реформування судівництва [18] неодноразово наголошували на необхідності позбавлення суддів невластивих їм функцій. До речі, введення посади помічника судді і було одним з таких кроків. Однак при доборі помічника суддя має витрачати свій час на пошук та оцінку особи, яку він хоче мати своїм помічником. Ми погоджуємося з тим, що суддя може здійснювати оцінку наявності у особи тих знань і навичок, які, як він вважає, повинен мати його помічник. Суддя також може звертати увагу на особистісні та психологічні особливості особи, яка претендує на посаду помічника. Але не більше цього. Решту завдань, пов'язаних з доббором помічника, має виконувати керівник апарату суду, який відповідно до частини 2 статті 149 закону про судоустрій

несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу, а отже і за помічника судді. У зв'язку з цим керівник апарату має забезпечити пошук кандидатур на посаду помічника судді, перевірку їх відповідності вимогам, передбаченим законом про судоустрій та про державну службу (громадянство, освіта, судимість тощо) за тією ж процедурою, яка стосується співробітників апарату суду – державних службовців. Однак, замість проведення конкурсу як для державних службовців, кандидат на посаду помічника судді проходить співбесіду з суддею, який вирішує, чи підходить ця особа вимогам, встановленим суддею, чи ні. Суддя може і сам підібрати кандидатуру помічника, однак керівник апарату зобов'язаний перевірити відповідність формальним вимогам до державних службовців, адже за кадрове забезпечення, а відтак і за проходження державної служби в суді відповідає саме керівник апарату, який, до речі, і призначає помічника на посаду за поданням судді. Форма подання на призначення помічника судді має бути розроблена керівником апарату суду.

Крім цього, відповідно до закону про державну службу помічники мають проходити щорічну оцінку та атестацію і у цих питаннях вони мають бути підпорядковані керівнику апарату. Однак у питаннях, пов'язаних з підготовкою справ до розгляду, помічник підзвітний лише відповідному судді. Тому здійснювати оцінювання якості роботи помічника та виконання ним службових обов'язків має в першу чергу суддя. Організовувати щорічну оцінку і атестацію має керівник апарату. Задля економії часу судді для проведення щорічної оцінки або атестації керівнику апарату або Державній судовій адміністрації України доцільно розробити оціночну форму – опитувальник для суддів щодо виконання помічниками своїх обов'язків.

Оскільки для кадрового і фінансового забезпечення помічник судді прикріплюється до апарату суду, керівник апарату також впливає на фінансове та кадрове забезпечення помічника (йдеться про відпустки, премії, присвоєння рангу державного службовця тощо).

Ще одним проблемним питанням є вирішення долі помічника судді, який іде у відставку чи з інших причин залишає суд. Узагалі, якщо слідувати принципу патронатної служби, помічник може звільнитися разом із суддею, про що йдеться у п. 8 Порядку перебування на державній службі працівників патронатної служби членів Кабінету Міністрів України та голів місцевих державних адміністрацій [12]. Однак керівник апарату суду своїм рішенням може не звільняти помічника судді у такому випадку, а запропонувати йому іншу посаду в суді, звісно, за наявності вакансії.

Таким чином, незважаючи на законодавче закріплення посади помічника судді загального суду, низка аспектів діяльності помічника та його правового статусу залишаються невирішеними або дискусійними. На нашу думку, першочергово мають бути вирішені наступні питання у Положенні про помічника судді загального суду.

У цьому документі мають знайти відображення ті питання, яких немає в Законі, зокрема уточнені кваліфікаційні вимоги щодо освіти; уточнений та конкретизований перелік функціональних обов'язків; процедурний порядок добору; порядок проходження державної служби; підпорядкування та відносини з керівником апарату та головою суду, відносини з апаратом суду; кадрове оформлення помічника судді; порядок і підстави звільнення з посади, враховуючи той факт, що суддя сам безпосередньо здійснює добір помічника. На рівні Кабінету Міністрів необхідно визначити порядок оплати праці помічників суддів з урахуванням зміненого статусу та віднесення їхніх посад до певних категорій державної служби та рангів державних службовців.

Пропонуємо також не залишати поза увагою і можливий подальший законодавчий розвиток посади помічника судді з розширенням повноважень помічника судді, як це пропонувалося Проектом ЄС «Прозорість та ефективність функціонування судової системи України: компонент державної служби». Згідно з цими рекомендаціями інститут помічників суддів має знайти своє процесуальне закріплення, що впливає з тих функцій, які фактично

виконує помічник судді. На думку експертів Проекту помічник судді має стати процесуальною фігурою, має бути визначено його місце та роль у судовому процесі, встановлено обсяг його процесуальних прав та обов'язків, що сприятиме здійсненню правосуддя і ще більше позбавить суддів від виконання невластивих їм функцій [9].

Наприклад, доцільно продовжувати опрацювання питання щодо можливого надання помічнику судді у виняткових випадках таких прав: брати участь у розгляді судових справ, зокрема заміщати секретаря судового засідання, вести журнал та протокол судового засідання, оскільки для судді це найзручніший і найефективніший спосіб заміни секретаря судового засідання; підписувати непроцесуальні документи інформаційного та організаційного характеру, пов'язані з розглядом судових справ; зробити обов'язковими для фізичних та юридичних осіб запити та інші правомірні вимоги помічників суддів; видавати судові накази тощо. У зв'язку з цим необхідно встановити порядок відводу та самовідводу помічника судді, а також порядок вирішення заявленого відводу; визначити обмеження помічника судді бути представником в суді. Доцільно також повернутися до розгляду питання щодо надання певних переваг помічникам судді у конкурсі на зайняття суддівської посади, адже дійсно кваліфіковані та досвідчені помічники суддів об'єктивно є кращими кандидатами на зайняття посади судді.

Список використаних джерел:

1. Бардаченко Л. Помічник судді: слуга двох господарів? // *Правовий тиждень*. – № 1–2 (179–180). – 12 січня 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1678>
2. Бринцев В.Д. *Організаційне забезпечення діяльності судів на регіональному рівні: нормативна база, проблеми та шляхи їх вирішення*. – К., 2003. – 400 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року № 2984-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Офіційний вісник України від 30.07.2010 – 2010 р., / № 55/1 /, стор. 7, стаття 1900, код акта 52172/2010.
5. Індекс судової реформи в Україні, Американська асоціація юристів, травень 2002. – 40 с. посилання на: J.K.R. Stanford-Smith, international expert within the TACIS Programme of Support to Commercial Courts System and to Court Administration of Ukraine (2003/077-091).
6. Індекс судової реформи в Україні, Американська асоціація юристів, грудень 2006 року. – 105 с.
7. Куйбіда Р.О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 453 с.
8. Наказ Державної судової адміністрації України «Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду» № 86 від 20.07.2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.11781.0>
9. Осика І. Статус помічника судді в судовій системі України // Інтернет – сторінка Проекту ЄС «Прозорість та ефективність функціонування судової системи України : компонент державної служби» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ujfp.org.ua/filearea/downloads/>
10. Парламентські слухання про стан судово-правової реформи в Україні, 16 березня 2005 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/zakon/skl4/par_sl/sl160305.htm
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» // Офіційний вісник України від 25.12.2006 – 2006 р., № 50, стор. 160, стаття 3333, код акту 38153/2006
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 1999 р. № 851 «Про затвердження Порядку перебування на державній службі працівників

- патронатної служби членів Кабінету Міністрів України та голів місцевих державних адміністрацій» // Офіційний вісник України від 04.06.1999 – 1999 р., № 20, стор. 277, код акту 7589/1999.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» // Офіційний вісник України від 13.09.2010 – 2010 р., № 67, стор. 26, стаття 2406, код акту 52638/2010.
14. Притика Д.М. Правові засади організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. – К.: Ін Юре, 2003. – С. 153 – 503 с.
15. Радченко В.І. Апарат суду: організація роботи в сучасних умовах, – М. 1998. – 234 с.
16. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам – учасникам № R (86) 12 щодо здійснення заходів, спрямованих на запобігання та усунення перевантаженості судів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=214&Itemid=38
17. Телітко В.Е. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар / За ред. Молдована В.В. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 528 с.
18. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів № 361 від 10 травня 2006 року» // Офіційний вісник України від 24.05.2006 – 2006 р., № 19, стор. 23, стаття 1376, код акту 36232/2006.
19. Штогун С.Г. Організація діяльності місцевих загальних судів в Україні. Навчальний посібник. – Острого: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2006. – 356 с.

Осыка І. Статус помічника судді місцевого загального суду у світлі положень нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів»

У статті автор досліджує правовий статус помічника судді місцевого загального суду згідно з новим законом про судоустрій і статус суддів. Зокрема, досліджуються у комплексі з чинним законодавством кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду помічника судді, питання добору і призначення на посаду помічників суддів, відношення помічника судді з керівником і апаратом суду. Пропонуються напрями подальшого нормативно-правового врегулювання та розвитку правового статусу помічника судді в Україні.

Ключові слова: помічник судді, керівник апарату суду, кваліфікаційні вимоги, процедура добору та призначення на посаду, положення про помічника судді загального суду.

Осыка И. Статус помощника судьи местного общего суда в свете положений нового Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей»

В статье автор исследует правовой статус помощника судьи местного общего суда в соответствии с новым законом о судоустройстве и статусе судей. В частности исследуются в комплексе с действующим законодательством квалификационные требования к кандидатам на должность помощника судьи, вопросы подбора и назначения на должность помощников судей, отношения помощника судьи с руководителем и аппаратом суда. Предлагаются направления дальнейшего нормативно-правового урегулирования и развития правового статуса помощника судьи в Украине.

Ключевые слова: помощник судьи, руководитель аппарата суда, квалификационные требования, процедура отбора и назначения на должность, положение о помощнике судьи общего суда.

Osyka I. Status of a Judge Assistant of a Judge of local general court in the lights of the new Law of Ukraine «On Judicial System and Status of Judges»

The author researches in the paper legal status of a Judge Assistant of a Judge of local general court in accordance with the new law on judicial system and status of judges. In particular issues of qualification requirements to the candidates on the position of judge assistant, selection and appointment, communication with court administrator and court apparatus are investigated comprehensively with current legislation. The ways for the further normative and legal regulation as well as further development of the Judge Assistant's position in Ukrainian courts are suggested.

Key words: Judge Assistant, Court Administrator, qualification requirements, selection and appointment procedure, General Court Judge Assistant's Statute.

Фінансово-правові гарантії принципу незалежності суддів

Галайденко Тетяна Василівна,
*головний спеціаліст відділу підготовки матеріалів з
питань дисциплінарної відповідальності секретаріату
Вищої ради юстиції, здобувач кафедри судових та
правоохоронних органів Одеської національної юридичної
академії*

У системі гарантій незалежності суддів належне фінансове забезпечення їх посадової діяльності посідає першочергове місце. Воно обумовлюється насамперед почесністю суддівської посади, а також значущістю для держави тих функцій, які виконує суддя. Ця посадова особа щодня вирішує десятки суперечок про право, відновлює баланс порушених правовідносин, забезпечує досягнення справедливості, законності й верховенства права. Суддя, відправляючи правосуддя, виконує важливі державні функції, а саме – здійснює захист прав і свобод громадян, забезпечує стабільність правопорядку в державі. Отже, важко уявити, щоб посадовець такого високого рівня отримував за свою роботу незначну матеріальну компенсацію. У такому разі суддя стане вкрай вразливим для корупційних проявів, зокрема, з боку сторін по справі, що неприпустимо для демократичної держави. Саме тому завданням держави та її безпосереднім обов'язком є забезпечення суддям таких організаційних і матеріальних умов праці, які б унеможливили корупційні прояви, з одного боку, і забезпечили престижність суддівської посади, з другого.

Різні аспекти статусу суддів були предметом дослідження російських і вітчизняних вчених. Зокрема, можна відзначити праці Л.М. Москвич, С.В. Подкопаєва, С.В. Прилуцького [1], М.І. Клеандрова [2], Г.Т. Єрмошина [3].

Однак вказані автори зосереджували увагу на загальних аспектах статусу суддів, проблемі юридичної відповідальності суддів тощо, питання ж належного фінансового забезпечення суддівської діяльності потребує подальшого уточнення.

Актуальність вказаного дослідження зростає у зв'язку із новим етапом судово-правової реформи, який розпочався з ухваленням Верховною Радою України проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4].

Враховуючи викладене, перед нами постає завдання дослідити сутність і змістовне наповнення фінансово-правових (матеріальних) гарантій незалежності суддів, запропонувавши шляхи їх удосконалення.

Міжнародні стандарти належного судочинства наголошують на важливості забезпечення державою гідних умов праці суддів. Так, в Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя 1983 р. наголошується, що найвищим пріоритетом держави є забезпечення судів адекватними засобами для належного відправлення правосуддя, включаючи матеріальні засоби та приміщення, які створювали б відповідні умови для незалежної, гідної та ефективної роботи суддів, належний судовий та адміністративний персонал і достатній поточний бюджет (п. 33) [5]. У Бангалорських принципах поведінки суддів 2006 р. серед визначальних основ діяльності судді на посаді вказується чесність і непідкупність, підкреслюється, що спосіб дій та поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності судових органів. Недостатньо просто чинити правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства [6].

Варто відзначити, що Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці, оцінюючи незалежність суддів, оминає питання соціально-правового статусу суддів, зосереджуючись на проблемах організаційно-правового і кадрового характеру. В рішеннях Європейського суду з прав людини можна знайти наступні аспекти незалежності суддів: а) процедура призначення суддів, пов'язана із порядком добору і призначення суддів; б) тривалість перебування суддів на посаді, яка не може бути занадто короткою; в) гарантії, що виключають зовнішній тиск на роботу суду (посадових осіб або органів державної влади); г) сприйняття дій суду суспільною думкою і сторонами, що беруть участь у справі [7, 8, 9].

У рекомендації № (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи «Про незалежність, дієвість та роль суддів» підкреслюється прямий обов'язок держави забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе (принцип III, пп. В) [10]. Аналогічне положення міститься і в Європейській хартії про закон «Про статус суддів» 1998 р. У ній, зокрема, вказано, що «розмір винагороди може залежати від стажу судді, характеру виконуваних суддею посадових обов'язків, а також від важливості завдань, що покладена на суддів, причому оцінка вказаних чинників повинна здійснюватися на умовах гласності». Крім того, зауважується, що «Закон повинен забезпечити гарантії для професійних суддів від соціальних ризиків, пов'язаних із хворобою, вагітністю та пологами, інвалідністю, старістю і смертю. Зокрема, судді, що досягли встановленого законом віку для виходу у відставку і виконували суддівські обов'язки протягом певного періоду, повинні отримувати пенсію по виходу у відставку, рівень якої повинен бути якомога ближчим до рівня останньої заробітної плати на посаді судді» (п. 6) [11].

При цьому важливо зробити суттєве застереження: рівень матеріально-правових гарантій діяльності судді відповідно до аналізованих вище міжнародно-правових документів не повинен звужуватися під час перебування на посаді. Водночас не можна розглядати ці значні гарантії й компенсації як особисті привілеї судді, вони є лише правовими засобами забезпечення досягнення суддею тих цілей, які ставить перед ним суспільство, ввіряючи цю відповідальну посаду. Аналогічну позицію зайняв і Конституційний Суд України в рішенні по справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу від 1 грудня 2004 р., вказавши, що вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону [12].

Згідно з іншою правовою позицією Конституційного Суду України чинне законодавство про судоустрій і статус суддів «гарантує досягнутий рівень незалежності суддів і забороняє при прийнятті нових законів та інших нормативних актів, внесенні змін до них скасовувати чи звужувати існуючі гарантії незалежності суддів, у тому числі заходи їх правового захисту та матеріального і

соціального забезпечення» [13]. Тобто норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, встановлені ст. 44 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1994 р., не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації. Надання суддям передбачених цим Законом пільг, компенсацій і гарантій не може ставитися у залежність від грошових доходів суддів і тим самим не можуть знижуватися гарантії їх незалежності [14].

Важливою гарантією незалежності суддів є належна оплата їхньої праці. Питання заробітної плати наших суддів врегульовані Законом «Про статус суддів» від 15 грудня 1994 р. та низкою інших нормативних актів. Її розмір повинен бути достатнім для забезпечення фінансової незалежності суддів і не може бути зменшений. До речі, розмір посадового окладу судді встановлюється у відсотковому відношенні до посадового окладу Голови Верховного Суду України і не може бути меншим від 50 відсотків останнього. Крім цього, він не може бути меншим від 80 відсотків посадового окладу голови відповідного суду. Це передбачено тим же Законом.

Практично ж розміри посадових окладів суддів залежать, зазначили у своїх дослідженнях американці, від бажань можновладців з Кабінету Міністрів України. Чинні посадові оклади визначені рядом постанов Кабміну, прийнятих у 2005 р. [15]. Згідно з цими постановами, посадові оклади суддів визначаються як певна кількість розмірів мінімальної заробітної плати (залежно від рівня суду і посади судді).

За підрахунками Державної судової адміністрації того часу, станом на 1 листопада 2008 року середньомісячна заробітна плата суддів (включаючи надбавки і доплати) повинна була складати 4160 гривень для суддів місцевих судів і 5050 гривень для суддів апеляційних судів [16].

Проблема заробітної плати вітчизняних суддів стала предметом дослідження іноземних експертів. Американська Асоціація Юристів у 2005 році проводила в Україні спеціальне дослідження – із всебічною оцінкою факторів, важливих для судової реформи у країнах з молодою демократією. Серед досліджуваних факторів була і оплата праці суддів. Було зроблено висновок,

що розмір заробітної плати суддів є залежним від бажань виконавчої влади, оскільки фінансування судів здійснює Державна судова адміністрація України, центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Окрім того, експерти вказали, що «низькі розміри заробітної плати вважаються основною причиною корумпованості судової системи» [17].

Судді також користуються рядом соціальних гарантій, зокрема правом безоплатно користуватися громадським транспортом, 50-відсотковою знижкою плати за комунальні послуги і щорічними путівками на санаторно-курортне лікування. Через 6 місяців після призначення чи обрання на посаду судді також мають бути забезпечені окремим житлом. Цей обов'язок покладається на місцеві органи виконавчої влади [18].

На практиці місцеві органи виконавчої влади відмовляються виконувати цей обов'язок, посилаючись на відсутність ресурсів. Ці пільги «зависають», бо з бюджету немає компенсацій місцевій владі. Отже, проголошено одне – для того, щоб дратувати суспільство, а робиться протилежне. Майже ніколи не дотримуються також шестимісячного терміну для надання суддям житла. Не випадково чимало суддів вважають цю «пільгу» надзвичайно принизливою. Суддям часто доводиться використовувати власні зв'язки з місцевою владою, аби отримати житло своєчасно. Цей процес створює додаткові можливості для впливу на їхню діяльність, наприклад, через вирішення місцевою владою питання про місцезнаходження квартири. Так само недієвими є і решта пільг. Наприклад, якщо судді намагаються скористатися своїм правом на знижку плати за комунальні послуги, працівники цих компаній часто загрожують припинити постачання своїх послуг. Тож зрозумілим є бажання більшості суддів внести відповідні зміни до законодавства і скасувати ці пільги, натомість передбачивши гідну заробітну плату, яка б дозволила суддям самостійно придбати власне житло, або ж, як варіант, надати їм доступ до безвідсоткових житлових кредитів, гарантованих державою.

Значний крок у покращенні матеріального забезпечення суддів зроблено у проекті Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4]. В ньому змінено як принциповий підхід до визначення заробітної плати судді, так і його розміри.

Так, проект містить статтю 128 – суддівська винагорода. Суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за: 1) вислугу років; 2) перебування на адміністративній посаді в суді. Посадовий оклад судді місцевого суду встановлюється у розмірі 15 мінімальних заробітних плат, визначених законом. Посадові оклади інших суддів установлюються пропорційно посадовому окладу судді місцевого суду в такому розмірі: 1) судді апеляційного суду – 1,1; 2) судді вищого спеціалізованого суду – 1,2; 3) судді Верховного Суду України, судді Конституційного Суду України – 1,3. Крім того, серед доплат до посадового окладу передбачається лише дві: за вислугу років і зайняття адміністративної посади в суді. Отже, ми бачимо дві суттєві новації. По-перше, розмір заробітної плати суддів буде обчислюватися, виходячи із розміру посадового окладу судді місцевого суду, а не суддів вищих судів, як зараз. Це справедливо, оскільки саме на суддів місцевих судів припадає найбільше навантаження по розгляду судових справ. По-друге, основну частину суддівської винагороди складатиме посадовий оклад, а не різноманітні надбавки і заохочення, котрі сьогодні становлять майже 60 % заробітної плати суддів.

Важливою гарантією незалежності судді є його право на відставку. Конституція України встановлює принцип незмінюваності суддів і визначає вичерпний перелік підстав звільнення судді органом, який його обрав або призначив (ч. 4, 5 ст. 126 Конституції України) [19]. Цей конституційний принцип означає, що суддя, обраний Верховною Радою на посаду безстроково, посідає свою посаду до настання граничного терміну перебування на посаді (65 років) і може бути достроково звільнений лише у чітко передбачених Конституцією України випадках з дотриманням передбаченої законом процедури. Закон України «Про статус суддів» від 15.12.92 р. встановлює право судді на відставку та гарантії його забезпечення [18].

Так, згідно зі статтею 43 вказаного Закону встановлюється, що кожен суддя за умови, що він працював на посаді судді не менше 20 років, має право на відставку, тобто на звільнення його від виконання обов'язків за власним бажанням

або у зв'язку з закінченням строку повноважень. Суддя також має право на відставку за станом здоров'я, що перешкоджає продовженню виконання обов'язків. За суддею, який перебуває у відставці, зберігається звання судді і такі ж гарантії недоторканності та соціального захисту, як і до виходу у відставку. Виняток складають судді, звільнені з посади у зв'язку з засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища, або вчинення корупційного діяння, – їм пенсія призначається на загальних підставах.

Судді, який пішов у відставку, виплачується вихідна допомога без сплати податку у розмірі місячного заробітку за останньою посадою за кожен повний рік роботи на посаді судді, але не менше шестимісячного заробітку.

Важливою гарантією соціальної захищеності суддів є також зарахування стажу роботи на певних державних посадах до стажу суддівської діяльності, враховуючи, що багато суддів до початку роботи суддею отримали значний досвід роботи за фахом. Так, до стажу роботи, що дає право на відставку судді та отримання щомісячного довічного грошового утримання, крім роботи на посадах суддів судів України, державних арбітрів, арбітрів відомчих арбітражів України, зараховується також час роботи на посадах суддів і арбітрів у судах та державному і відомчому арбітражі колишнього СРСР та республік, що раніше входили до складу СРСР, час роботи на посадах, безпосередньо пов'язаних з керівництвом та контролем за діяльністю судів у Верховному Суді України, в обласних судах, Київському і Севастопольському міських судах, Міністерстві юстиції України та підвідомчих йому органах на місцях, за діяльністю арбітрів у Державному арбітражі України, Вищому арбітражному суді України, а також на посадах прокурорів і слідчих за умови наявності у всіх зазначених осіб стажу роботи на посаді судді не менше 10 років. Щодо суддів Конституційного Суду України, то до стажу роботи, що дає їм право на відставку, виплату вихідної допомоги та отримання щомісячного довічного грошового утримання зараховується також стаж іншої практичної, наукової, педагогічної роботи за фахом та стаж державної служби без додержання умови наявності десятирічного стажу роботи на посаді судді.

Аналізуючи досвід країн Європи, варто зауважити, що відповідне законодавство встановлює гарантії належного фінансового забезпечення суддів під час роботи і після завершення суддівської кар'єри. Так, за Основним Законом ФРН і законодавством про судоустрій передбачено, що суддя має індивідуальне право на належний посадовий оклад, пенсійне забезпечення та допомогу членам родин у разі смерті судді. Якщо це право не забезпечується державою, то суддя вправі звернутися зі скаргою до Конституційного Суду ФРН [20].

Основною підставою для матеріального забезпечення судді і обов'язку держави з його надання є службова діяльність судді, згідно з якою він повинен віддавати всі свої сили, вміння та навички виконанню своїх службових обов'язків. Службовий оклад і матеріальне забезпечення судді залежать від його посади і пов'язаної з нею відповідальністю. При встановленні матеріального забезпечення судді, яке має бути адекватним відповідно до займаної посади, Основний Закон ФРН залишає законодавцеві порівняно широкий простір для врегулювання цього питання не лише в плані оплати певних суддівських посад, а й у плані їх тарифікації за розрядами в загальній системі оплати праці. Аналіз посадових окладів суддів ФРН різних рівнів свідчить, що держава забезпечує носіям судової влади гідну матеріальну основу для виконання покладених на них посадових обов'язків.

Після виходу на пенсію (65 років) судді федерального і земельного рівнів ФРН отримують грошове забезпечення згідно із законом про забезпечення державних службовців та суддів на рівні федерації та федеративних земель, розмір якого визначається лише стажем судді. До суддівського стажу зараховується також час, витрачений на необхідну професійну підготовку (навчання у ВНЗ, на курсах підвищення кваліфікації тощо). Пенсія судді складає 75 відсотків від його посадового окладу [22, 23].

Цікавий момент, пов'язаний із питанням відставки суддів, виник у зв'язку із розробкою проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 6450, прийнятим Верховною Радою України у першому читанні 31.05.201 р. Відповідно до проекту закону збільшується необхідний для відставки стаж роботи – з 20 до 25

років (що для багатьох суддів є вагомим чинником), а також до стажу суддівської роботи не буде більше зараховуватися строк роботи на інших посадах, окрім посади суддів.

Варто зауважити, що проект закону дає суддям певний перехідний період для вступу в дію вищенаведених положень. Відповідно до п. 12 Перехідних положень судді, призначені або обрані на посаду до вступу в силу цього Закону, мають право подати у встановлений строк заяву про відставку за наявності в них відповідного стажу суддівської роботи в обрахунку, який існував до вступу в силу Закону. Отже, для багатьох суддів, яких обрали або призначили після вступу Закону в силу на посаду, а також для тих, хто не написав заяву про відставку в установленний термін, перспектива отримати відставку стає досить туманною. Крім того, сьогодні для кандидатів на посади суддів, вік яких перевищує 31 рік (для жінок) і 36 (для чоловіків), існує ризик не отримати це право зовсім, – якщо парламент не збільшить пенсійний вік для суддів. Очевидно, що в разі прийняття закону судова система ризикує втратити багато висококваліфікованих досвідчених суддів, що є неприпустимим.

Цікаво, що нещодавно аналогічні зміни викликали хвилю обурення в суддівському корпусі Російської Федерації. Так, до набуття чинності в січні 2009 року Федерального закону РФ від 25.12.2008 р. № 274-ФЗ «Про внесення змін до окремих законодавчих актів Російської Федерації у зв'язку з ухваленням Федерального закону «Про протидію корупції» в стаж роботи судді, що обіймав свою посаду не менше п'яти років, зараховувався час роботи прокурором, слідчим і адвокатом. Згідно з вищеназваним Законом, з січня 2009 р. в суддівський стаж цей термін не включається [25]. На думку суддів, ці зміни істотно порушили конституційний принцип рівності, оскільки до січня 2009 р. суддям встановлювалися виплати, пов'язані з досягненням двадцятирічного стажу, з урахуванням часу попередньої роботи прокурором, слідчим і адвокатом. Після січня 2009 р. та ж категорія громадян (тобто судді, призначені на посаду до набуття чинності вказаного Федерального Закону) виявилася позбавлена цього права.

Їх скарги послужили приводом для звернення до Конституційного Суду РФ, який 20 квітня 2010 р. оголосив Постанову у справі про перевірку конституційності ч. 1 ст. 7 Федерального закону «Про додаткові гарантії соціального захисту суддів і працівників апаратів судів Російської Федерації». Норма, яка призвела до втрати можливості враховувати суддям вироблений ними стаж роботи прокурором, слідчим і адвокатом при отриманні різних виплат (надбавки до зарплати, довічного утримання і вихідної допомоги), визнана неконституційною в тій мірі, в якій ця норма поширювалася на суддів, що вступили на посаду до її прийняття.

Свою позицію Конституційний Суд Російської Федерації обґрунтував тим, що рівень конституційно-правового захисту статусу судді не може знижуватися відносно до вже досягнутого: законодавець має право встановити, які види роботи по юридичній спеціальності, виконувані до призначення на посаду судді, можуть бути включені в суддівський стаж, проте, здійснюючи відповідне правове регулювання, законодавець повинен враховувати, у тому числі, законні очікування, що сформувалися на основі раніше діючого законодавства [26]. Очевидно, що такий прецедент може бути використаний аналогічно і вітчизняними суддями – у разі ухвалення законопроекту в існуючій редакції.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки. Насамперед фінансово-правові гарантії незалежності суддів спрямовані на забезпечення належного матеріального рівня існування судді як під час виконання їм своїх обов'язків, так і після завершення суддівської кар'єри. Іноземний досвід свідчить, що у разі незадовільного грошового утримання суддів з'являються значні ризики проявів корупції в суддівському корпусі, що є неприпустимим у правовій державі. Відповідно до міжнародних стандартів і правової позиції Конституційного Суду України обов'язок забезпечити належне фінансування суддів покладено на державу. Судово-правова реформа, що проводиться, має бути спрямована перше за все на досягнення гідного матеріального стану суддів як носіїв судової влади і судової влади у цілому.

Список використаних джерел:

1. Москвич Л.М., Подкопаев С.В., Прилуцкий С.В. Статус судді: питання теорії та практики. – Х.: Вид. дім «ІНЖЕК», 2004. – 360 с.
2. Клеандров М.И. Статус судьи: правовой и смежный компоненты / Михаил Иванович Клеандров. – М.: Норма, 2008. – 448 с.
3. Ермошин Г.Т. Гарантии независимости судьи – носителя государственной власти. Социально-правовые аспекты // Российский судья. – 2005. – № 5. – С. 15–17.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900. – С. 7.
5. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р. // Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.
6. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. // Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.
7. Гарлицкий Л. Независимость судебной власти в практике Европейского суда по правам человека // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 2004. – № 1(46). – С. 23–28.
8. Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод: Судебная практика с 1960 по 2002 гг. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 1072 с.
9. Толочко О. Деякі шляхи удосконалення гарантій незалежності суддів // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 100–103.
10. Про незалежність, дієвість та роль суддів: Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (94)12 // Вісник Верховного Суду України. – 1997. – № 4(6). – С. 10, 11.
11. Европейская хартия о статусе судей. Постатейный комментарий // Рос. юстиция. – 1999. – № 8, 9.

12. Рішення Конституційного Суду України у справах за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/ 2001 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – Ст. 3220. – С. 62.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання від 11 жовтня 2005 року № 8-рп // Офіційний вісник України. – 2005. – № 42. – Ст. 2662. – С. 95.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі про зупинення дії або обмеження пільг, компенсацій і гарантій від 1 грудня 2004 року № 20-рп // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – Ст. 3289. – С. 75.
15. Про оплату праці та щомісячне грошове утримання суддів: Постанова Кабінету Міністрів України № 865 від 3 вересня 1995 р. // Офіційний вісник України від 23 вересня 2005 р., № 36, стор. 39, стаття 2195, код акта 33591/2005.
16. Інформаційно-аналітичні матеріали діяльності ДСА України з питань організаційного забезпечення діяльності судів. – К.: IX з'їзд суддів, 13–14 листопада, 2008 р. – 372 с.
17. Американці поставили Україні негативний індекс, бо негаразди судової системи – біда всієї держави // Закон і бізнес. – 17 червня 2006 р. – № 24. – С. 25.
18. Про статус суддів : Закон України № 2862-XII від 15 грудня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 8. – Ст. 56.
19. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
20. Основной Закон ФРГ от 23.05.1949 г. // Конституции государств Европейского Союза / Под ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 169–234.

21. Федеральная Республика Германия. Конституция и законодательные акты: Пер. с нем./ Под ред. и со вступ. ст. Ю.П. Урьяса. – М.: Прогресс, 1991. – 383 с.
22. Ларін М. Фінансова незалежність суддів у ФРН // Юридичний вісник України. – 2005. – № 8. – С. 11.
23. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: Навч. посіб.: У 3-х кн. – Кн. 2. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 336 с.
24. Уманец А. Судей Конституционного суда не допускают к работе – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.state.eizvestia.com
25. «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона «О противодействии коррупции» : Федеральный конституционный закон РФ от 25 декабря 2008 года № 274-ФЗ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kirov.arbitr.ru/law/docs/g25>
26. Постановление Конституционного Суда РФ по делу о проверке конституционности ч. 1 ст. 7 Федерального закона «О дополнительных гарантиях социальной защиты судей и работников аппаратов судов Российской Федерации» от 20 апреля 2010 г. № 9-п // «РГ» – Федеральный выпуск № 5177 от 7 мая 2010 г.

Галайденко Т. Фінансово-правові гарантії принципу незалежності суддів

У статті автор досліджує сутність і змістовне наповнення фінансово-правових (матеріальних) гарантії незалежності суддів і пропонує шляхи їх удосконалення.

Ключові слова: суддя, статус суддів, незалежність суддів, гарантії незалежності суддів.

Галайденко Т. Финансово-правовые гарантии принципа независимости судей

В статье автор исследует сущность и содержательное наполнение фінансово-правовых (материальных) гарантий независимости судей и предлагает пути их усовершенствования.

Ключевые слова: судья, статус судей, независимость судей, гарантии независимости судей.

Galaydenko T. Financial and legal guarantees of independence of judges.

The author studies nature and content of financial and legal guarantees of judicial independence and suggests the ways of their improvement.

Key words: judge, status of judges, independence of judges, guarantees of judicial independence.

Порівняльно-правовий аналіз зарубіжної практики організації і функціонування вищих рад юстиції

Гончаренко Олександр Володимирович,
*керівник служби – головний радник
Голови Вищої ради юстиції, кандадат юридичних наук*

У спеціальній юридичній літературі з адміністративного права відсутні дослідження статусу, повноважень і діяльності органів, які здійснюють державне управління у сфері формування суддівського корпусу в зарубіжних країнах. На нашу думку, існування такої ситуації було обумовлено передусім невиннованим звуженням державного управління лише органами виконавчої влади, що залишило поза межами наукових досліджень важливу сферу державного управління особливою категорією працівників державного апарату та державних службовців – суддів з точки зору їх призначення, обрання, притягнення до відповідальності, звільнення тощо. Звичайно, ці питання розглядалися у межах такої правової дисципліни, як організація судових і правоохоронних органів, але ці дослідження були обмежені лише питаннями організації. Лише через використання методики адміністративного права, теорії управління, дослідження питань державного управління у сфері формування суддівського корпусу в зарубіжних країнах набуває нового сенсу і постає у більш повному і цілісно сформованому вигляді, що дозволяє найбільш ефективно використовувати досвід інших країн у нашій правовій дійсності та діяльності Вищої ради юстиції України.

При дослідженні питання за основу передусім взято статус і діяльність Вищої ради магістратури Франції, Італії, Генеральної Ради судової влади Іспанії, оскільки саме ці структури стали прототипами Рад юстиції в інших країнах світу, зокрема і в Україні.

Повноваження Ради магістратури Франції поділяються на дві сфери: призначення і дисциплінарні провадження щодо суддів і прокурорів.

Палата з питань суддів має право:

- пропонувати призначення суддів Касаційного суду, перших голів апеляційних судів та голів судів великої інстанції, вона повноважна надавати пропозиції відносно проведення перепису кандидатур, отримує та вивчає досьє кандидатів, вивчає пропозиції та вирішує питання стосовно внесення на розгляд Президентів Республіки кандидатів на призначення. Це здійснюється за доповіддю одного із членів на засіданні Ради, які проходять в Єлісейському палаці;

- має право висловлювати свої пропозиції щодо кандидата на посаду в усіх інших судах. За процедурою міністр юстиції вносить пропозиції стосовно призначення особи на посаду магістрату. Палата вивчає досьє запропонованих кандидатур, після чого на засіданні Ради заслуховується думка міністра юстиції і приймається відповідне рішення. Потім рішення про призначення кандидата на посаду магістрату як пропозиція подається Президенту Республіки;

- постановляє рішення відносно застосування дисциплінарної відповідальності до суддів, тобто діє як дисциплінарна рада. У цьому випадку на засіданні головує перший голова Касаційного суду [1; с. 158].

При притягненні до дисциплінарної відповідальності міністерство юстиції повідомляє Вищу раду магістратури Франції про факти, які можуть бути підставою для застосування дисциплінарного стягнення. Голова Касаційного суду як голова дисциплінарної ради доручає проведення службового розслідування члену Ради. На час дисциплінарного провадження Голова Касаційного суду може відсторонити магістрата від виконання своїх обов'язків. Після проведення перевірки член Ради магістратури Франції доповідає питання на засіданні дисциплінарної ради. Дисциплінарне провадження здійснюється конфіденційно. Відповідно до статей 52–58 Закону Про Вищу Раду магістратури дисциплінарна рада постановляє рішення в режимі закритого

засідання. Рішення у такій справі має бути мотивованим і оскарженню не підлягає і є чинним зі дня повідомлення магістрата про нього [2; с. 338].

До магістратів можуть бути застосовані такі санкції: догана із занесенням до особової справи; тимчасове переміщення на більш низку посаду; відсторонення від виконання деяких службових обов'язків; пониження у ранзі; пониження у посаді; відставка; звільнення із зупиненням або без зупинення права на пенсію*.

Привертають увагу ті обставини, що Вища рада магістратури Франції може самостійно застосовувати до магістратів (суддів) заходи, які відповідно до української судової системи мають назву дисциплінарних. Вища рада юстиції України не має такого права і може вирішувати самостійно лише питання ініціювання звільнення судді з посади за порушення присяги чи притягнути суддю Верховного Суду України чи вищого спеціалізованого до дисциплінарної відповідальності. У випадку необхідності застосування до судді місцевого чи апеляційного суду заходів дисциплінарного впливу, крім звільнення, Вища рада юстиції відправляє матеріали перевірки (або звернення) зазвичай до відповідної ради суддів для вирішення питання про ініціювання перед кваліфікаційною комісією суддів вказаного питання.

Застосування досвіду Вищої ради магістратури Франції щодо надання повноважень для здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів місцевих і апеляційних судів значно підвищило би ефективність роботи Вищої ради юстиції у формуванні високопрофесійного суддівського корпусу. Адже, здійснюючи фактичне апеляційне провадження за рішеннями кваліфікаційної комісії щодо застосування до суддів заходів дисциплінарного впливу, Вища рада юстиції і так переймає на себе функції дисциплінарного органу.

Стосовно палати Вищої ради магістратури Франції, компетентної у справах прокурорів, то вона дає свої висновки про призначення прокурорських магістратів, крім посад генеральних прокурорів, призначення яких віднесено до

* Використано матеріали секретаріату Вищої ради юстиції – матеріали листування Вищої ради юстиції України із Вищою радою магістратури Франції.

компетенції Ради міністрів Франції. Ця палата також дає висновки щодо застосування дисциплінарних стягнень до прокурорських магістратів. У цьому випадку на засіданні головує Генеральний прокурор при Касаційному суді. Остаточне рішення щодо притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності приймає міністр юстиції.

Доцільне використання цього досвіду в Україні, оскільки прокуратура України утворює окрему систему державних наглядових органів на чолі з Генеральним прокурором України, який за посадою є членом Вищої ради юстиції, а повноваження Вищої ради юстиції України щодо прокурорського корпусу при умові їх подальшої реалізації є достатньо ефективними. Вища рада юстиції здійснює певний контроль за дотриманням законності серед працівників прокуратури і покликана захищати їх від свавілля з боку керівників органів прокуратури.

Рада магістратури Франції скликається Головою (Президентом Республіки) або заступником (міністром юстиції), а фактично засідає щотижня. Засідання проходять за палатами. Для наявності кворуму на засіданнях палати, окрім голови, мають бути присутні не менше п'яти її членів. Рішення приймаються більшістю голосів.

Схожі з повноваженням Вищої ради магістратури Франції щодо суддів має Вища рада магістратури Італії. Так, до її відання відноситься прийняття рішень з наступних питань:

- призначення на посади суддів, переведення, підвищення та інші заходи, пов'язані зі статусом магістратів;
- призначення та відкликання почесних віце-преторів, мирових суддів і заступників суддів, а також членів спеціалізованих відділень, які не є магістратами;
- накладення дисциплінарних санкцій на магістратів (дисциплінарне провадження порушується на вимогу Міністра юстиції або Генерального прокурора при Верховному Касаційному суді);
- готує подання за видатні досягнення професорів і адвокатів до

призначення касаційними магістратами;

- виділення компенсацій та субсидій діючим суддям або їх сім'ям [3; с. 327-328].

Рада магістратури Італії може вносити міністрові юстиції пропозиції щодо змін судових округів і з усіх питань, які стосуються організації і функціонування служб, пов'язаних з відправленням правосуддя. Вона надає пропозиції міністру юстиції стосовно законопроектів про судоустрій, управління у галузі юстиції та з інших питань, пов'язаних зі сферою діяльності Ради магістратури.

Вища рада магістратури Італії також вирішує питання призначення на керівні судові посади, крім посад у претурі, за пропозицією комісії, що складається із трьох членів Ради – двох із числа магістратів і одного – із числа, обраних Парламентом. Призначення узгоджується з міністром юстиції.

Відповідно до закону про судоустрій через створені комісії Рада магістратури Італії здійснює прийом до магістратури, підвищує в посаді, проводить іспити на посаду суддівського помічника за результатами трьох письмових та восьми усних екзаменів. До конкурсу допускаються особи, не молодші двадцяти одного і не старші тридцяти років, які мають вищу юридичну освіту. Якщо Вища рада магістратури Італії вважає, що особа не відповідає вимогам високої моральності та бездоганної поведінки, то ця особа не допускається до конкурсу і не може оспорювати таке рішення. Комісії з проведення вступного конкурсу, конкурсу на просування по службі, а також комісія із проведення іспиту на посаду суддівського помічника складають по закінченню роботи списки осіб, які пройшли по конкурсу. Списки публікуються в Офіційному бюлетені міністерства юстиції. Під час розгляду підсумків роботи комісій і можливих скарг із боку міністра юстиції або інших зацікавлених осіб, поданих у Раду магістратури протягом тридцятиденного строку від дня опублікування списків, Рада затверджує ці списки або вносить у них зміни.

Досвід роботи Вищої ради магістратури Італії при розгляді кандидатів на посади суддів може бути корисним для діяльності Вищої ради юстиції України, оскільки цей процес в Італії, по-перше, має публічний характер, по-друге, Рада магістратури Італії самостійно вирішує питання прийому документів, підвищення судді в посаді тощо і, по-третє, кандидатура на посаду судді обирається за результатами конкурсу при Вищій раді магістратури.

Рішення Ради магістратури Італії приймаються у присутності не менш як чотирнадцяти суддів і семи членів, обраних парламентом. Рішення приймаються більшістю голосів, а у випадку рівної кількості голосів вирішує голос Голови.

Дисциплінарне провадження відносно суддів здійснює дисциплінарне відділення Ради, до складу якого входять п'ятнадцять членів: заступник Голови Ради, головуючий у відділенні, п'ять касаційних магістратів, два з яких повинні займати адміністративні посади у судах, три апеляційні магістрати, три магістрати трибуналу і три члени, обрані Парламентом. Дисциплінарне відділення постановляє рішення у складі дев'яти членів.

Отже, Вища рада магістратури Італії як і Вища рада магістратури Франції на відміну від Вищої ради юстиції України має право здійснювати дисциплінарні провадження щодо суддів і магістратів місцевого рівня.

Міністр юстиції Італії також бере участь у засіданнях Ради магістратури. На прохання Голови або за власною ініціативою міністр може виступати на її засіданні з повідомленнями або роз'ясненнями. Проте він не може бути присутнім на засіданні Ради магістратури Італії під час дебатов. Рішення Вищої ради магістратури Італії відносно магістратів оформлюються декретом Президента Республіки за контрасигнацією Міністра. У випадках, передбачених законом, рішення також можуть оформлятися декретом міністра юстиції.

Викладене свідчить про високий рівень співпраці і взаємозалежності Вищої ради магістратури Італії як органу управління формуванням судової системи і органами виконавчої гілки влади Італії.

Значно більше повноважень щодо формування суддівського корпусу і судової системи в Іспанії має Генеральна Рада судової влади Іспанії. До компетенції якої належить:

- внесення пропозиції про призначення на пост Голови Верховного суду;
- внесення пропозицій про призначення членів Конституційного суду;
- висловлення позиції Королю і Уряду щодо призначення Генерального Прокурора Держави;
- підбір та заміщення на посади, підвищення в посаді, регулювання адміністративного статусу та дисциплінарного режиму суддів і членів судів;
- призначення суддів та представлення в королівському кабінеті голів та членів судів;
- підбір та заміщення на посади, підвищення в посаді, регулювання адміністративного статусу та дисциплінарного режиму секретарів судів та трибуналів;
- інспектування судів і трибуналів;
- розробка та прийняття попереднього проекту бюджету Генеральної Ради.
- розробка системи підбору на посади, підготовка службовців і підвищення їх кваліфікації, включаючи схвалення програми призначення в суди допоміжного персоналу і співробітників судової адміністрації [4; с. 423–424].

Генеральна Рада має повноваження виступати з ініціативою, пропозицією або докладом з наступних питань:

- визначення меж судових округів і внесення до них змін, не порушуючи компетенції регіональних автономних об'єднань, визначених у статті 152 Конституції Іспанії, а в деяких випадках і відповідними статутами;
- встановлення штатного розкладу суддів, членів судів і секретарів та внесення до нього змін;
- встановлення порядку оплати праці суддів, членів судів і секретарів;
- встановлення порядку оплати і штатний розклад обслуговуючого персоналу судової адміністрації;
- підготовка проектів законів і розпоряджень загального порядку в

пенітенціарній системі [4; с. 424].

Широке коло повноважень Генеральної Ради свідчить, що цей орган є найвищим органом управління судовою системою Іспанії. Даний висновок підтверджується і повноваженнями Генеральної Ради щодо застосування до суддів заходів дисциплінарної відповідальності. Так, Генеральна Рада може застосовувати до суддів наступні дисциплінарні санкції: попередження; штраф; переведення на інше місце роботи; зупинення повноважень на 3 роки; звільнення з посади.

При цьому за статистикою, до основних порушень у діяльності суддів відноситься: 1) порушення строків розгляду справ, тяганина; 2) діяльність, не сумісна з суддівською посадою (викладання без відповідного дозволу, комерційна діяльність, політична діяльність, приналежність до політичної партії та інше); 3) розголошення конфіденційної інформації; 4) відсутність без поважних причин у судових засіданнях тощо*.

Обговорення в органах Генеральної Ради не підлягають оголошенню, що зобов'язує учасників засідань зберігати таємницю. Рішення Ради документально оформлюються генеральним секретарем і підписуються головуючим на засіданні. Рішення комісії приймаються більшістю голосів у конфіденційному порядку. Рішення колегіальних органів Ради приймаються більшістю голосів членів. Головуючий у випадку рівності голосів має право вирішального голосу. Рішення Генеральної Ради про призначення голів і членів суддів приймаються у королівському кабінеті, підписуються Королем і скріплюються підписом Міністра юстиції. Призначення суддів здійснюється Радою і оформлюється королівським наказом. Суддів Генеральна Рада призначає своєю постановою. Всі рішення друкуються в Офіційному бюлетені держави або у Збірнику судової практики Верховного трибуналу. Інші рішення сповіщаються особам і органам, які повинні виконувати їх, а також

* Використані матеріали секретаріату Вищої ради юстиції – матеріали листування Вищої ради юстиції України із Генеральною Радою судової влади Іспанії.

оприлюднюються, якщо рішення про це прийме Рада. Акти Генеральної Ради оформлюються відповідно до Закону про адміністративний процес.

Акти органів, які входять до складу Ради, виконуються негайно, проте можуть бути оскаржені. Рішення про накладення дисциплінарних стягнень виконуються після їх підпису. При цьому може мати місце тимчасове відсторонення від посади судді, члена суду або секретаря. Акти комісій Генеральної Ради судової влади, які не є рішеннями можуть бути оскаржені до Пленуму Ради. Акти і розпорядження, прийняті Пленумом і дисциплінарною комісією, не можуть бути оскаржені до вищої інстанції, але можуть бути опротестовані у порядку адміністративного спору відповідно до Закону, який регулює вказану юрисдикцію. Повноваження щодо розгляду цих протестів належить Пленуму Верховного Суду.

Порядок оформлення рішень Генеральної Ради у порядку адміністративного процесу, забезпечення їх виконання як рішень органу державної влади, а також особливий порядок оскарження цих рішень відносить питання регулювання діяльності цього органу управління формуванням суддівського корпусу до сфери адміністративного права Іспанії.

Генеральна Рада судової влади є найбільш впливовим, незалежним, завершеним за своїми повноваженнями і структурою державним органом серед подібних органів інших країн, які здійснюють управління формуванням суддівського корпусу. Тому статус, структура та досвід роботи цього органу має важливе теоретичне і практичне значення для аналізу статусу і діяльності Вищої ради юстиції України та перспектив її розвитку в майбутньому.

Таким чином, аналіз функцій і напрямів діяльності Вищих рад магістратури Франції, Італії, Генеральної Ради судової влади Іспанії дозволяє зробити наступні висновки. Всі ці органи управління суддівським корпусом є, перше за все, вищими органами суддівської спільноти (іноді виконують також функції Ради суддів країни), оскільки основну політику їх діяльності зазвичай визначають судді, які складають більшість від повного складу рад. Як пише А.Б. Амбросімова, судові ради мають не тільки повноваження з розгляду і

відбору кандидатур на посаду суддів, вони виконують значну роль у керівництві судовою системою, здійснюючи розгляд заяв про переміщення суддів, їх просуванню по службі, встановлюючи загальну кількість суддів у судах різного виду і рівня, надають висновки з питань, пов'язаних з судовою етикою і дисциплінарною відповідальністю, розглядають питання освіти суддів і роботи академій правосуддя та інших подібних установ [5; с. 58].

Вища рада магістратури Франції передусім є нарадчим органом при Президентові країни щодо формування суддівського корпусу і контрольним органом у системі управління суддівським корпусом. Вища рада магістратури Італії є самостійним органом управління суддівським корпусом за порядком формування наближеним до парламенту, а за особливостями діяльності – до президента країни. Вплив виконавчої влади на діяльність рад обумовлюється значними повноваженнями Президента і міністра юстиції у сфері формування суддівського корпусу і притягнення суддів до відповідальності. Рада магістратури Франції фактично реалізує президентську, а Рада магістратури Італії втілює парламентсько-президентську політику у взаємовідносинах з судовою владою, проте це не звужує їх значення і самостійність у вирішенні питань в межах своєї компетенції.

Теоретик адміністративного права П. Сандевуар відносить Вищу раду магістратури Франції до системи самостійних державних органів, що виконують дисциплінарні повноваження [6; с. 261], а Т.В. Апарова – до вищих дорадчих органів з відбору і призначення суддів [7; с. 260–262]. В.І. Шишкін – як конституційний орган, якому доручено функції управлінського характеру щодо корпусу магістратів [1; с. 156]. А.Б. Зеленцов відносить Раду магістратури Франції до органів адміністративної юстиції, а саме до спеціалізованих адміністративних трибуналів, які мають вузьку компетенцію, обмежену певною сферою адміністративної діяльності та зазначає, що «Вища рада магістратури є дисциплінарним трибуналом для всіх чиновників судового відомства» [8; с. 194].

В.В. Маклаков визначає Вищу раду магістратури Італії як орган, який очолює магістратуру [9; с. 323]. В.І. Шишкін – як конституційний орган судової влади, який відіграє важливу роль в організації діяльності та функціонування системи судів звичайної юрисдикції [1; с. 263].

Не можна повністю погодитися з усіма позиціями вчених, оскільки Ради магістратур Франції і Італії, передусім, є автономними адміністративними органами із спеціальними повноваженнями в системі органів державної влади, які здійснюють управління в судовій системі шляхом участі у формуванні суддівського корпусу та контролю за відповідністю поведінки судді вимогам національного законодавства.

Генеральна Рада судової влади Іспанії є державним органом, який формує суддівський корпус, суди Іспанії та здійснює управління судовою системою. Хоча деякі акти Ради формально і оформлюються рішеннями Короля, Рада є внутрішнім органом суддівської спільноти, який здійснює виконавчо-розпорядчу діяльність по відношенню до суддів і судів. Генеральна Рада самостійно вирішує питання призначення суддів, переміщення, кваліфікаційної атестації, дисциплінарної відповідальності і звільнення суддів з посади. На Генеральну Раду покладено вирішення всіх питань діяльності суддів починаючи від кадрового та матеріально забезпечення судів і суддів, закінчуючи питаннями кар'єри та притягнення суддів до відповідальності, тобто Генеральна Рада вирішує всі питання діяльності суддів як особливої категорії державних службовців (працівників публічної служби), крім вирішення питань правосуддя. Особливий статус цього органу підкреслює також право обирати Голову Верховного Суду Іспанії, який одночасно є Головою Ради.

Як зазначає В.І. Шишкін, відповідно до покладених повноважень Генеральна Рада не має права юрисдикції, але є органом, який здійснює нагляд за відправленням правосуддя. За сферою своєї діяльності та організаційною структурою Рада подібна до органів Верховного Суду, які здійснюють

адміністративний нагляд. По відношенню до судової влади Рада є найвищим з підрозділів адміністративного нагляду [1; с. 219].

Завдяки функціонуванню Генеральної Ради у судовій системі Іспанії існує жорстка система контролю і нагляду за діями суддів, не пов'язана із втручанням у здійснення правосуддя. Така внутрішня адміністративна система управління суддівським корпусом більш характерна для виконавчої влади. Навіть акти Генеральної Ради оформлюються відповідно до норм адміністративного процесу. Тому В.В. Маклаков характеризує Генеральну Раду судової влади як керівний орган судово-прокурорської спільноти [10; с. 241]. Ефективність такої системи управління характеризує статистика діяльності Генеральної Ради судової влади. Так, в середньому за рік Генеральною Радою призначається приблизно 220 суддів. До дисциплінарної відповідальності за 2004 рік було притягнуто 100 суддів*.

Стосовно інших країн, то відповідні органи у них мають схожий статус, порядок формування, компетенцію з урахуванням особливостей державного устрою. До таких органів суддівської спільноти зарубіжних країн належать: в Болгарії – Вища судова рада, в Португалії – Вища рада магістратур, в Польщі – Всепольська Судова Рада, в Аргентині – Рада Юстиції, в Угорщині – Національна рада юстиції тощо.

Для системного дослідження питання організації і функціонування Вищих рад юстиції у зарубіжних країнах доцільно використати практику організації і функціонування органів управління формуванням суддівського корпусу в зарубіжних країнах, де відсутній відповідний конституційний (спеціальний) орган. Так, у Англії судді формально призначаються королевою, за порадою прем'єр-міністра, котрий до того консультується з лордом-канцлером. Лорд-канцлер вносить пропозицію про призначення особи на посаду судді за поданням місцевих комісій. Вважається, для цієї посади найбільш підходять особи, які професійно виконують свої обов'язки в місцевій адміністрації,

* Використані матеріали секретаріату Вищої ради юстиції – матеріали листування Вищої ради юстиції України із Генеральною Радою судової влади Іспанії.

профспілках, різних суспільних об'єднаннях, організованих за професійною ознакою, або ті, хто так чи інакше виявляє цікавість до суспільної діяльності. Партійно-політичні розуміння також відіграють значну роль при виборі суддів. Хоча, як відзначає К. Цвайгерт і Х. Кетц варто визнати, що політичні розуміння при призначенні на посаду судді особливо Високого суду за останні 50 років не грали майже ніякої ролі. У вузькому колі баристерів, де всі знають один одного, швидко створюється загальна думка про те, хто з колег гідний найвищої поваги як професіонал. І лорд-канцлер заслужив би публічний докір або, гірше того, піддався б публічному осміянню, якби захотів вибрати кандидатом у судді баристера не за професійними якостями, а виходячи з політичних пристрастей [11; с. 310].

Судді із судів графств обираються з числа баристерів і призначаються королевою за поданням лорда-канцлера. Судді Високого суду обираються лордом-канцлером серед баристерів з десятилітнім стажем роботи і за його поданням призначаються королевою. Одночасно з цим їм присвоюється дворянське звання. При цьому баристер повинен досягти значного успіху на своєму поприщі і мати авторитет серед колег по професії, тому в Англії практично відсутні так звані «кар'єрні судді». Баристери можуть бути обрані в судді лише після досягнення 40 років, а в більшості випадків – навіть після 50 років.

Таким чином, Лорд-канцлер фактично єдина особа, яка вирішує організаційні питання призначення суддів на посади, а також у межах своєї компетенції самостійно обирає підходящих для цієї посади осіб. Після призначення судді користуються більшим ступенем незалежності. Згідно дотепер діючого формулювання закону про престолонаслідування 1701 року, суддя зберігає свою посаду «доти, поки його поведінка не викликає дорікань, за умови, однак, що не буде відсторонений від посади Його Королівською Величністю обома палатами парламенту». Але з 1701 року ще жоден англійський суддя не був усунутий від посади. І тому ніхто в Англії точно не знає, які повинні бути деталі цієї процедури [11; с. 311].

У 2003 році кабінет лейбористів на чолі з Тоні Блером вніс пропозицію, яка стосувалася зміни порядку призначення на судові посади. На думку кабінету, існуючий порядок є недемократичним, оскільки ставить судову владу в залежність від влади виконавчої. Було запропоновано створення незалежної Комісії із суддівських призначень з правом остаточної рекомендації монархові про призначення особи на посаду судді, тобто рекомендації, яка буде вноситися без участі органу виконавчої влади [12]. 13 жовтня 2006 року за інформацією агентства Reuters Прем'єр-міністр Великобританії Тоні Блер зробив значні перестановки у своєму кабінеті. Насамперед, він скасував посаду лорд-канцлера, що існував з 605 року, а також оголосив про плани з ліквідації посад судових лордів (дев'ять лордів-суддів, засідають у верхній палаті британського парламенту і виконують роль вищого апеляційного суду). Їхні повноваження, як інформує Reuters будуть передані новому органу – Міністерству конституційних справ, що також буде створено найближчим часом. Деякі повноваження канцлера будуть передані спеціальній незалежній комісії – зокрема, вона буде обирати суддів [13]. На сьогодні суддів в Великобританії призначає Королева за поданням Комісії із суддівського призначення.

Таким чином, система управління формуванням судових органів Англії починає наближатися до таких систем в інших країнах Європи і необхідності створення окремого спеціалізованого органу управління формуванням суддівським корпусом.

В Росії питання управління формуванням суддівського корпусу віднесені до компетенції Президента Російської Федерації, Ради Федерації, кваліфікаційних колегій суддів різного рівня. Відповідно до статті 83 Конституції РФ Президент вносить до Ради Федерації подання про призначення кандидата на посаду судді Конституційного, Верховного і Вищого Арбітражного суду РФ і призначає на посаду суддів інших федеральних судів [14].

Інститут Президента у РФ – активний суб'єкт державного управління формуванням суддівського корпусу і має достатньо значні повноваження. У

зв'язку з чим Президент РФ у 1994 році встановив порядок попереднього розгляду подань про призначення кандидатів на посади суддів федеральних судів в Адміністрації Президента РФ та відніс ці функції до Комісії з кадрової політики при Президенті РФ з попереднього розгляду кандидатур на посади суддів федеральних судів. Указом Президента РФ від 4 жовтня 2001 року Комісія була перетворена в Комісію при Президенті РФ з попереднього розгляду кандидатур на посади суддів федеральних судів (надалі як «Комісія») [15].

На статусі цієї Комісії необхідно зупинитися більш детально, оскільки вона фактично виконує повноваження, певним чином характерні для рад юстиції і рад магістратур в інших країнах.

Відповідно до зазначеного положення Комісія – постійно діючий, консультативний державний орган при Президентові РФ (при органі виконавчої влади), який забезпечує реалізацію конституційних повноважень Президента із призначення суддів федеральних судів, тобто реалізацію установчої функції Президента. До складу Комісії входять керівництво Верховного і Вищого Арбітражного судів, голова Ради суддів Росії, керівництво Адміністрації Президента РФ, начальник Управління Президента РФ з питань помилування, представники юридичної громадськості – ректор Московської державної юридичної академії, професори московських вузів і Російської академії наук. Основними функціями Комісії є розгляд внесених у встановленому порядку і з урахуванням думки повноважних представників Президента РФ у федеральних округах матеріалів щодо кандидатур на посади суддів і підготовка за зазначеними матеріалами пропозицій Президентові РФ, а також участь у підготовці проектів федеральних законів, внесених до Державної Думи, щодо добору кандидатів на посади суддів федеральних судів. Особливу увагу члени Комісії приділяють розгляду кандидатур на посади вищих судів і керівників судів всіх рівнів із запрошенням їх на засідання. Також із запрошенням кандидата розглядаються спірні матеріали, тобто у випадку, коли існує різна позиція кваліфікаційної колегії суддів і голови відповідного суду або є певні

складності іншого характеру, а також матеріали за скаргами на його дії. Рішення Комісії мають рекомендаційний характер, Президент може не погодитися з рішенням Комісії і підтримати, наприклад, окрему позицію члена Комісії. Рекомендаційний характер рішень Комісії був підтверджений Конституційним судом РФ в ухвалі від 2 жовтня 2000 року про відмову в прийнятті до розгляду скарги гр. Л.М. Осіпкіної [16].

Проте все ж таки необхідно враховувати, що Президент РФ при призначенні особи на посаду обирає її із числа кандидатів, які отримали у більшості випадків погодження судової влади [17; с. 338]. Позицію судової влади у відношенні певної кандидатури на посаду судді не може бути подолано федеральними органами влади. Такий порядок формування суддівського корпусу, разом з існуючим механізмом вирішення питань про відставку суддів, який реалізується практично самою судовою владою*, навряд чи може бути визнаний таким, що відповідає принципу об'єктивної безпристрасності [17; с. 340]. Внутрішня корпоративна залежність судді знаходить концентрований вираз у повноваженнях голів Верховного і Вищого Арбітражного судів РФ [18; с. 74].

Більшість сучасних російських науковців, які досліджують питання судової реформи, давно виступають за створення у Росії органу, подібного до вищих рад магістратури – Вищої ради судової влади Росії. Навіть було зареєстровано відповідний законопроект. Як вважають вчені, цей орган дозволив би законодавчій, виконавчій владі та інститутам громадянського суспільства брати активнішу участь у формуванні суддівського корпусу країни. Одночасно необхідно було б сформувати і «правило квот», а саме: кількість суддів, які призначаються за «ініціативою» судової, законодавчої, виконавчої гілок влад, повинно бути збалансованим, при цьому кожний з трьох акторів не сцені «поділу влад» міг би скористатися і пропозиціями, які виходять від громадянського суспільства [17; с. 342].

* Відповідно до діючого законодавства РФ питання звільнення суддів з посади вирішуються самостійно кваліфікаційними колегіями судів відповідного рівня.

Отже, в багатьох демократичних країнах або існує спеціальний, автономний, публічний (адміністративний) орган державної влади, до компетенції якого відноситься вирішення питань державного управління формуванням суддівського корпусу у країні, або практика реалізації державного управління в цій сфері об'єктивно вимагає створення такого органу чи відокремлення (автономії) його від виконавчої чи законодавчої влади.

Питання статусу, структури, діяльності таких органів відноситься до сфери конституційного або адміністративного права. До відання конституційного права – оскільки загальний статус цих органів визначається конституціями країн, до адміністративного права – оскільки предметом цієї галузі права є діяльність публічних адміністрацій, адміністративна юрисдикція, тобто діяльність яку, зазвичай, здійснюють зазначені ради [19; с. 437]. Наприклад, в Болгарії статус Вищої судової ради регулюються практично виключно нормами адміністративного права, оскільки вона є органом контролю за здійсненням законності в державному управлінні. Вища судова рада призначає, підвищує, понижує, переміщує і звільняє з посад суддів, прокурорів і слідчих, пропонує кандидатури голови Верховного касаційного суду, голови Верховного адміністративного суду і Головного прокурора Президентові для призначення [8; 176].

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду організаційно-правової діяльності вищих рад юстиції свідчить, що при утворенні в Україні Вищої ради юстиції за основу був взятий прототип Вищих рад магістратури Франції, Італії та Генеральної Ради судової влади Іспанії. На це прямо вказує статус, структура повноваження та сфера діяльності Вищої ради юстиції України. Проте суттєва різниця у правовому статусі Вищої ради юстиції України в тому, що Рада юстиції не належить до жодного органу державної влади, водночас як Вища рада магістратури Франції – це передусім автономний орган при Президентові Республіки, Вища рада магістратури Італії і Генеральна Рада судової влади Іспанії – входять до судової системи. Значний вплив на діяльність рад мають парламенти цих країн. Повноваження Вищої ради юстиції поряд, зокрема, з

повноваженнями Вищої ради магістратури Італії та Генеральної ради судової влади Іспанії суттєво обмежені: Вища рада юстиції не приймає остаточних рішень щодо призначення суддів на посади (крім призначення на адміністративні посади), переведення суддів в інші суди, звільнення суддів; Вища рада юстиції не може розглядати і приймати рішення щодо застосування до суддів місцевих і апеляційних судів заходів дисциплінарного впливу.

Вищі ради магістратури Франції, Італії і Генеральна Рада судової влади Іспанії, як і Вища рада юстиції України, є вищими державними органами управління формуванням суддівського корпусу у своїх країнах. Діяльність Ради магістратури Франції і Генеральної Ради судової влади Іспанії регулюється нормами адміністративного права, їх рішення приймаються відповідно до адміністративно-процедурних норм, а оскаржені вони можуть бути згідно із адміністративно-процесуальними нормами. Ці органи не здійснюють правосуддя, а їх контрольна діяльність має на меті перевірку професійного рівня кандидатів на посаду суддів, їх моральних і етичних якостей, а також перевірку дій суддів як під час судових засідань, так і в повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: Навч. посіб. у 3-х кн. Кн. 2 / В.І. Шишкін – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 336 с.
2. Arnaud Martin. *Le Conseil superieur de la magistrature et l'indpendance des juges / Revue du droit public et de la science politique en France et a l'etranger.* – 1997. – P. 741–781.
3. Италия. Конституция и законодательные акты [Редкол.: Барабашев Г.В., Жидков О.А., Ильинский И.П., Калямин Г.П., Страшун Б.А., Туманов В.А. (Предисл.), Чиркин В.Е., пер.: Васильева Т.А. (вступ. ст.), сост. и вступ. ст.: Попов Н.Ю. (пер.)]. – М.: Прогресс, 1988. – 392 с.
4. *Compendio de Derecho Judicial.* – Madrid. – Consejo General del Poder Judicial. – 1998. – 1078 p.

5. Амбросимова А.Б. Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы / А.Б. Амбросимова. – М.: Институт права и публичной политики, 2002. – 160 с.
6. Сандевуар П. Введение в право / П. Сандевуар. – М.: ИнтраТэк-Р, 1994. – 324 с.
7. Апарова Т.В. Конституционное регулирование организации и деятельность судов: зарубежная практика / Т.В. Апарова // Журнал российского права. – 1998. – № 6. – с. 54–61.
8. Административное право зарубежных стран / под ред. А.Н. Козырина и М.А. Шатиной. – М.: Спарк, 2003. – 464 с.
9. Очерки конституционного права иностранных государств: Учебное и научно-практическое пособие / отв. редактор Д.А. Ковачев. – М.: Спарк, 1999. – 304 с.
10. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник: в 4-х томах. Т. 3. Отв. ред. Б.А. Страшун. – М.: Изд-во БЕК, 1998. – 764 с.
11. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х тт. Т. 1 Основы / К. Цвайгерт, Х. Кетц. – М.: Международные отношения, 2000. – 480 с.
12. Боуринга Б. Реформа уголовного права и правосудия по уголовным делам в Англии: предложения лейбористского правительства [Электронный ресурс] // Российское право в Интернете. – 2003. – № 2. – Режим доступа до журн.: <http://209.85.135.104/search?q=cache:mvOfJHDhpGQJ:rli.consultant.ru/magazine/>. – Реформа уголовного права и правосудия по уголовным делам в Англии: предложения лейбористского <Интернете>.
13. Впервые с 605 года Англия осталась без лорда-канцлера [Электронный ресурс] // Интернет видання: Lenta.ru. – Режим доступа до журн.: <http://lenta.ru/world/2003/06/13/shuffle/>. – Lenta.ru: В мире: Впервые с 605 года Англия осталась без лорда-канцлера.

14. Конституція Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-9.htm>. – Глава 7. Судебная власть / Конституция Российской Федерации.
15. Указ Президента РФ «О Комиссии при Президенте Российской Федерации по предварительному рассмотрению кандидатур на должности судей федеральных судов» от 4 октября 2001 г. с изменениями // Сборник Законов РФ. – 2004. – № 31. – Ст. 3236.
16. Ухвала Конституційного Суду РФ від 2 жовтня 2000 року про відмову в прийнятті до розгляду скарги гр. Л.М. Осіпкіної [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infopravo.by.ru/fed2000/ch02/akt13908.shtm>. – InfoPravo – Определение Конституционного суда РФ от 05.10.2000 № 219-о об отказе в принятии.
17. Самостоятельность и независимость судебной власти Российской Федерации / под. ред. В.В. Еришова. – М.: Юристъ, 2006. – 493 с.
18. Петрухин И.Л. Какой будет судебная система России / Петрухин И.Л. // Законодательство. – 1999. – № 8 – с. 74.
19. Брэбан Г. Французское административное право / пер. с фр. С. В. Боботова. – М.: Прогресс, 1988. – 488 с.

Гончаренко О. Порівняльно-правовий аналіз зарубіжної практики організації і функціонування вищих рад юстиції

У статті з використанням порівняльно-правового методу досліджується діяльність вищих рад юстиції та інших органів, відповідальних за формування суддівського корпусу, в різних країнах. Автор порівнює практику їх функціонування із діяльністю Вищої ради юстиції України.

Ключові слова: Вища рада юстиції, формування суддівського корпусу, судді, магістрати, прокурори.

Гончаренко А. Сравнительно-правовой анализ зарубежной практики организации и функционирования высших советов юстиции

В статье с использованием сравнительно-правового метода исследуется деятельность высших советов юстиции и других органов, ответственных за формирование судейского корпуса, в разных странах. Автор сравнивает практику их функционирования с деятельностью Высшего совета юстиции Украины.

Ключевые слова: Высший совет юстиции, формирование судейского корпуса, судьи, магистраты, прокуроры.

Goncharenko O. Comparative analysis of foreign legal practices of the organization and functioning of High Councils of Justice

This article, using a comparative legal method, studies activities of High Councils of Justice and other bodies responsible for the formation of the Corps of Judges in different countries. The author compares practices of their functioning with activities of the High Council of Justice of Ukraine.

Keywords: High Council of Justice, formation of Corps of Judges, judges, magistrates, prosecutors.

Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України

*Обрусна Світлана Юріївна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського університету економіки і менеджменту
(м. Черкаси)*

Відомий російський філософ В. Соловйов писав: «Сутність права полягає у рівновазі двох моральних інтересів – особистої свободи і спільного блага» [1, 46]. У разі конфлікту цих інтересів їх рівновага має відновлюватися шляхом відповідного регулювання з боку держави. Відколи людство відмовилося від самосуду, цю місію почали виконувати спеціально створені державні органи – суди, а згодом відбулося виокремлення судової влади у самостійну сферу державного регулювання.

Судова влада, відповідно до теорії і практики розподілу влади, є самостійною незалежною сферою публічної влади і являє собою сукупність повноважень зі здійснення правосуддя, тлумачення норм права, з відповідними контрольними повноваженнями спеціально уповноважених органів – судів. І хоча судову владу прийнято називати «третьою владою» після законодавчої і виконавчої гілок, це жодною мірою не применшує її значення і чітко окресленої самостійності.

Як відзначає А. Георгіца, теоретично судову владу як вид влади не можна ототожнювати із судами, судовою системою. За своїм змістом судова влада виходить за межі її носіїв – судів, має можливість системою закладених у суди можливостей впливати на інші види державної влади, людину і суспільство в цілому. Але практично судова влада і суд (судова система) не можуть існувати окремо [2, 202].

Слушною з цього приводу є думка російського вченого Є. Коллюшіна, який вбачає теоретичне і практичне значення нетотожності судової влади і судів (судової системи) насамперед у намаганні забезпечити їх гармонійну єдність, оскільки «справді неефективна судова система паплюжить у підсумку судову владу, а судова влада, відірвана від судової системи, перетворюється на пусте тремтіння повітря» [3, 288].

В юридичній літературі основним напрямом діяльності судової влади визначають забезпечення здійснення судами правосуддя, тобто вирішення на підставі чинного права із застосуванням особливої процесуальної форми конкретних справ і спорів, які виникають внаслідок різних конфліктів у суспільстві між людьми, між особою і державою тощо.

Справедливе ж судочинство та належний захист прав і свобод людини можливі не лише за наявності досконалого процесуального законодавства, а й судового адміністрування, тобто організації роботи судової влади. Існуюча сьогодні вітчизняна система побудови судових установ та розподіл між ними юрисдикції неповною мірою відповідає конституційним засадам організації правосуддя. Реформування судового устрою та судочинства має будуватися на таких засадах, як гарантоване право кожного на судовий захист та забезпечення кожному права на доступ до правосуддя. Визначальний вплив на реалізацію вказаних засад справляють такі фактори, як побудова судової системи, територіально зручне місцезнаходження судів, наявність достатньої кількості судів і суддів, покращення процедури формування корпусу професійних суддів, розмежування повноважень між судами, функціональні процедури розгляду справ та відповідні процедури оскарження рішень, належне їх виконання тощо. Не менш важливими є питання організаційного, матеріально-технічного забезпечення діяльності судів, інформаційного супроводження процесу тощо. Отже, бачимо, що існує ряд проблем у сфері адміністративно-правового регулювання судової системи, які потребують негайного вирішення.

Вирішенню вказаних проблем сприятиме й звернення до зарубіжного досвіду, що містить вагомі цінності, сформовані світовою цивілізацією

протягом багатовікової історії, які поступово, завдяки закріпленню у ряді міжнародно-правових документів, стали у своїй переважній більшості надбанням усього людства. Велике значення має й вивчення досвіду функціонування судової влади і судової системи окремих країн. Тому дослідження судового управління в зарубіжних країнах проведено з урахуванням таких напрямів: місце і роль судової влади у системі розподілу влад, взаємодія з іншими гілками влади, здійснення судового управління, характеристика судової системи та суддівського корпусу окремих зарубіжних країн та групи країн, що належать до певних правових систем. За основу дослідження взято аналіз країн англо-американської та романо-германської правових систем.

Міжнародно-правовими актами, що визначають функціонування судової влади, є Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.), Основні принципи незалежності судових органів, розроблені ООН (1985 р.), Європейська хартія про статус суддів (1993 р.), Загальна (універсальна) хартія судді (1999 р.), Рекомендація № R (94) Комітету Міністрів Ради «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994 р.).

Названі міжнародно-правові акти містять визначальні засади, тобто принципи, на яких має будуватися і функціонувати судова влада демократичної правової держави. Це принципи як власне судової діяльності, так і принципи побудови судоустрою. З погляду досліджуваної проблеми звертають увагу саме останні, що поділяються на загальні і спеціальні (добір суддів, просування по службі, професійна підготовка, дисциплінарна відповідальність, організація суддівського самоврядування).

Ряд положень, присвячених судовому управлінню, містить Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.) У ній, зокрема, вказується на незалежність суддів від виконавчих і законодавчих органів держави, заборону виконавчим органам здійснювати контроль над судовими через адміністрування судів, закривати або призупиняти їх діяльність,

приймати нормативні акти з метою впливу на конкретні рішення суду, зміни його складу тощо. Також декларацією визначено рекомендації щодо формування суддівського корпусу, зокрема кваліфікації, обрання та професійної підготовки суддів. Заслуговує уваги теза про те, що «не існує єдиного правильного способу обрання суддів; єдиною вимогою є та, що спосіб обрання повинен гарантувати, що призначення суддів не здійснюється за нечесними мотивами» [4].

Крім того, наголошено, що участь виконавчих і законодавчих органів у призначенні суддів на посаду має узгоджуватися із принципом незалежності правосуддя та здійснюватися за умови консультування з членами суддівського корпусу та іншими юристами або організаціями, у яких члени суддівського корпусу та інші юристи беруть участь. Також у декларації визначено порядок призначення на посаду судді, переміщення по службі, умови імунітету та соціального захисту, причини, за яких судді не можуть займати посади, порядок дисциплінарних покарань та звільнення з посади суддів [4].

Окремим розділом декларації визначено адміністративні питання роботи суддів. Адміністрування з боку держави має в основному зводитись до забезпечення судів адекватними засобами для належного відправлення правосуддя, включаючи матеріальні засоби та приміщення, які створювали б відповідні умови для незалежної, гідної та ефективної роботи суддів, належний судовий та адміністративний персонал і достатній поточний бюджет. Відповідальність за адміністративну діяльність судів, включаючи нагляд і контроль за персоналом, рекомендовано покласти на суддів або певні органи, у яких вони складають більшість. Також судді (у співпраці з іншими органами) мають бути активними учасниками формування бюджету та відповідати за розподіл судових справ. Голова суду має право здійснювати нагляд за суддями лише у межах адміністративних питань.

У Європейській хартії про статус суддів (1998 р.) також міститься ряд положень, що стосуються управлінської діяльності в судовій сфері. Зокрема, питання відбору, призначення на посаду та підвищення по службі, соціального

захисту, відповідальності суддів тощо. Суть державного управління у вказаній сфері зводиться до того, що держава має забезпечити суддів і судову систему всіма необхідними засобами для належного виконання завдань та здійснення правосуддя [5].

У Загальній Хартії Судді, ухваленій 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної асоціації суддів, зокрема, йдеться про суддівську незалежність, що має забезпечуватись законом, шляхом створення та подальшого захисту такої судової влади, яка була б дійсно незалежна від інших гілок влади. Суддя як носій судової влади повинен мати можливість здійснювати свої повноваження без будь-якого суспільного, економічного чи політичного тиску, незалежно від інших суддів та керівних органів у галузі юстиції [6].

Відповідно до теорії розподілу влад судова влада – самостійна і незалежна сфера публічної влади (поряд із законодавчою і виконавчою), яка представляє собою сукупність повноважень щодо здійснення правосуддя та систему державних органів, що здійснюють ці повноваження. Як уже зазначалося, судова влада володіє рисами, відмінними від інших гілок влади. Зокрема, має конкретний характер, діяльність судової влади відбувається у межах суворо і детально регламентованої законом процедури. Крім того, однією із особливостей незалежної судової гілки влади є те, що вона значною мірою є політично самостійною. Здійснення судової влади має повністю виключати політичний вплив, що не спостерігається у законодавчій владі, представники якої є членами політичних партій, та у виконавчій, яка також бере участь у політиці та підпадає під політичний тиск партій чи інших об'єднань. Хоча, як свідчить вітчизняна та світова історія, досить часто діяльність суду невід'ємна від партійної політики.

Вчені зазначають, що становище судової гілки влади певною мірою є суперечливим. Ця суперечливість пояснюється поєднанням її сили і слабкості. Адже тільки судова влада наділена тим обсягом повноважень, якого не має

жодна з гілок влади, але разом з тим, вона у своїй більшості не спирається безпосередньо на підтримку виборців. Хоча у ряді країн, зокрема США, КНР, судді нижчих судів можуть обиратися громадянами. На противагу виконавчій владі, силові механізми у судової влади або відсутні взагалі, або досить слабкі. Сила ж судової влади має ґрунтуватися на неухильному дотриманні закону, повазі до судового рішення. Таке ставлення до судової влади існує передусім у країнах з усталеними демократичними традиціями, де укорінився принцип верховенства права. Цілком зрозуміло, що незалежна судова влада несумісна з авторитарним (тоталітарним) режимом.

Разом з тим, діяльність судової гілки влади багато в чому залежить від виконавчої та законодавчої гілок. Остання визначає компетенцію окремих ланок судової системи, статус суддів і низку інших питань. Підвалиною її законодавчої регламентації у більшості зарубіжних країн є конституція, а конституційні засади деталізуються у спеціальних законах.

Конституції більшості сучасних зарубіжних країн містять розділи, присвячені судовій гілці влади: «Про судову владу» – конституції Іспанії, Франції, Японії; «Правосуддя» – Основний закон ФРН; «Суди» – конституція Португалії; «Судочинство» – конституція Угорщини; «Судова система» – конституція Македонії тощо. У вказаних розділах визначено її конституційні засади: визначення судової влади як однієї зі складових системи розподілу влад; основні принципи організації та діяльності судової системи; правовий статус суддів; судові гарантії прав і законних інтересів громадян.

Розділ VIII чинної Конституції України має назву «Правосуддя». У ньому закладено дві форми організації судової влади: судовий лад і судовий устрій. Тому видається слушною пропозиція А. Селіванова, який вважає, що вказаний розділ доцільно було б назвати «Судова влада». Саме така назва логічно відображала б наявні засади організації судового ладу, тобто сукупність суб'єктів як носіїв судової влади та їх принципи [7, 14].

Обсяг конституційного регулювання судової влади у зарубіжних країнах також різний. Так, наприклад, у Конституції Федеративної Республіки

Німеччина у розділі IX, що має назву «Правосуддя», містяться детальні положення стосовно юрисдикції судів, правових гарантій громадян та основних принципів здійснення правосуддя. Крім того, у Конституції широко трактується поняття судової влади, яка відповідно до статті 92 юрисдикційно доручається суддям та здійснюється конституційним судом, федеральними судами і судами земель [8].

Конституція Франції містить дещо іншу модель конституційного регулювання діяльності судової влади. У трьох статтях Конституції визначено поняття судової влади, загальні принципи правосуддя, гарантії її незалежності. Усі інші питання, що стосуються порядку висування кандидатів на суддівські посади, призначення суддів, їх правового статусу і структури судової системи, делеговано органічним законам [9]. Показовим є той факт, що президент республіки, як гарант незалежності судової влади, очолює Вищу раду магістратури, а міністр юстиції є його заступником. До їх компетенції, як керівників Вищої ради магістратури, відноситься, зокрема, призначення суддів на посади за умови позитивного висновку Ради магістратури. Але ні президент, ні міністр юстиції не беруть участі у процедурі розгляду справ про дисциплінарні проступки суддів.

У Конституції Іспанії вказано на природу судової влади, принципи організації та здійснення правосуддя, структуру судової системи, наголошено на винятковій незалежності Конституційного Суду. Так, у статті 117 вказується, що «судова влада походить від народу і здійснюється від імені Короля суддями і магістратами, які незалежні, незмінювані, відповідальні перед законом і підкоряються тільки закону» [10].

Специфічна система конституційного регулювання судової влади склалася у неєвропейських державах. Так, у Конституції Японії судовій системі присвячено VI розділ, що має назву «Судова влада». У статті 76 проголошено, що «уся повнота судової влади належить Верховному суду і таким судам нижчих інстанцій, які будуть засновані законом». З погляду адміністративно-

правового регулювання важливими є наступні положення: 1) жоден адміністративний орган не може здійснювати судову владу з правом остаточного розв'язання; 2) усі судді незалежні і діють, додержуючись своєї совісті, при цьому керуються тільки Конституцією і законами [11].

Отже, трактування поняття судової влади та її конституційне регулювання в зарубіжних країнах різні, що пояснюється перш за все їх державно-правовою традицією. Та все ж порівняльний аналіз відповідних положень дає підстави визначити ряд загальних рис. До них насамперед можна віднести: заборону на запровадження надзвичайних судів, здійснення повноважень конституційного контролю судами загальної юрисдикції на чолі з Верховним судом, більш повне відображення конституційного регулювання діяльності судів у писаних конституціях.

Як уже зазначалося, конституційні засади судової влади детально розвинуті в законах про судоустрій. Так, законодавство (органічні закони) Франції регулює питання, що стосуються порядку висування кандидатів на суддівські посади, призначення суддів, їх правового статусу і структури судової системи (Закон про Вищу раду магістратури 1958 р., Закон про статус магістратури 1958 р., Закон про Високу палату правосуддя 1959 р., Закон про Конституційну Раду 1958 р.). Окрім цих законів, організація судів регулюється Кодексом судоустрою, затвердженим Декретом від 16 березня 1978 р.

Роль виконавчої гілки влади стосовно судової системи, порівняно із законодавчою, значно менша. Вважається, що в цілому вона зводиться до матеріально-технічного забезпечення діяльності судів. Хоча кожна держава має у цьому плані свої особливості. Так, у низці держав на міністерство юстиції покладено ряд управлінських функцій у сфері здійснення судової влади. Наприклад, Федеральне міністерство юстиції ФРН та міністерства юстиції земель здійснюють призначення більшої частини суддів.

У другій половині XX ст. у багатьох європейських країн простежується тенденція посилення управлінської ролі органів суддівського самоврядування у судовому управлінні. Зокрема, щодо формування суддівського корпусу та кар'єри

суддів і прокурорів, їх призначення на посаду, дисциплінарної відповідальності, реорганізації окремих судів, інспектування судів у необхідних випадках тощо. Так, Вищі ради магістратури у Франції та Італії вирішують усі питання, що стосуються діяльності суддів: підбір, просування по службі, переведення, дисциплінарна відповідальність та ін. Аналогічні функції здійснюють Генеральна Рада судової влади Іспанії [12, 175], Генеральна судова рада Монголії [13, 664], Вища судова рада Болгарії.

Ці органи, як і Всепольська Судова Рада, створюються на основі представництва трьох гілок влади, з перевагою впливу судової. Так, Всепольська Судова Рада складається з: 1) Першого Голови Верховного Суду, Міністра Юстиції, Голови Вищого Адміністративного Суду і особи, що призначається Президентом Республіки; 2) 15 членів, обраних з числа суддів Верховного Суду, загальних судів, адміністративних судів та військових судів; 3) чотирьох членів, обраних Сеймом з числа депутатів, а також двох – обраних Сенатом з числа сенаторів [14, 523].

Водночас в Італії згідно із Законом «Про створення та діяльність Вищої ради магістратури» (1958 р.) [15] головою Вищої ради магістратури є Президент Республіки. Рада складається з Першого Голови Верховного касаційного суду, Генерального прокурора Республіки при тому ж суді, двадцяти членів, які обираються ординарними суддями, і десяти членів, що обираються Парламентом на загальному засіданні обох Палат.

Існування органів суддівського самоврядування та їх повноваження передбачені низкою конституцій: Вища Рада магістратури (Італія, Франція), Вища Рада судової влади (Болгарія); Всепольська Судова Рада (Польща), Рада правосуддя (Вірменія). У теорії конституційного права існує позиція, що ці органи належать до органів суддівського самоврядування.

Визначення статусу вказаних органів у системі державного апарату залежить від національних особливостей правової системи. Істотне значення має обсяг їх компетенції (у деяких зарубіжних аналогів він значно

відрізняється). Саме зміст і обсяг повноважень щодо призначення (обрання), переміщення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, звільнення з посади і дозволяють розглядати їх або в системі органів суддівського самоврядування, або в системі органів управління з контрольними повноваженнями.

Так, у Франції, Італії, Португалії та ряді інших країн Вища рада магістратури – це особливий орган державної влади, основне завдання якого – добір кандидатур на посади суддів і прокурорів, а також здійснення дисциплінарної функції щодо суддів. Переважно у Вищій раді магістратури головує президент держави. Члени цієї ради можуть призначатися президентом (Франція, Алжир), обиратися палатами парламенту (Румунія) або визначаються іншим способом. Наприклад, в Італії дві третини членів Ради обирає сам суддівський корпус, одну третину – парламент, а перший голова й генеральний прокурор касаційного суду входять до ради за посадою. Згідно зі статтею 104 Конституції Італії магістратура займає автономну й незалежну від будь-якої влади позицію. До магістратури входять судді та прокурори. Вища рада магістратури включає 24 особи, з яких троє входять за посадою – Президент Республіки як голова, голова і генеральний прокурор Касаційного суду. Інші члени Ради обираються у такій кількості: 14 – магістратами з числа осіб, що належать до різних категорій магістратури; 7 – парламентом на спільному засіданні палат з числа штатних професорів права університетів і адвокатів з 15-річним стажем. До компетенції Вищої ради магістратури входить: прийом до складу магістратури, переведення, підвищення й інші заходи, пов'язані зі статусом магістратів; призначення і відкликання почесних віце-преторів, а також членів спеціалізованих відділень, що не є магістратами; накладення дисциплінарних санкцій на магістратів і деякі інші функції. Все це вказує на те, що названі органи виступають особливим органом влади, основним завданням якого є добір кандидатур на посади суддів, а також здійснення відносно них дисциплінарних проваджень. Заслуговує уваги досвід Польщі, де головною

метою діяльності Всепольської судової ради є нагляд за дотриманням незалежності судів і суддів [16].

Схожі функції покладено і на Раду Правосуддя Вірменії, яку очолює президент країни, а міністр юстиції та генеральний прокурор є його заступниками. Крім того, до її складу входять чотирнадцять членів, які призначаються Президентом на п'ятирічний термін, серед них: два – вчені-юристи, дев'ять – судді, троє – прокурори (стаття 94 Конституції Республіки Вірменія). Кандидатури прокурорів пропонує генеральний прокурор, три члени Ради призначаються із числа суддів першої інстанції, апеляційних судів та Касаційного Суду, по три кандидатури на кожне місце пропонує Загальна рада суддів.

До компетенції Ради Правосуддя Вірменії належить: подання на затвердження президентові списків посадової придатності суддів і прокурорів, висування пропозицій кандидатур голів судів різних рівнів, представлення пропозицій щодо присвоєння суддям і прокурорам класних рангів, надання згоди щодо закінчення повноважень судді, арешт, притягнення до адміністративної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності (ст. 95 Конституції Республіки Вірменія). Заслуговує уваги п. 7 ст. 95 Конституції Республіки Вірменія, у якому вказується, що під час розгляду питань притягнення суддів до відповідальності засідання Ради веде Голова Касаційного Суду, а Президент Республіки, міністр юстиції і Генеральний прокурор не беруть участі у засіданнях [17].

Аналогом таких органів в Україні є Вища рада юстиції, до відання якої належить: внесення подання про призначення суддів на посади чи звільнення їх з посади; прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів, а також прокурорів. Отже, призначення

Вищої ради юстиції – формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного якісно здійснювати правосуддя.

В Україні немає єдиних підходів щодо визначення місця цього органу в системі державної влади. У теорії права існує позиція, що органи, подібні до Вищої ради юстиції України, належать до органів суддівського самоврядування. Поряд із цією точкою зору побутує думка про те, що Вища рада юстиції разом із прокуратурою, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Рахунковою палатою, Центральною виборчою комісією та деякими іншими органами належить до системи контрольно-наглядових органів. Вказана проблема є предметом дискусій ряду наукових публікацій, автори яких пропонують внесення низки змін до статті 134 Конституції України, що стосуються порядку формування, складу, повноважень Вищої ради юстиції з метою надання їй самоврядних ознак. Саме тому за чинним Законом України «Про судоустрій і статус суддів» персональний склад Вищої ради юстиції не змінився, водночас склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів нині наближено до міжнародних стандартів. Усунути такий дисбаланс можна після внесення відповідних змін до Закону України «Про Вищу раду юстиції».

Організація системи судів у кожній країні обумовлена історично. На певних етапах розвитку суспільства з'являється потреба проведення організаційних змін. Така адаптація до потреб суспільства і держави може проводитися через перерозподіл юрисдикції між різними ланками системи судів, проведення її внутрішньої реорганізації або утворення нових судів чи відмову від них. Питання організації та діяльності суду в зарубіжних країнах, як правило, є предметом і конституційного, і власне законодавчого регулювання, що пояснюється й потребою оперативного внесення змін, процедура внесення яких до законів є більш спрощеною. Кожна країна має власну побудову судової системи. Для судових систем багатьох країн світу характерні множинність і багатоланковість.

Множинність судових систем знаходить своє відображення у тому, що у кожній країні, як правило, діють суди загальної юрисдикції (цивільні,

кримінальні) та спеціальної юрисдикції (адміністративні, трудові, податкові). Багатоланковість судової системи характеризується наявністю у ній судів першої інстанції (суди обмеженої юрисдикції, необмеженої юрисдикції, мирові суди), суди середньої ланки, що здійснюють апеляційне провадження, та Верховний Суд як вищий судовий орган. Але незважаючи на всю розмаїтість наукових поглядів, більшість науковців виділяють три моделі побудови: судова система з внутрішньою спеціалізацією, американська модель та судова система із зовнішньою спеціалізацією.

Прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не розв'язало дискусійних питань побудови організаційної структури судової системи України, яка відповідно до статті 17 вказаного Закону має будуватися за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Але варто погодитись, що ці зміни породжують чимало проблем як суто правового, так і матеріального та фінансового характеру, пов'язаних із необхідністю додаткового бюджетного фінансування, що нині є досить проблематичним. Відсутність необхідного фінансування може створити реальну загрозу функціонуванню запропонованої Законом України «Про судоустрій і статус суддів» судової системи. Саме тому питанням фінансування видозмінюваної системи держава повинна приділяти першочергову увагу на законодавчому та підзаконному рівнях.

Загальновідомо, що судове управління складається із численних керуючих впливів, що забезпечують необхідний рівень роботи судів, належне функціонування органів правосуддя. З точки зору визначення особливостей судового управління можна констатувати наявність двох основних систем: європейської континентальної та англо-американської. Досвід організації судового управління в англо-американській судовій системі можна розглянути на прикладі США, тим більше, що для судового управління цієї країни характерні риси, що відображають західноєвропейську правову традицію.

Процес адміністративних нововведень у системі судового управління США розпочався ще після другої світової війни, що з часом кардинально змінило цю

систему і привело до створення адміністративної структури, укомплектованої професійними кадрами. Позитивно, що ця тенденція розвивалась паралельно із комплексом реформ у сфері державного управління та соціальній сфері. Показовими у цьому відношенні стали реформи, здійснювані під керівництвом Артура Вандербілта у штаті Нью-Джерсі. У 40-х роках XX ст. він був головою Верховного суду даного штату. Саме в цей період було прийнято конституційну поправку про реорганізацію судів, за якою значний обсяг адміністративних повноважень було передано голові суду та Верховному суду. Голова суду отримав ряд повноважень щодо нагляду за дотриманням напрямів адміністративної діяльності судів і процесуального регулювання у них, доборі адміністратора суду штату, призначав суддю суду першої інстанції, який також мав адміністративні повноваження. Основою концепції уніфікованого і централізованого управління було створення адміністративного відділу з наданням йому головою суду повноважень для виконання адміністративного курсу Верховного суду штату.

Ефективність судового управління значною мірою залежить від професійних якостей управлінців. У цьому плані цікавими є стандарти, встановлені Національною асоціацією судового управління, що діє у США [18, 5]. Вона організована шляхом об'єднання Національної асоціації адміністраторів судів першої інстанції з Національною асоціацією судового управління. Відповідно до цих стандартів судовий адміністратор має відповідати наступним вимогам: мати досвід роботи на відповідальній керівній посаді в урядових організаціях або у приватному секторі; володіти сучасними діловими і управлінськими методиками, включаючи використання і впровадження автоматизованої обробки даних; мати навички планування та проведення досліджень для поліпшення управління судами, вміти складати рекомендації та впроваджувати їх у роботу, співпрацювати і організовувати роботу з іншими судами і працівниками місцевих органів влади, уряду штату і федерального уряду, юристами і громадськістю, володіти вмінням проводити конференції і зустрічі, зрозуміло висловлювати свою думку в письмовій і усній формі своїм працівникам, суддям, представникам урядових установ й громадськості, мати

навички керівника, планування, організаційні навички, володіти високими етичними стандартами тощо [18, 6].

Визначальною рисою американського судового управління є й те, що на законодавчому рівні було прийнято рішення провести поділ між нормами матеріального права, що приймаються законодавчими органами, і нормами та правилами управління роботою судів, прийняття яких є прерогативою суду.

У країнах так званого «ближнього зарубіжжя» склалися власні системи судового управління. Так, у Республіці Казахстан організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Верховного суду здійснюється його апаратом, а місцевих судів – уповноваженим державним органом (Комітетом із судового адміністрування при Верховному суді Республіки), що створюється Президентом. До єдиної системи уповноважених органів входить відповідний центральний державний орган і адміністратори судів у областях, столиці та містах республіканського значення. Діяльність уповноваженого органу здійснюється при дотриманні принципів незалежності суду і невтручання у його діяльність. У Республіці Таджикистан судове організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності судів здійснюється апаратом судів, а також Радою юстиції Республіки [19, 217].

У Азейбарджанській Республіці організаційне забезпечення діяльності судів, за винятком Верховного, Економічного та Апеляційного, покладено на міністерство юстиції. У Республіці Білорусь питання судового управління регулюються законодавчими актами і, зокрема, Кодексом Республіки Білорусь «О судоустройстве и статусе судей» від 29 червня 2006 р. із внесеними змінами і доповненнями та здійснюються відповідно до їх спеціалізації і територіального розташування: секретаріатом Конституційного Суду Республіки Білорусь щодо Конституційного Суду Республіки, апаратом Верховного Суду щодо Верховного Суду Республіки Білорусь; апаратом Вищого господарського суду щодо Вищого господарського суду, господарських судів областей і спеціалізованих господарських судів,

міністерством юстиції щодо обласних, районних і спеціалізованих судів, управліннями юстиції – щодо районних і спеціалізованих судів. Вказані органи в межах своєї компетенції розробляють і вносять пропозиції з питань удосконалення організації роботи судів республіки, здійснюють підбір і підготовку кандидатів на посаду суддів, підвищення їх кваліфікації, організовують роботу щодо матеріально-технічного забезпечення судів, створення належних умов їх діяльності, розробляють заходи, спрямовані на зміцнення незалежності суддів тощо.

Під час вирішення проблеми судового управління в Україні, слід чітко відокремлювати правосуддя від іншої діяльності суду, що не є правосуддям. Для вирішення вказаних проблем, на думку ряду дослідників, зокрема Д. Притики, можна використовувати ряд підходів. По-перше, функції судового управління і нагляду можуть бути зосереджені в одному органі – суді. По-друге, поділені між судом і Державною судовою адміністрацією, при цьому суд може здійснювати лише функцію судового нагляду, а Державна судова адміністрація – функції судового управління. По-третє, можлива змішана форма, за якою суд виконує функцію судового нагляду, а паралельно – певну частину функцій судового управління [20, 34].

Тенденції розвитку судових систем західноєвропейських країн передбачають створення самостійних та незалежних органів суддівського врядування. Однією з гарантій незалежності таких органів є створення їх на основі представництва трьох гілок влади, з перевагою судової. Діяльність таких органів полягає в забезпеченні незалежності суддів шляхом збалансування політичного впливу законодавчої чи виконавчої влади в кадрових питаннях організації судової влади. При цьому важливу роль у становленні самостійності такого органу відіграє його склад, представлений половиною або більшістю суддів. Порядок формування цих органів створює умови для утвердження суддівського самоврядування та одночасно сприяє запобіганню корпоративної суддівської замкнутості.

Управлінську діяльність у напрямі взаємодії із суддівським корпусом у зарубіжних країнах можна узагальнити у таких напрямках: його формування, підвищення кваліфікації, соціальний захист тощо. Протягом тривалого історичного розвитку в багатьох країнах світу накопичено значний досвід у питаннях побудови систем формування корпусу суддів. Всебічно оцінюючи його, можна говорити про відповідні тенденції, характерні ознаки і риси та певні відмінності і особливості. Насамперед, у даному аспекті заслуговує на увагу практика таких країн, як Франція, Австрія, Німеччина, Польща, Італія, Росія, Англія та США, де найбільш виразно здобули свою завершеність як цілісні механізми формування суддівського корпусу, так і окремі його елементи [21, 25].

Більш спрощеним є кандидатський ценз у Німеччині, Італії та Польщі. В Італії, для того щоб бути допущеним до відправлення суддівських функцій, необхідно мати: громадянство; диплом юридичного факультету університету; цивільну правоздатність; відрізнитись бездоганною громадською та моральною поведінкою, в тому числі і в минулому; бути фізично придатним для посади; відповідати іншим професійним вимогам, встановленим законом.

Єдиного способу комплектування корпусу професійних суддів у зарубіжних країнах немає. Він формується або шляхом призначуваності, або обрання як населенням, так і певними органами, в тому числі й органами суддівського самоврядування, або ж використовується змішаний спосіб. Акт призначення – це аргументоване рішення влади, побудоване на юридично регламентованій процедурі професійного відбору, якому передують спеціальна професійна підготовка і суворі правила проходження ступенів суддівської кар'єри. Досить поширеним залишається і спосіб формування суддівського корпусу шляхом виборності суддів населенням (Швейцарія, США, Македонія, Перу, Болівія, Китай, Куба, Корея, Республіка Корея, Народна Республіка Корея). Проте останнім часом як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники висловлюють ряд критичних зауважень щодо такого способу. При виборі

суддів громадянами неминуче вступає в силу політичний фактор. У виборчий процес втручаються політичні партії чи інші організації, через що з часом судді потрапляють у залежність від них, а також часто й від електорату, що суперечить принципу незалежності судової влади та її деполітизації. Разом з тим, у багатьох штатах США судді обираються саме загальним голосуванням. За твердженням В. Бернхема, таке обрання ґрунтується на уявленні, що суддя, як і будь-яка інша офіційна посадова особа в демократичному суспільстві, повинен, зрештою, нести відповідальність перед народом. Тому, незважаючи на всі мінуси, виборча система дає змогу вибрати найкращих.

Призначення може здійснюватись главою держави – президентом (Австрія, Німеччина, Франція, Італія, Польща, Росія, Румунія, Чехія, Угорщина, Казахстан, Туркменістан); монархом чи за дорученням монарха (Бельгія, Англія, Данія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Марокко); спеціальними судовими радами (Болгарія, Туреччина, Хорватія, Сирія). В Швеції та Японії судді призначаються урядом.

Але у будь-якому випадку процедура формування суддівського корпусу має два етапи: попередній та безпосередній. Вимоги, що висуваються до професійного рівня, кваліфікації, освіти, віку, а також моральних якостей претендентів, досить високі. Так, уже згадуваний закон про суддів у ФРН передбачає необхідність складання двох державних іспитів при наявності юридичної освіти та проходження спеціального судового стажування (п. 1 § 5). Ще більш високі вимоги ставляться до осіб, які претендують на зайняття посади у вищих судах.

Право й обов'язок проведення відбору кандидатів належить, як правило, або органу типу магістратури (Іспанія, Італія, Польща, Румунія, Франція), або міністерству юстиції і спеціальним кваліфікаційним комісіям (Австрія, Росія, США, Угорщина, ФРН та ін.), або власне судовим органам (у Великобританії

кандидатів на посаду суддів рекомендує відомство лорд-канцлера, в Японії судді нижчих судів відбираються Верховним судом).

Другий етап пов'язаний з процедурами безпосереднього призначення на посаду або безпосередніх виборів суддів. У більшості держав професійні судді призначаються на посаду. Про вагомість акта призначення свідчить той факт, що у багатьох країнах, наприклад в Австрії та Франції, він віднесений до компетенції президента. У США федеральні судді призначаються президентом за згодою Сенату. Конституція Польщі встановлює, що судді призначаються Президентом за пропозицією Всепольської судової Ради (ст. 179). У ФРН основна частина федеральних суддів і суддів земель призначаються міністерством юстиції. В Японії судді в основному призначаються урядом, у Великобританії мирові (непрофесійні) судді призначаються лорд-канцлером.

Можна констатувати, що в сучасних країнах світу основними формами передачі судових повноважень є призначення та вибори. Водночас як призначення, так і вибори суддів різняться багатьма моделями, в тому числі з поєднанням їх обох. І призначення, і обрання суддів не є універсальними формами організації судової влади, оскільки в тих чи інших умовах можуть нести в собі як позитиви, так і негативи.

Запозичення Україною європейського досвіду у сфері добору кадрів сприятиме прозорому і справедливому добору претендентів на посаду судді. Досвід європейських країн може бути прийнятним і корисним для України в частині вирішення завдань стосовно розширення функцій судів і поширення незалежності суддів, а також їх зобов'язання підпорядковуватись лише закону. Варто загострити увагу на дотриманні таких міжнародних та європейських стандартів як прозорість, відкритість, недопущення виникнення неформальних зобов'язань майбутнього судді перед особами, які можуть впливати на процес правосуддя, недопущення впливу чи тиску на формування суддівського корпусу з боку інших державних органів, політичних партій, бізнесових структур тощо.

Не менш важливою є проблема призначення суддів на адміністративні посади. Єдиного уніфікованого способу призначення суддів на адміністративні посади в країнах Європи не існує. Але за європейськими стандартами кар'єрне просування суддів має здійснюватися незалежними органами, до складу яких входять висококваліфіковані фахівці, у переважній більшості представники суддівського корпусу. Такими органами є Вища рада магістратури, Вища рада правосуддя, Вища судова рада, про які вже згадувалося. Особлива процедура існує здебільшого щодо призначення голови Верховного суду. Найчастіше він призначається главою держави з числа суддів Верховного Суду. Пропозиції щодо кандидатур можуть надаватися загальними зборами Верховного Суду (Польща) або вищими органами суддівського самоврядування. При цьому роль глави держави у вказаному процесі не є вирішальною, а деякі конституції навіть обумовлюють неможливість відхилення главою держави кандидатур, які вносяться вдруге.

Зважаючи на проведені паралелі, можна погодитись, що незалежним органом, який приймає рішення про призначення суддів на адміністративні посади та звільнення їх, визначена Вища Рада юстиції, наділена такими повноваженнями на підставі подання відповідної ради суддів, але, як нам видається, передчасно, оскільки вони не узгоджуються з відповідними положеннями Конституції України, а також європейськими стандартами. Адже згідно з п. 1.3 Європейської хартії про закон для суддів не менше половини складу такого органу мають становити обрані до нього судді. виправити дану ситуацію можливо лише шляхом внесення відповідних змін до Конституції України.

Отже, як бачимо, в ході реформування вітчизняної судової системи використовувався зарубіжний досвід, але його запозичення не мало системного характеру. Разом з тим, окремі елементи запозичення зарубіжного досвіду вже простежуються і можуть бути використані в подальшому, тому так потрібні наукові розвідки у даному напрямі, практичне втілення результатів яких може бути ще одним кроком назустріч вдосконаленню судової системи та побудові правової держави в Україні.

Список використаних джерел:

1. Соловьев В.С. Избранное / Сост. А.В. Гулыгин, С.Л. Кравец; вступ. ст. А.В. Гулыгин; примеч. С.П.Кравца. – М.: Сов. Россия, 1990. – 496 с.
2. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник /А.Г. Георгіца – Чернівці: «Рута», 2000. – 424 с.
3. Колушин Е.И. Конституционное (государственное) право России: Курс лекций. – М.: Изд-во МГУ, 1999. – 381с.
4. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.) законов [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.judges.org.ua/d5.htm
5. Європейська хартія про статус суддів (1998 р.) [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_236
6. Загальна (Універсальна) Хартія Судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної асоціації суддів [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.asi.od.ua/ua/publications/.../document1/
7. Селіванов А. Реформування Конституційних засад організації судової влади в Україні / А.Селіванов // Право України. – 2003. – №7. – С.14 – 15.
8. Конституція Федеративної Республіки Німеччина [Електронний ресурс] // Режим доступу: vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/BRD.HTM
9. Конституція Франції [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.humanities.edu.ru/db/msg/6481
10. Конституція Іспанії [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.humanities.edu.ru/db/msg/6480
11. Конституція Японії [Електронний ресурс] // Режим доступу: asiapacific.narod.ru/.../constitution_of_japan.htm
12. Испания. Конституция и законодательные акты. Пер. с исп. – М.: Прогресс, 1982.
13. Сравнительное конституционное право. М.: Издательская фирма «Манускрипт», 1996.
14. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник/ Отв. ред. А.Я. Сухарев. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: НОРМА-ИНФРА, 2001. – 723 с.
15. Конституція Італійської Республіки [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.italia-ru.it/.../konstitutsiya-italyanskoi-respubliki

16. Конституція Республіки Польща [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.rada.kiev.ua/LIBRARY/.../aconst3.htm
17. Конституція Республіки Вірменія [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.rada.kiev.ua/LIBRARY/.../aconst3.htm
18. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: У 3-х кн. – Кн. 1./ В.І. Шишкін — К.: Юрінком Інтер, 2001. – 336 с.
19. Клеандров М.И. Судебные системы государств – участников СНГ: законодательное обеспечение. / М.И. Клеандров. – М.: Юристъ, 2002. – 579 с.
20. Притика Д. Правові проблеми судового управління / Д. Притика // Право України. – 2003. – № 3. – С. 30-36.
21. Власов И.С. Как происходит назначение на судебскую должность в различных странах / И.С. Власов // Советская юстиция. – 1993. – № 15. – С. 25–29.

Обрусна С. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України

У статті проаналізовано зарубіжний досвід у сфері судового управління, функціонування суддівського самоврядування, формування суддівського корпусу та вказано можливості його використання в ході реформування судової системи України.

Ключові слова: судова влада, судова система, суд, судове управління, суддівське самоврядування, суддівський корпус.

Обрусная С. Зарубежный опыт судебного управления и возможности его использования при реформировании судебной системы Украины

В статье проведен анализ зарубежного опыта в области судебного управления, функционирования судейского самоуправления, формирования судейского корпуса, определены возможности его использования в процессе реформирования судебной системы Украины.

Ключевые слова: судебная власть, судебная система, суд, судебное управление, судейское самоуправление, судейский корпус.

Obrusna S. International experience of court management and possibilities of its application in reforming of judicial system in Ukraine

The article analyzes international experience in court management, functioning of judicial self-management, formation of corps of judges and also indicates possibilities of its application in reforming of judicial system in Ukraine.

Key words: judiciary, judicial system, court, court administration, judicial self-management, corps of judges.

Оцінка доказів, зібраних до порушення кримінальної справи

Кузьмічова Анастасія Юріївна,
*капітан міліції, ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Оцінка інформації, зібраної у процесі кримінально-процесуальної діяльності до порушення кримінальної справи, здійснюється у порядку, встановленому чинним кримінально-процесуальним законодавством. Оцінюючи дані, що містяться у заявах (повідомленнях) про злочини і додатково отриманих матеріалах, державні органи і посадові особи, які вправі вирішувати питання про порушення кримінальної справи, мають керуватися внутрішнім переконанням, що є методом оцінки доказів та її результатом.

Оцінка доказів за внутрішнім переконанням єдина для всіх стадій кримінального процесу. Що ж стосується названого переконання як результату оцінки фактичних даних на цьому етапі кримінального процесу, то воно має особливості, обумовлені завданнями стадії порушення кримінальної справи і специфікою здійснюваної у ній процесуальної діяльності.

Так, на цій стадії відносними повинні вважатися дані, що свідчать про наявність чи відсутність у діянні, про яке надійшла заява (повідомлення), ознак злочину, про наявність або відсутність обставин, що виключають провадження у справі, а також дані, які можуть сприяти встановленню обставин справи після її порушення. Однак у першій стадії кримінального процесу висновок про належність названих даних часто буває припущенням, оскільки до моменту порушення справи обставини події відомі лише загальною. У ході ж досудового розслідування може бути встановлена відсутність будь-якого зв'язку між наявними даними і предметом доказування або з'ясуватися, що цей зв'язок хоча й існує, але не обумовлений злочином.

Допустимість фактичних даних на стадії порушення кримінальної справи меншою мірою пов'язана з процесуальною формою їх одержання, оскільки, як зазначалося, така форма чинним законодавством не регламентована. Однак це не означає, що на цій стадії кримінального процесу критерії допустимості взагалі відсутні. Закон визначає джерела фактичних даних, що можуть бути використані для визначення наявності чи відсутності підстав, необхідних для порушення справи. Дані, отримані з інших джерел (анонімних заяв й інших повідомлень, першоджерело яких виявити неможливо), не можуть використовуватися для обґрунтування рішення про порушення чи відмову в порушенні кримінальної справи.

Для прийняття будь-якого процесуального рішення необхідно, щоб воно було обґрунтованим, а орган дізнання, слідчий, прокурор і суд були впевнені в його правильності. Але не можна погодитися із твердженням, що всі рішення, які виносяться у ході кримінального судочинства, повинні бути істинними. Законодавець не завжди вважає підставою для прийняття того чи іншого рішення достовірно встановлені факти. Достовірне встановлення всіх обставин, що мають істотне значення для правильного вирішення кримінальної справи, є метою процесуального доказування і констатується слідчим в обвинувальному висновку.

Існує думка, що при вирішенні питання про порушення кримінальної справи слід виходити з достовірності факту, щодо якого зроблене повідомлення, і з правильності оцінки даного факту як злочину [1, с. 62]. Для успішного вирішення завдань початкової стадії кримінального процесу необхідна наявність достовірного висновку про подію, яка має ознаки злочину [2, с. 28–29]. Діяння і наявність у ньому ознак злочину повинні бути встановлені достовірно [3, с. 54], а в розпорядженні органу, який вирішує питання про порушення кримінальної справи, мають бути такі фактичні дані, котрі не викликають сумніву щодо злочинного факту [4, с. 44]. Таким чином, до моменту винесення постанови про порушення кримінальної справи підстава для прийняття такого рішення повинна бути встановлена достовірно.

На наш погляд, наведені точки зору підтримати не можна. У момент прийняття рішення про порушення кримінальної справи висновок про наявність у діянні, про яке надійшла заява (повідомлення), ознак злочину, не завжди може бути визнаний достовірним, оскільки у першій стадії кримінального

процесу доказування тільки починається, багато обставин вчиненого ще не відомі. Визначаючи умови, за наявності яких може бути порушена кримінальна справа, закон називає достатні дані, «що вказують» на ознаки злочину. Таким чином, йдеться про обґрунтоване припущення, а не про достовірність висновків. Вимога ж достовірно встановити ознаки злочину вже до моменту порушення кримінальної справи поставила б перед цим етапом кримінального судочинства нездійсненне і зайве завдання, вона могла б привести до ускладнення перевірки заяв (повідомлень). Адже державні органи і посадові особи, які приймають такі рішення, обмежені у засобах перевірки отриманої інформації. У цій стадії процесу ще немає такої сукупності фактичних даних, що дозволила б вирішити питання про достовірність чи недостовірність наявних даних. Тому варто погодитися з тими авторами, які вважають, що для прийняття рішення про порушення кримінальної справи досить мати дані, котрі дозволяють дійти можливого висновку про те, чи мав місце злочин [5, с. 55]. Правильність цього рішення перевіряється на всіх наступних стадіях кримінального процесу.

Треба враховувати ще й те, що думка про необхідність достовірного встановлення події злочину вже до моменту порушення кримінальної справи не відповідає положенню, закріпленому в статті 4 Кримінально-процесуального кодексу України, відповідно до якого орган дізнання, слідчий, прокурор і суд повинні вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події злочину після порушення кримінальної справи. Не відповідає вона і практиці порушення та розслідування справ, оскільки встановлення події злочину нерідко вимагає ретельної і кропіткої роботи, а висновок про його наявність стає достовірним лише наприкінці слідства.

Таким чином, закон не вимагає, щоб до моменту прийняття рішення про порушення кримінальної справи факт вчинення злочину був встановлений достовірно. Досить мати дані, що вказують на можливість його вчинення. Це положення свідчить, що межі доказування при прийнятті рішення про порушення кримінальної справи будуть більш вузькими, ніж у кримінальній справі в цілому, оскільки для ймовірного, можливого висновку про наявність чи відсутність будь-яких фактів, обставин потрібна менша кількість доказів, ніж для їх достовірного встановлення. Межі доказування у даній стадії будуть більш вузькими порівняно зі стадією досудового розслідування ще й тому, що

перед початковим етапом кримінального процесу не ставиться завдання з'ясувати всі обставини, що входять у предмет доказування у справі. Предмет доказування у стадії порушення кримінальної справи більш вузький, ніж у стадії досудового розслідування, а тому більш вузькими є і межі доказування. На підставі викладеного не можна погодитися з думкою, що межі доказування однакові для всіх стадій кримінального процесу [6, с. 72], а значить, вони однакові також для стадій порушення кримінальної справи і досудового розслідування.

Однак варто мати на увазі, що для прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи відсутність підстав для її порушення чи наявність інших обставин, які виключають провадження у справі, повинні бути встановлені достовірно [7, с. 14]. Це впливає і на межі доказування при прийнятті рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.

Враховуючи, що предмет доказування у стадії порушення кримінальної справи більш вузький, ніж у стадії досудового розслідування, немає необхідності встановлювати всі ознаки складу злочину. При визначенні кола обставин, що повинні бути виявлені для прийняття такого рішення, варто враховувати особливості конструкції складів конкретних злочинів.

Таким чином, до порушення кримінальної справи необхідно встановити:

- а) наявність чи відсутність діяння, про яке надійшли заява або повідомлення;
- б) наявність чи відсутність у цьому діянні ознак злочину (суспільної небезпечності, а також обставин, що характеризують об'єкт і об'єктивну сторону злочину, а у випадках, коли йдеться про злочин, відповідальність за який може нести тільки особа, котра має ознаки спеціального суб'єкта злочину, – наявність або відсутність даних ознак);
- в) наявність чи відсутність обставин, що виключають провадження у справі.

Вказані обставини утворюють предмет доказування на першочерговому етапі кримінального процесу.

Список використаних джерел:

1. Варфоломеева Т.В. *Защита в уголовном судопроизводстве.* – К., 1998. – 204 с.

2. Удовенко Ж.В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві // *Теорія та практика застосування чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства в сучасних умовах: Тези доп. наук.-практ. конф.: у 2-х ч. – Ч.ІІ. – К., 2002. – С. 64–65., с. 28–29.*
3. Ясинский Г. Надзор прокурора за законностью возбуждения уголовных дел // *Социалистическая законность. – 1965. – № 6. – С. 53–55, с. 54.*
4. Рахунов Р.Д. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – М.: Госюриздат, 1954. – 88 с.
5. Степанов В.В. Предварительная проверка первичных материалов о преступлениях. – Саратов, 1972. – 142 с.
6. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. – 2-е изд., доп. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1976. – 207 с.
7. Гапанович Н.Н. Отказ в возбуждении уголовного дела. – Минск, 1977. – 114 с.

Кузьмичова А. Оцінка доказів, зібраних до порушення кримінальної справи

У даній статті розглянуті основоположні засади кримінально-процесуальної діяльності під час збирання інформації, що має доказове значення, до порушення кримінальної справи. Автор пропонує шляхи удосконалення кримінально-процесуальної діяльності та законодавства в даній галузі.

Ключові слова: стадії кримінального процесу, кримінальна справа, докази.

Кузьмичева А. Оценка доказательств, собранных до возбуждения уголовного дела

В данной статье рассмотрены основополагающие принципы криминально-процессуальной деятельности во время сбора информации, имеющей доказательное значение, до возбуждения уголовного дела. Автор предлагает пути усовершенствования криминально-процессуальной деятельности и законодательства в данной отрасли.

Ключевые слова: стадии криминального процесса, уголовное дело, доказательства.

Kuzmichova A. Evaluation of evidence collected before commencing of criminal case

The article reviews fundamental principles of criminal procedure during acquisition of information having evidentiary value collected before criminal case commence. The author suggests ways of improvement of criminal procedure and legislation in this branch.

Key words: stages of criminal proceedings, criminal case, evidence.

Прокурорський нагляд у процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів

Глушков Валерій Олександрович,
*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка;*
Василинчук Віктор Іванович,
*професор кафедри оперативно-розшукової роботи та спеціальної
техніки Київського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;*
Скалозуб Леонід Павлович,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;
Бортницька Леся Володимирівна,
*радник Голови Вищої ради юстиції, аспірант кафедри
кримінального права та кримінології юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Термін «нагляд» означає спостереження з метою перевірки, групу осіб, орган для спостереження за ким-небудь або чим-небудь (технічний, санітарний, патентний, прокурорський).

Незважаючи на те, що останніми роками провадиться велика робота щодо законодавчого врегулювання правоохоронної (контролюючої) діяльності держави, низка питань, пов'язаних з контрольною і наглядовою практикою, зокрема й прокурорською, залишається невирішеною і потребує додаткової законодавчої регламентації.

У чинному законодавстві України відсутні критерії, за якими можна розмежувати терміни «прокурорський нагляд» і «державний контроль». Тому ця проблема вимагає якнайшвидшого розв'язання на законодавчому рівні.

Прокурорський нагляд – це регламентовані правовідносини, що виникають при його здійсненні між органами прокуратури та іншими установами, організаціями, посадовими особами і громадянами, а також між суб'єктами прокурорського нагляду при виконанні їх функцій.

Особливе місце у наглядовій функції прокуратури посідає нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, оскільки під час проведення оперативно-розшукових заходів значною мірою можуть обмежуватися законні інтереси і права громадян,

наприклад, право на таємницю листування, телефонних розмов, свободу пересування, особисте життя тощо.

Разом з тим, виявлення і задокументування значної кількості злочинів, у тому числі латентних, до яких, зокрема, належать економічні, можливо лише шляхом оперативно-розшукових заходів, що мають інтрузивний, проникаючий у приватну сферу характер [7, с. 37].

Таким чином, зважаючи на те, що у сфері оперативно-розшукової діяльності (через негласність проведення заходів) громадяни досить часто обмежені у можливості захищати свої права та інтереси, головним завданням прокурора на цьому напрямі його діяльності є попередження і припинення порушень прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які опинилися у сфері оперативно-розшукової діяльності

Організація прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю (далі – ОРД) оперативних підрозділів є актуальною проблемою організаційно-правової роботи зазначених підрозділів. Створення дієвого механізму законності в системі оперативно-розшукової діяльності має велике значення для забезпечення захисту конституційних прав громадян.

Доцільно розглядати пропозиції про необхідність наукового опрацювання механізму здійснення прокурорського нагляду за ОРД як гарантії законності проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) взагалі та із застосуванням оперативно-технічного забезпечення (далі – ОТЗ), зокрема.

На важливості знання практичних результатів будь-якої діяльності свого часу наголошував Леонардо да Вінчі, який обґрунтував ідею необхідності поєднання практичного досвіду та його наукового освідомлення як найголовнішого шляху відкриття нових істин [9, с. 146].

В юридичній літературі питанням нагляду в ОРД приділено увагу у працях таких вітчизняних авторів: В. С. Афанасьєва, Д. Бахраха, В. Горшеньова, Б. Лазарева, Л. Потаркіна, Б. Смірнова, М. Студенікіна, М.Ю. Азарова, В.Т. Белоуса, О.О. Зарубінського, Ю.А. Кармазіна, О.Г. Кальмана, М.І. Мельника та ін. Проте концептуальні засади деяких проблем під час нагляду в процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів висвітлено недостатньо і вони потребують проведення подальших цільових наукових пошуків та аналізу.

Таким чином, метою нашого дослідження є вивчення стану державного контролю у формі прокурорського нагляду за додержанням законодавства у процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів.

Завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД, дізнання та досудове слідство, у загальному вигляді сформульовані Кримінально-процесуальним кодексом України, Законами України «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність»; спеціальні завдання визначені зазначеним Кодексом стосовно окремих стадій та етапів досудового слідства, а окремі завдання виникають під час застосування прокурором правових засобів нагляду за законністю конкретних дій і рішень органів дізнання та досудового слідства.

На сьогодні безпосереднє проведення нагляду в ОРД регламентоване наказом Генерального прокурора України від 6 квітня 2004 р. «Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності», яким визначено порядок допуску працівників прокуратури під час виконання ними службових обов'язків до відомостей, що становлять державну таємницю.

Із прийняттям Закону України «Про прокуратуру» і практичним втіленням його в життя були закладені певні передумови становлення прокурорського нагляду в нашій державі. Прокуратура за своєю державно-правовою і політичною природою є незалежним (автономним) державним утворенням у механізмі державної влади, покликаним здійснювати найвищий державний нагляд за додержанням законів і вживати заходів до усунення будь-яких їх порушень, ким би вони не були спричинені. Однак при цьому не можна розглядати прокуратуру як орган боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Прокуратура – це орган нагляду за додержанням законів у боротьбі, яку повинні вести професіонали – органи внутрішніх справ.

Конституція України, серед іншого, покладає на прокуратуру функцію нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [1].

В.В. Кулаков, досліджуючи сутність прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні дізнання та досудового слідства, цілком слушно зазначив, що покладені на прокуратуру завдання розподіляються на дві групи. Одна з них покликана сприяти розкриттю злочинів, виконанню вимог

закону про невідворотність відповідальності за скоєний злочин, а друга – охороні прав і законних інтересів громадян, які знаходяться під слідством, а також інших юридичних та фізичних осіб, втягнутих у кримінальний процес. Названі завдання перебувають у відносинах конкуренції, оскільки на практиці виконання перших завдань не сприяє та навіть в окремих випадках перешкоджає виконанню інших [8, с. 6].

При здійсненні нагляду прокурори не можуть втручатися в діяльність піднаглядних їм органів, не наділені безпосереднім правом застосовувати заходи примусового впливу, скасовувати протизаконні акти управління та змінювати їх. Вони також не можуть притягати винних до правової відповідальності.

Здійснюючи нагляд, прокурори застосовують певні методи і форми. До методів діяльності прокурорів слід віднести їх право: вимагати надання документів та відомостей; безперешкодно входити у приміщення; здійснювати на місцях перевірку законів; вимагати від відповідних органів і посадових осіб проведення перевірок і ревізій підпорядкованих об'єктів; вимагати від посадових осіб і громадян письмових чи усних пояснень з приводу порушень закону.

Підставою для цих дій з боку прокурорів є інформація про порушення законності, яку прокурори можуть одержувати будь-якими законними способами: із засобів масової інформації (телебачення, радіо, преса), звернень громадян, громадських об'єднань, оперативним шляхом та ін.

У разі підтвердження інформації прокурор реагує на порушення законності і дисципліни шляхом видання актів прокурорського реагування. Закон України «Про прокуратуру» називає чотири форми прокурорського реагування: протест, письмовий припис, подання та постанова.

Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, уповноваженими заступниками Генерального прокурора, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України начальниками управлінь, відділів Генеральної прокуратури України та уповноваженими представниками Генерального прокурора в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Підстави здійснення прокурорського нагляду закріплено в таких нормах законодавчих актів: статті 121 Конституції України, статті 30 Закону України «Про прокуратуру», статті 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», статті 24 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», статті 28 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [11].

Ми погоджуємось із думкою авторів законопроекту «Про оперативно-розшукову діяльність», що прокурор у межах своєї компетенції повинен мати право:

- на підставі заяв та інших повідомлень про порушення законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та з власної ініціативи, із зазначенням приводу, перевіряти оперативні добірки, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо проведення оперативно-розшукових заходів;

- вимагати для використання під час перевірки накази, інструкції, розпорядження та інші акти, що регламентують порядок проведення оперативно-розшукових заходів та застосування оперативно-розшукових засобів, видані міністерствами і відомствами, до складу яких входять підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- доручати керівникам органів, зазначених у статті 5 цього Закону, проведення у підвідомчих їм підрозділах, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, перевірок з метою усунення порушень вимог закону;

- давати письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- давати згоду на продовження строку ведення оперативно-розшукової справи;

- отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- перевіряти скарги на порушення вимог законів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності;

- припиняти провадження оперативної добірки, скасовувати незаконні постанови та інші рішення в оперативно-розшукових справах;

- вживати заходів щодо усунення порушень вимог законів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

- подавати апеляцію у встановленому законом порядку на постанови суду про відмову в наданні дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів.

У процесі розгляду матеріалів оперативно-розшукової діяльності прокурор перевіряє законність заведення оперативної добірки або оперативно-розшукової справи, обґрунтованість та законність проведення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з тимчасовим обмеженням прав і свобод людини, додержання визначених законом строків ведення оперативної добірки або оперативно-розшукової справи, законність призупинення або поновлення строків ведення оперативно-розшукової справи, законність закриття оперативної добірки або оперативно-розшукової справи, переведення оперативної добірки в оперативно-розшукову справу або оперативно-розшукової справи одного виду в оперативно-розшукову справу іншого виду.

Обсяг документів та матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які розглядає прокурор по оперативній добірці або оперативно-розшуковій справі, визначається предметом перевірки.

Ознайомлення прокурора з матеріалами оперативних добірок та оперативно-розшукових справ проводиться у службових приміщеннях, закріплених за підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, до яких йому надається доступ. Про факт ознайомлення з документами прокурор робить відповідний запис із зазначенням дати ознайомлення [10].

Відомості про осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з оперативним підрозділом, належність конкретних осіб до штатних негласних працівників оперативного підрозділу, до кадрового складу розвідувальних органів та організаційно-штатної структури підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також інформація про методи і засоби оперативно-розшукової діяльності до предмета прокурорського нагляду не належать.

Прокурор отримує доступ до матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що містять відомості, які становлять державну таємницю, у порядку, визначеному міжвідомчими нормативно-правовими актами, і несе передбачену законом відповідальність за розголошення таких відомостей.

Отже, під час здійснення нагляду за додержанням законів при провадженні оперативно-розшукової діяльності необхідно враховувати, що прокурору забороняється втручатися у методи і тактичні прийоми оперативно-розшукової діяльності за умови, якщо ці дії не суперечать діючому законодавству та не порушують конституційні права і свободи громадян, юридичних осіб.

Як свідчить аналіз практики, перевірки додержання оперативними підрозділами вимог законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності можуть бути загальними (суцільними, коли перевіряються всі оперативно-розшукові справи, та тематичними, коли перевіряються тільки оперативно-розшукові справи окремої тематики), а також перевірки конкретних скарг громадян або повідомлень у межах відомостей, які в них містяться.

Загальні і тематичні перевірки можуть бути плановими й позаплановими. Для проведення перевірки скарг громадян або повідомлень службових осіб необхідно складати окремі плани, враховуючи необхідність з'ясування порушених питань.

Відповідно до вимог чинного законодавства прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя або їх заступниками на кожну перевірку видається припис на виконання завдання. У приписі вказується працівник прокуратури, який здійснюватиме перевірку, та мета перевірки. Припис може бути видано лише працівникові прокуратури, уповноваженому здійснювати нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю відповідним наказом Генерального прокурора України, а також містити перелік конкретних документальних матеріалів, до яких потрібен доступ.

Як свідчить практика, такі переліки у більшості випадків взагалі відсутні, а також у них можуть не вказуватися конкретні матеріали, з якими вимагає ознайомитися спеціально призначений прокурор у порядку нагляду за дотриманням законності при проведенні ОРД. З огляду на сказане, можна стверджувати, що законодавець залишив поза увагою механізм прокурорського нагляду, а вказаний відомчий підзаконний акт містить вказівки загального характеру, що охоплюють лише організаційні особливості здійснення наглядових повноважень органів прокуратури.

Уповноваженим прокурором припис на виконання завдання надається керівникові органу внутрішніх справ або його заступникові. Крім того, цим

службовим особам уповноважений прокурор надає службове посвідчення та довідку про наявність допуску до відомостей, які є державною таємницею, а керівник органу внутрішніх справ зобов'язаний забезпечити умови для роботи з таємними документами: визначити приміщення, де буде здійснюватися перевірка, надання відповідних документів, а також присутність конкретного працівника підрозділу при її проведенні.

Слід зазначити, що стан законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності визначається тими складовими, які встановлюють порядок її проведення: компетенція підрозділу та особи на здійснення оперативно-розшукових заходів та прийняття рішень в оперативно-розшукових справах, порядок заведення, зупинення, поновлення та закриття оперативно-розшукових справ, додержання строків їх ведення та порядку подовження цих строків, а також суворе додержання порядку проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права та свободи особи [2].

При виявленні фактів проведення оперативно-розшукової діяльності без заведення оперативно-розшукової справи керівникові відповідного органу внутрішніх справ невідкладно згідно з вимогами статті 30 Закону України «Про прокуратуру» надаються доручення щодо проведення перевірки з метою усунення порушень закону. За результатами перевірки вирішується питання про відповідальність осіб, які допустили порушення вимог закону [4].

При виявленні незаконних постанов про заведення оперативно-розшукової справи прокурор скасовує такі рішення та вживає заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, які допустили порушення закону.

При вивченні оперативно-розшукових справ та статистичних даних про результати оперативно-розшукової діяльності працівник прокуратури з'ясовує питання, що стосуються застосування оперативно-розшукових заходів та ін.

Крім того, перевіряється виконання оперативними підрозділами обов'язків, передбачених статтею 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», та використання прав, передбачених статтею 8 зазначеного Закону, а також стан виконання доручень слідчого, передбачених статтею 114 Кримінально-процесуального кодексу України, вказівок і доручень прокурора, наданих у порядку пунктів 3, 4 частини першої статті 227 Кримінально-процесуального кодексу України, доручень органів дізнання,

слідчого, прокурора і суду, наданих у порядку статті 66 Кримінально-процесуального кодексу України [3; 2].

Відповідно до вимог нормативно-правових актів, санкції прокурора не потребує жоден оперативно-розшуковий захід, за винятком одного – проведення оперативної закупівлі, для чого вимагається наявність узгодженої з прокурором постанови.

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає особливий порядок проведення оперативно-розшукових заходів у разі тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30, 31, 32 Конституції України.

Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення оперативно-розшукової діяльності допускаються лише за вмотивованим рішенням суду на підставі відповідного подання керівника оперативного підрозділу або його заступника і мають винятковий та тимчасовий характер.

У кожній оперативно-розшуковій справі, в якій надано дозвіл суду на проведення оперативно-розшукових заходів, якими тимчасово обмежуються конституційні права і свободи людини і громадянина, прокуророві необхідно перевіряти, чи заведено стосовно особи оперативно-розшукову справу, чи є в діях особи ознаки тяжкого та особливо тяжкого злочину, чи наявні дані, які б свідчили, що отримати інформацію в інший спосіб неможливо.

Прокурор обов'язково при вивченні подань оперативних підрозділів одночасно перевіряє матеріали оперативно-розшукової справи, у зв'язку з веденням яких виникла необхідність застосування цих виключних заходів.

Особливу увагу під час перевірки звертають на обов'язковість виконання оперативними підрозділами доручень, вказівок слідчих і прокурорів або рішень суду щодо проведення оперативних заходів (за наявності підстав, передбачених статтею 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). При цьому прокуророві, насамперед, необхідно з'ясувати такі питання: чи відповідають вказані доручення вимогам чинного законодавства про проведення таких заходів; чи здійснювалися за дорученням оперативно-розшукові заходи (або зроблено формальні відписки), чи заведено у зв'язку з цим оперативно-розшукову справу; чи своєчасно передані слідчому, прокурору або суду одержані матеріали, інформація. До речі, це стосується і виконання оперативно-

розшукових заходів за спільними планами таких заходів та слідчих дій у кримінальних справах.

Додержання вимог чинного законодавства перевіряється за аналогічною схемою у випадках, коли мали місце запити інших правоохоронних органів, оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав, які також містили підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності. Під час перевірки також необхідно з'ясувати, чи мали місце заяви та скарги громадян з приводу порушення їх прав та свобод при проведенні оперативно-розшукових заходів, заподіяння у зв'язку з цим збитків фізичним і юридичним особам, якщо так, то які рішення прийняті.

У разі надходження заяв про незаконні застосування оперативно-розшукових заходів, методів та засобів прокурор має перевіряти їх особисто з прийняттям рішення, відповідно до вимог статті 97 Кримінально-процесуального кодексу України [11].

При перевірці законності прийняття зазначених рішень необхідно впевнитися, що строки ведення оперативно-розшукової справи не порушуються та обчислюються працівниками підрозділів правильно (дотримання положень статті 9¹ Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Перевірка законності винесення постанов про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи має на меті з'ясувати, що такі постанови існують, вони мотивовані та затверджені начальником відповідного органу або його заступником. При цьому слід мати на увазі, що закон передбачає лише дві причини, з яких строк обчислення оперативно-розшукової справи може бути припинено: якщо особа, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або якщо вона тяжко захворіла і тому можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня [3].

Крім того, пересвідчується, що рішення в оперативно-розшуковій справі прийнято стосовно всіх осіб (у разі ведення справи на групу осіб). У постанові про закриття повинно бути зазначено, на якій підставі справа закрита стосовно кожної особи. Ці підстави можуть бути різними.

Також необхідно перевірити, чи повідомлявся упродовж трьох днів суд про закриття оперативно-розшукової справи, якщо у справі судом надавався

дозвіл на проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права громадян.

Вивчення закритих оперативно-розшукових справ передбачає обов'язкову перевірку виконання оперативним підрозділом вимог статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності: для попередження і розкриття злочинів.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що сукупність перелічених вище дій дає можливість значною мірою забезпечувати ефективний нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю з метою недопущення порушень вимог діючого законодавства.

Разом з тим, забезпечення законності під час проведення заходів оперативно-розшукової діяльності сьогодні потребує оптимізації комплексу відповідних відомчих нормативних та організаційно-методичних заходів, настанов, положень, інструкцій, наказів, що стосуються організації та порядку проведення оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 60 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: за станом на 10 березня 2008 р. // Системи інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Системи інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.
4. Про прокуратуру: Закон України від 6 листопада 1991 р. // Системи інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. Системи інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.
6. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. Системи інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.

7. Бочковий О.В. Проблеми отримання судового дозволу на негласні оперативно-розшукові заходи при розкритті економічних злочинів // Матеріали 5 міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень – 2006», Дніпропетровськ, 2006. Т. 5, с. 36–38.
8. Кулаков В.В. Проблеми організації роботи апарату обласної прокуратури по нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство: Автореф. дис. канд. юр. наук. – Харків, 1999.
9. Краткий очерк истории философии / Т.О. Ойзерман. И.Я. Щипанова; Под ред. М.Т. Иовчука. Изд-е 3-е. М.: Мысль, 1975 – с. 146.
10. Проект Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
11. Скалозуб Л.П. Законодавче забезпечення протидії злочинам у сфері економіки в діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю: зб. норм.-правових актів / Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук. – Львів : ЛА «ППРАМІДА», 2008. – 512 с.

Глушков В., Василичук В., Скалозуб Л., Бортницька Л. Прокурський нагляд у процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів

У статті автори розкривають деякі особливості прокурорського нагляду в процесі здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів.

Ключові слова: прокурорський нагляд, державний контроль, оперативно-розшукова діяльність.

Глушков В., Василичук В., Скалозуб Л., Бортницкая Л. Прокурский надзор в процессе осуществления оперативно-розыскной профилактики преступлений

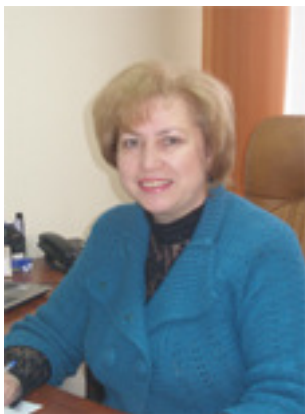
В статье авторы раскрывают некоторые особенности прокурорского надзора в процессе осуществления оперативно-розыскной профилактики преступлений.

Ключевые слова: прокурорский надзор, государственный контроль, оперативно-розыскная деятельность.

Glushkov V., Vasylynychuk V., Skalozub L., Bortnytska L. Public prosecutor's supervision within the process of operative crime detection activities aimed at prevention of crime

Authors in their article cover some features of prosecutor's supervision during implementation of operational and crime search activities aimed at prevention of crimes.

Key words: prosecutor's supervision, state control, operational and search activity.

Масштабність змін законодавства про судоустрій
Мультян Марина Бондівна,
суддя Вінницького окружного адміністративного суду

Правовою позицією Конституційного Суду України зроблено акцент: «Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, якщо воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах». Немає сумніву в тому, що лише за умови розбудови судової системи можливе забезпечення якісно нового рівня судового захисту конституційних прав, свобод та інтересів громадян і юридичних осіб.

Упродовж довгих років судова реформа пробуксовувала, що врешті-решт призводило до появи тисячі схожих одна на одну публікацій, які заповнили засоби масової інформації, з відповідними наріканнями на недосконалість судової гілки влади та навіть закликами щодо повернення до радянської моделі судової системи.

Проблема необхідності реформування судової системи України назрівала і обговорювалася давно, однак саме 2010 рік приніс ряд змін, що зумовили прийняття Закону «Про судоустрій і статус суддів».

Конституція України проголосила дію принципу верховенства права. Проте, яким чином він працює, не ясно, адже сам факт його закріплення в Конституції навряд чи робить державу правовою. У випадку, якби це було так, то механізм, закладений у багатьох національних законах для того, щоб ці закони виконувалися, був би не потрібен, а саме верховенство права зводилося б лише до визнання того, що право має пріоритет над законом, особливо якщо той звужує чи обмежує права людей. Істинний сенс принципу верховенства

права значно ширший, а його втілення на практиці відбувається, зазвичай за допомогою цілої низки правових засобів, серед яких чільне місце належить судочинству і суду. Зміст останнього і визначається нещодавно прийнятим Законом, основні новації якого ми спробуємо проаналізувати нижче.

Відзначимо, що вперше новий Закон об'єднав у собі майже всі норми, які стосувалися правового регулювання діяльності суду і суддів в Україні, здійснивши у такий спосіб уніфікацію права, яке визначає їх статус і роль у державі. Основну частину Закону складає власне Закон України «Про судоустрій і статус суддів», у якому відтепер урегульовано правовідносини, що раніше регулювалися одразу кількома законодавчими актами, які втратили чинність з дня опублікування Законів України «Про статус суддів», «Про судоустрій України», «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України». Прикінцевими положеннями Закону визначені суттєві зміни до процесуального законодавства.

Статтею 2 Закону до переліку джерел права, яким має керуватися суд при здійсненні правосуддя на засадах верховенства права, забезпечуючи кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, внесено також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це, безумовно, позитивний крок на шляху до утвердження принципу верховенства права в Україні, про який ішлося вище, адже міжнародні акти та міжнародне право в цілому вже тривалий час де-юре і де-факто визнається пріоритетним щодо права національного, тим паче, у випадках, коли останнє не містить відповідних норм, здатних врегулювати певну юридичну ситуацію, або ж коли зміст наявних норм суперечить нормам міжнародного права. Безпосереднє застосування українськими судами цих норм має забезпечити належний рівень правового порядку в нашій державі, а окрім того, засвідчити свідоме прагнення України до гармонізації національного законодавства і наближення його до

європейських стандартів і загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Окреслюючи коло позитивних новацій судоустрою, слід зупинитися на нормах статті 13 Закону, яка передбачає обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів. Так, незважаючи на те, що закріплення преюдиційності судових рішень на законодавчому рівні і може створити низку проблем при процесуальному застосуванні судами відповідних законів, проте, має стати першим кроком до визнання судового прецеденту як офіційного джерела права в Україні, про що вже давно йдеться, однак допоки конкретних рішень на користь цього законодавцем не прийнято.

Позитивним є законодавче закріплення у статті 55 Закону Кодексу етики судді, проте дана норма виправдає себе на практиці лише за умови фіксації на законодавчому рівні принципів, загальних засад та обов'язкових вимог щодо етичних норм та правил поведінки судді.

У світлі нововведень за Законом «Про судоустрій і статус судів» образ судової системи України постає в системі судів загальної юрисдикції, котрою чітко окреслені спеціалізації судів, на чолі кожної з яких стоїть відповідний вищий спеціалізований суд, що логічно та зрозуміло.

Так, повноваження Верховного Суду України, відповідно до статті 38, обмежуються переглядом справ з двох підстав: неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах та у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Позитивним є визначення обов'язковості рішень ВСУ, прийнятих за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих же норм матеріального права у подібних правовідносинах для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правові акти, що містять зазначену норму права, та для всіх судів України. Відповідна

норма, за умови надання вищими спеціалізованими судами можливості ВСУ реально здійснювати правосуддя, забезпечить однакове застосування норм права не лише судами, а й органами державної влади.

Серед безумовних позитивів підкреслимо посилення відповідальності за невиконання судових рішень. Так, Законом внесено зміни до статті 382 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за невиконання судових рішень. Якщо раніше за умисне невиконання рішень було передбачено відповідальність лише службової особи, то відтепер будь-яка особа несе відповідальність за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрала законної сили, або перешкоджання її виконанню, що карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років. Більш сувора відповідальність передбачена за невиконання рішень службовою особою та за невиконання рішень Європейського суду з прав людини.

Поза сумнівом, нововведення стосовно автоматизованої системи документообігу, передбачені статтею 162 Закону, є реальним кроком для забезпечення неупередженого і справедливого розподілу справ між суддями та надання оперативної інформації сторонам про стан розгляду справи, пришвидшення руху справ тощо. Проте існують певні застереження, що система забезпечить визначені цілі лише за умови реального її функціонування.

Неоднозначним у правозастосувальній діяльності є скорочення процесуальних строків щодо здійснення певних процесуальних дій. Зокрема, скорочено строки апеляційного і касаційного оскарження, вирішення питання про відкриття провадження у справі, проведення попереднього судового засідання, призначення справи до розгляду, подачі заяви про скасування забезпечення позову тощо. Скорочення процесуальних строків законодавцем пропагувалося як один із способів подолання судової тяганини, проте при значному навантаженні суддів необхідність дотримання цих строків призведе до порушення процесуальних прав сторін, поверхового вирішення справ. На

жаль, скорочення строків саме по собі не може призвести до швидкого правосуддя, на яке всі так сподіваються. Адже основною причиною порушення процесуальних строків є надмірне завантаження суддів, особливо суддів місцевих загальних судів. Проте сьогодні проблема надмірного завантаження суддів так і не вирішена.

Однією з ключових новацій розглядуваного Закону є глава 2 розділу IV, покликана значно удосконалити процес добору осіб, які провадитимуть у нашій країні судочинство, це також значною мірою повинно підвищити рівень їхньої фаховості, ефективності та особистої відповідальності. Так, для того щоб стати суддею, кандидату потрібно пройти дванадцять стадій. Цілком зрозуміло, що законодавець прагнув зробити процедуру добору кандидатів на посади суддів максимально неупередженою та прозорою, разом з тим, вбачається, що запропонована система добору суддів є надто складною і значно уповільнить формування суддівського корпусу, з огляду на що вказані норми потребують доопрацювання.

Законом вперше широко висвітлено статус народних засідателів (ст. 57), через яких, згідно з Конституцією України, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя. Встановлено порядок і критерії відбору кандидатів, а також порядок їх участі у провадженні судочинства, що не можна не оцінити позитивно. Однак викликає розчарування норма про статус присяжних як ще одного виду суб'єктів, через які народ реалізує свою владу в судах. Їм присвячено лише одну статтю, обсяг якої не дозволяє з'ясувати їхній правовий статус і роль у системі судоустрою.

Не менш важливою зміною, яку приніс із собою новий Закон «Про судоустрій і статус суддів», є зміна правового статусу Державної судової адміністрації України, однак ті положення, які визначили у Законі її новий статус, можна назвати, як мінімум, неоднозначними. Якщо раніше Державна судова адміністрація була центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що відповідав, зокрема, за організаційне і матеріально-технічне забезпечення діяльності судів України, то тепер ДСА з органу

виконавчої влади успішно перетворюється на виконавчий орган судової влади, що вносить плутанину у її специфічний юридичний статус. Адже згідно з новим Законом Державна судова адміністрація України, здійснюючи організаційне забезпечення діяльності органів судової влади, перелічені в статті 145 Закону, перетворилась на своєрідний апарат усієї судової системи України. Позитивним аспектом у новому статусі ДСА можна зазначити лише факт підпорядкування її Раді суддів України – одному з двох вищих органів суддівського самоврядування в нашій державі.

Новими повноваженнями Державної судової адміністрації України стали:

1) представництво судів у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій України і статус суддів»; 2) організація забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах; 3) затвердження положення про бібліотеку суду; 4) забезпечення функціонування автоматизованої системи визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 5) взаємодія з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів.

Разом з тим Державна судова адміністрація України втратила наступні повноваження: 1) забезпечення необхідних умов для підвищення кваліфікації суддів; 2) ведення статистичного і персонального обліку даних про кадри судів, підготовка матеріалів щодо призначення, обрання та звільнення суддів; 3) оприлюднення інформації щодо ініціювання питання про обрання суддів безстроково; 4) організація проходження практики в судових установах і розробка відповідних програм; 5) здійснення матеріального і соціального забезпечення суддів; 6) забезпечення медичного обслуговування та санаторно-курортного лікування суддів; 7) організація та фінансування будівництва і ремонту будинків та приміщень судів; 8) визначення нормативів навантаження

суддів у судах усіх рівнів та вироблення пропозицій щодо кількості суддів у відповідних судах. Підсумовуючи повноваження ДСА, набуті за новим Законом, стає зрозуміло, що, послуговуючись міркуваннями практичної доцільності, кращим варіантом було б виконувати вказані повноваження безпосередньо апаратами самих судів.

У світлі викладеного слід зазначити, що Закон України «Про судоустрій і статус суддів» є кроком на шляху до реформування судової системи, проте високоефективний механізм захисту прав і свобод громадян не створюється миттєво, саме тому ми налаштовані на тривалу кропітку роботу задля подальшої модернізації судової системи.

Належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів як гарантія їх незалежності і недоторканності в контексті аналізу Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

Желік Борис Євграфович,
голова господарського суду Чернівецької області

Вже понад 19 років, а саме з часів прийняття Декларації про державний суверенітет України, Акту проголошення незалежності України та схвалення Верховною Радою України 28 квітня 1992 року відповідної Концепції, в нашій державі триває судово-правова реформа, головною метою якої є формування незалежної судової влади, перебудова судової системи, створення нового законодавства і вдосконалення форм судочинства.

Ухвалений Верховною Радою України 7 липня 2010 року в другому читанні й у цілому проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (реєстр. № 6450), безперечно, покликаний започаткувати новий етап судово-правової реформи в Україні, стати першим ефективним кроком на шляху удосконалення правової і судової систем у нашій державі.

Проте протягом досить тривалого часу не припиняються численні науково-практичні дискусії щодо значення та ролі даного Закону в реформуванні, безумовно, найбільш слабкого та беззахисного місця державного механізму – судової гілки влади, неналежне фінансування якої в поєднанні з відсутністю гідних матеріально-соціальних гарантій для її працівників, величезним обсягом роботи та недосконалістю чинного законодавства України, зумовлюють об'єктивні труднощі в реалізації покладеної на судову систему основної конституційної функції – здійснення правосуддя.

З одного боку, наявна критика закладеної в даному Законі системи судоустрою, створення нового вищого спеціалізованого суду та обмежень процесуальних повноважень Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції, що можливо призведе до звуження гарантованого Конституцією права громадян та юридичних осіб звертатися за захистом своїх прав і законних інтересів безпосередньо до Верховного Суду України. Також неоднозначно сприйнято порядок призначення суддів на адміністративні посади, досить загрозливою багатьом видається й норма Закону щодо порядку ліквідації судів загальної юрисдикції, сумнівним також є надання Державній судовій адміністрації України повноважень щодо визначення кількості суддів у судах.

У свою чергу, вважаю позитивним вже те, що такий Закон треба було приймати і його прийнято. При цьому приємно, що саме Президент став ініціатором прийняття цього Закону, що, безсумнівно, свідчить про його зацікавленість у створенні такої судової системи, яка реально гарантує захист прав та свобод людини і громадянина.

Звичайно, в Законі є і позитивні, й негативні моменти, він дійсно потребує доопрацювання. Впевнений, що застосування цього Закону на практиці віднайде необхідні алгоритми вирішення проблемних питань та зумовить внесення відповідних змін.

Разом з тим, розуміючи складність і тривалість у часі процесу створення оптимальної та ефективної системи судоустрою, вважаю, що питання матеріального забезпечення та соціального захисту суддів, а отже, гарантій їх незалежності, залишається надзвичайно актуальним та потребує негайного і першочергового вирішення у контексті сьогоденної ситуації в судовій системі України.

Конституцією України гарантовано незалежність і недоторканність суддів та встановлено, що саме держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів.

Як відомо, передумови гідного та належного фінансування і матеріально – технічного забезпечення судової влади закладені ще в Розділі 6 Концепції судово-правової реформи, згідно з яким заробітна плата суддів, спеціалістів судів повинна встановлюватись у розмірі, що гарантує їх незалежність, достатньо забезпечує матеріальні умови для належного виконання ними службових обов'язків, з урахуванням того, що вони позбавлені можливості поряд з судовою діяльністю виконувати іншу роботу.

Відповідно до абзацу 2 вищевказаного розділу судді забезпечуються упорядкованим жилим приміщенням у вигляді окремої квартири або будинку не пізніше шести місяців після призначення на посаду, а також у випадку виникнення права на поліпшення житлових умов.

У свою чергу Закон України «Про статус суддів» від 5 грудня 1992 року № 2862-ХІІ встановив, що держава гарантує фінансове та матеріально-технічне забезпечення суддів і судів. При цьому згідно зі статтею 11 даного Закону незалежність суддів забезпечується матеріальним і соціальним забезпеченням суддів відповідно до їх статусу. Крім того, гарантії незалежності судді, включаючи заходи його правового захисту, матеріального і соціального забезпечення, передбачені цим Законом, поширюються на всіх суддів України і не можуть бути скасовані чи знижені іншими нормативними актами України і Автономної Республіки Крим.

Відповідно до статті 43 Закону України «Про статус суддів» судді, який пішов у відставку, виплачується вихідна допомога без сплати податку у розмірі місячного заробітку за останньою посадою за кожен повний рік роботи на посаді судді, але не менше шестимісячного заробітку.

Крім того, статтею 44 Закону України «Про статус суддів» передбачено:

- структуру заробітної плати суддів, у тому числі розміри щомісячних доплат за кваліфікаційні класи та надбавок за вислугу років. При цьому розміри посадових окладів суддів встановлюються Кабінетом Міністрів України;

- право на забезпечення не пізніш як через шість місяців після обрання суддею благоустроєним житлом у вигляді окремої квартири чи будинку або службовим житлом за місцем знаходження суду;
- право на безплатне користування на території України всіма видами транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі);
- право на придбання на пільгових умовах жилих приміщень комунального фонду та приміщень, наданих їм в користування в порядку, передбаченому частиною сьомою цієї статті, із знижкою на 50 відсотків їх вартості та на одержання кредитів на індивідуальне і кооперативне житлове будівництво з погашенням наданої позики за рахунок відповідних бюджетів за умови тривалості роботи на посаді судді не менше десяти років;
- 50-відсоткова знижка плати за займане ними та членами їх сімей житло, комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична та теплова енергія, установка і користування індивідуальним домашнім телефоном);
- право під час службового відрядження судді бронювання місць у готелях і на всіх видах транспорту, а також позачергового придбання проїзних документів;
- право на безплатне медичне обслуговування в державних закладах охорони здоров'я. При цьому члени сім'ї судді обслуговуються в тих медичних закладах, де обслуговується суддя. Суддям за рахунок державного бюджету, а членам їх сімей за власний рахунок щорічно надається путівка на санаторно-курортне лікування. Ці права зберігаються за ними і після виходу судді у відставку або на пенсію.

У свою чергу постановою Кабінету Міністрів України «Про оплату праці та щомісячне грошове утримання суддів» від 3 вересня 2005 р. № 865 затверджено схеми посадових окладів керівників та суддів Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Апеляційного суду України, апеляційних та місцевих судів згідно з додатками, визначено можливість преміювання суддів за результатами роботи, до державних і професійних свят, ювілейних дат у граничному розмірі до 100

відсотків посадового окладу з урахуванням надбавки за кваліфікаційний клас у межах коштів, передбачених для преміювання в кошторисі відповідного суду, та економії коштів на оплату праці, встановлено розміри надбавок за вислугу років у відсотках від посадового окладу та передбачено право суддів на щомісячне грошове утримання у розмірі 100 відсотків передбаченого законом щомісячного довічного грошового утримання, належного їм у разі виходу у відставку.

На жаль, об'єктивний аналіз вищевказаних норм законодавства та усвідомлення невітшних реалій сьогодення свідчить про те, що рівень соціально-матеріального забезпечення суддів був і залишається неналежним, офіційна зарплата українських суддів є занадто низькою і такою, що не може забезпечити гідний рівень життя суддів та членів їх сімей.

При цьому проблеми належного фінансування і матеріально-технічного забезпечення судової влади завжди були предметом численних дискусій та обговорень у найвищих ешелонах влади, адже всі розуміли необхідність їх негайного вирішення та забезпечення дійсної незалежності судової системи України. У свою чергу Конституційний Суд України в Рішенні № 19-рп/2004 від 01.12.2004 встановив, що незалежність суддів забезпечується, зокрема, забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту.

Усупереч цьому Законом України «Про судоустрій і статус суддів» істотно знижено гарантії належного фінансового та матеріального забезпечення, соціального захисту, а також безпеки суддів: скасовано право судді на відставку за станом здоров'я; зменшено розмір вихідної допомоги судді, який виходить у відставку; звужено перелік посад, час роботи на яких зараховується до суддівського стажу, тощо.

Також положеннями нового Закону передбачено чітку тарифну сітку суддівської винагороди, яка складається з посадового окладу, доплат за вислугу

років, перебування на адміністративній посаді в суді, науковий ступінь, і роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці. Таким чином, анульовано суддівські премії, що є звичайно негативним моментом, адже за результатами якісної та плідної роботи кожний суддя мав право на додаткову винагороду – премію, що, з одного боку, стимулювало та мотивувало його до самовдосконалення та підвищення свого професійного рівня, а з другого, – формувало відповідальне ставлення до здійснення правосуддя.

Цілковито негативну реакцію викликає також обмеження в новому Законі гарантій медичного обслуговування суддів, адже загальновідомо, що служителі Феміди надзвичайно завантажені та напружено працюють, при цьому всі усвідомлюють необхідність вжиття заходів, спрямованих на оздоровлення суддівського корпусу, а даним Законом не тільки позбавлено суддів права на безплатне медичне обслуговування, але й взагалі не передбачено можливості отримання за рахунок державного бюджету путівки на санаторно-курортне лікування. Отже, фактично позбавляючи суддів можливості отримувати додаткову грошову винагороду (премію), що призводить до зниження рівня їх заробітної плати, даний Закон ще й призводить до необхідності додаткових витрат суддів на медичне обслуговування та санаторно-курортне лікування як обов'язковий профілактичний атрибут забезпечення здоров'я.

Проте найбільш болючим було і залишається питання забезпечення суддів житлом. Прикро, але й у цій площині права суддів законодавець значно звузив. Зокрема, раніше Закон «Про статус суддів» чітко закріплював обов'язок держави протягом шести місяців після обрання суддею забезпечити останнього благоустроєним житлом у вигляді окремої квартири чи будинку або службовим житлом за місцем знаходження суду. Натомість новий Закон лише сухо констатує, без визначення жодних строків та уповноваженого державного органу, що після призначення на посаду суддя, який потребує поліпшення житлових умов, забезпечується службовим житлом за місцем знаходження суду. Безперечно, дані положення ще більше пригальмують і без того

надзвичайно складний процес забезпечення суддів житлом як обов'язкову складову частину та гарантію їх незалежності.

Тож я певен, що незалежність і рівність судової гілки влади може гарантуватися лише тим, що дві інші — законодавча й виконавча гілки — не можуть нормативними актами, в тому числі й законами, звужувати чи зменшувати встановлений ними в Конституції і законах статус судді, тобто статус особи, на яку державою покладений обов'язок по здійсненню правосуддя.

Проте у своїй сукупності вищевказані законодавчі положення призвели до суттєвого зниження рівня соціального захисту та належного забезпечення діяльності суддів, що вже має наслідком величезний відтік із судової системи найбільш досвідчених та кваліфікованих суддів. А відтак, розуміючи складне фінансово-економічне становище у державі, вважаю, що економія державних коштів мала б здійснюватися за рахунок інших видатків, а не за рахунок погіршення матеріального забезпечення суддів як носіїв судової влади.

В загальному немає жодних сумнівів, що система судоустрою України має бути реформована, та те, що новий Закон вносить позитивні зміни. Проте, реформуючи судову систему з метою забезпечення та гарантування прав та свобод людини і громадянина, не слід забувати, що суддя і є такою людиною, яка потребує не лише гідного ставлення до себе з боку держави, але й належного фінансового, соціального та матеріального забезпечення.

Щодо неузгодженості окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з нормами інших законодавчих актів

Маргарітов Михайло Вікторович,
голова Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим

Під час застосування у роботі норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) Окружним адміністративним судом Автономної Республіки Крим було виявлено неузгодженість окремих його положень з нормами інших законодавчих актів.

Пункт 3 статті 148 Закону передбачає, що начальник територіального управління Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України) за поданням голови місцевого суду призначає на посаду керівника апарату місцевого суду, заступника керівника апарату місцевого суду та звільняє їх з посади, за поданням голови місцевого суду застосовує до них заохочення або накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону; присвоює керівнику апарату місцевого суду, його заступнику ранги державного службовця відповідно до законодавства про державну службу.

Положення п. 3 статті 149 Закону також визначають, що керівника апарату місцевого суду, його заступника призначає на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління Державної судової адміністрації України за поданням голови місцевого суду.

Маємо зазначити, що ці норми не узгоджуються з положеннями статті 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) стосовно того, що трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою.

Щодо застосування до керівника апарату і його заступника заохочень і накладення дисциплінарних стягнень, то це положення не узгоджується зі статтею 22 Бюджетного кодексу України, згідно з якою розпорядником бюджетних коштів можуть бути виключно, окрім іншого, суди загальної юрисдикції в особі їх керівників, адже застосування заохочень і накладення стягнень є дією щодо розпорядження бюджетними коштами конкретного суду.

Потребує також узгодження норма щодо присвоєння начальником Територіального управління ДСА України керівнику апарату місцевого суду, його заступнику рангів державного службовця відповідно до законодавства про державну службу, адже згідно зі статтею 26 Закону України «Про державну службу» ранги, які відповідають посадам третьої – сьомої категорій, присвоюються керівником державного органу, в системі якого працює державний службовець.

Пункт 4 статті 149 Закону передбачає, що керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі.

Наведене положення не відповідає вимогам підпункту 32 Постанови Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 169 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців», згідно з яким рішення про призначення на посаду державного службовця та зарахування до кадрового резерву приймає керівник державного органу на підставі пропозиції конкурсної комісії протягом місяця з дня прийняття рішення конкурсною комісією.

Щодо застосування керівником апарату заохочень до працівників апарату суду, то це положення також не узгоджується зі статтею 22 Бюджетного кодексу України, згідно з якою розпорядником бюджетних коштів можуть бути виключно, окрім іншого, суди загальної юрисдикції в особі їх керівників.

Крім того, потребує чіткого визначення питання щодо використання загального фонду заробітної плати при встановленні премій та надбавок керівником суду для суддів та працівників апарату суду керівником апарату, оскільки неузгодженість у цьому питанні може призвести до неефективного розподілу коштів.

Згідно з п. 4 статті 151 Закону судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді.

Зазначений порядок звільнення та призначення помічників судді не кореспондується з нормами КЗпП та Закону України «Про державну службу».

Виникає питання: якщо кожен суддя самостійно здійснює добір помічників, то в разі звільнення чи переведення судді до іншого суду, його помічника також треба звільнити, щоб надати можливість новому судді використати своє право самостійно добрати собі помічника?! У такому разі трудовий договір з помічником судді повинен бути строковим?! Також, якщо суддя вирішить, що помічник судді не відповідає займаній посаді і звернеться до керівника апарату з поданням про його звільнення, за якою статтею КЗпП України потрібно звільняти такого працівника, адже трудовим законодавством не передбачено підстави звільнення, як за поданням судді?

На працівників апарату суду, у тому числі на помічників судді, поширюється дія Закону України «Про державну службу» і прийом на роботу здійснюється через конкурсний відбір, як можна гарантувати помічнику судді, якого вибрав суддя, що він пройде цей конкурсний відбір?

Маємо зазначити, що дана стаття потребує узгодження з положеннями Закону України «Про державну службу» і КЗпП і, на нашу думку, суттєво обмежує право на просування по службі працівників апарату, зокрема секретарів судового засідання, що може негативно позначитися на заповненості зазначених посад.

Зазначені суперечності діючого законодавства дають підстави для виникнення певних проблем у керівництві судами при такому подвійному

підпорядкуванні, а саме, керівника апарату – голові суду та начальнику територіального управління ДСА України, працівників апарату суду – голові суду та керівнику апарату суду або суддям.

Є вже випадки, коли голові суду невідомо про звільнення деяких працівників суду керівником апарату, що впливає як на формування складу суду, так і на розпорядження фондом оплати праці.

Також є випадки неоднозначних дій органів ДСА України. Так, наприклад, територіальним управлінням ДСА України у Вінницькій області 27 вересня 2010 р. наказом № 55 був затверджений Порядок проведення співбесіди при призначенні і звільненні керівників та заступників керівників апаратів місцевих судів Вінницької області, на який 30 листопада 2010 р. за № 07/1-8м-10 був поданий протест прокуратури Вінницької області з вимогою скасувати цей Порядок.

Викладені суперечності не сприяють ефективності роботи судів та не надають суддівським органам належного авторитету в суспільстві.

Враховуючи таку неузгодженість положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з іншими законодавчими та нормативними актами, Окружний адміністративний суд Автономної Республіки Крим пропонував Раді суддів адміністративних судів України винести на обговорення питання щодо внесення змін до зазначеного закону в частині виключення з нього норм, що стосуються призначення і звільнення помічника судді, призначення, звільнення, заохочень відносно керівника апарату та його повноважень стосовно призначення працівників апарату суду, тобто привести вищезазначений Закон у відповідність із Кодексом законів про працю України, Законом України «Про державну службу», Бюджетним кодексом України та іншими.

Є в удосконалення початок....

Плевако Володимир Іванович,
суддя у відставці,
голова Дніпропетровського апеляційного
господарського суду (2001-2010 рр.),
Заслужений юрист України

Україна поступально крокує шляхом реформування судової системи. Закон «Про судоустрій і статус суддів» вже працює, що дає можливість зробити деякі висновки про ефективність та перспективу його положень безпосередньо у процесі використання у судовій діяльності.

Суддівська спільнота, видатні науковці та фахівці у галузі права упродовж останніх років пропонували різні шляхи та проекти відповідного Закону. Ми також надавали свої пропозиції щодо нашого бачення перебігу реформи. Не всі висловлені нами побажання були почуті законотворцями, але чимало зауважень та пропозицій все ж таки враховані.

Наше суспільство вже давно усвідомило, що йому необхідний надійний та ефективний механізм реалізації права на справедливий суд. Передбачити все й одразу в одному законі практично неможливо. Новий Закон «Про судоустрій і статус суддів» увібрав у себе чимало революційних ідей, водночас часткова недосконалість окремих положень дає підстави сподіватися, що у найближчі роки буде використаний весь правовий потенціал для подальшого вдосконалення правосуддя та системи судоустрою.

Неодноразово наголошувалось, що тільки системні зміни у законодавстві можуть забезпечити вдосконалення правосуддя. У законі цю позицію враховано.

Нарешті внесені зміни до процесуального законодавства щодо затягування процесу шляхом оскарження ухвал, які не підлягають оскарженню окремо від рішення суду. Винахідливі учасники процесу використовували також право змінювати предмет або підставу позову. Тепер це можна зробити тільки до початку розгляду справи по суті

Порядок пред'явлення зустрічного позову, на нашу думку, також удосконалений.

Нововведенням стала уніфікація процедури оскарження рішень у всіх процесуальних кодексах. З одного боку, скорочення строків розгляду справ та оскарження рішень може значно наблизити очікуваний апогей правосуддя, а з другого, може скластися ситуація, коли незалежно від зусиль суддів та працівників судів щодо забезпечення права доступу до правосуддя усіх учасників процесу будь-яка сторона спору зможе оскаржити рішення чи постанову, посиляючись на порушення процесуальних прав. Адже всім відомо, що навіть своєчасно відправлені повідомлення не завжди вчасно знаходять адресата, і в цьому немає провини суду. Водночас через надмірну завантаженість суддів скорочення строків розгляду справ може призвести до неповного або неякісного розгляду наданих доказів, а відтак – до прийняття рішення, що не відповідатиме критеріям законності. Особливо це стосується справ про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Строк для розгляду ухвал у цих справах встановлений практично нереальний для об'єктивної оцінки їх у апеляційній інстанції. Ухвали місцевих судів у «банкрутських» справах мають таку ж силу, що й рішення в інших справах. На нашу думку, необхідно переглянути положення ст. 106 Господарського процесуального кодексу України і встановити для цієї категорії ухвал більш тривалий строк розгляду або дорівняти їх до рішень й встановити двомісячний термін розгляду скарг на ухвали у справах про банкрутство.

Прогресивним кроком вважаємо введення автоматизованої системи розподілу справ. Виключається будь-який вплив на перебіг процесу. Але такий

підхід має слабе місце. У процесуальних законах більш уживаним є термін «рівна кількість справ», водночас існує й таке поняття як «завантаженість». Повний перехід на автоматизовану систему розподілу справ може призвести до надмірного навантаження на суддів залежно від типу та складності справ, які вони розглядатимуть.

Якщо взяти до уваги скорочення термінів розгляду справ та нерівномірне навантаження через складність деяких справ, може виникнути ситуація, коли навіть відповідальний та досвідчений суддя час від часу порушуватиме строки розгляду справ. А це вже реальна загроза потрапити «на килим» до Вищої ради юстиції. Тим більше, що нові норми закону «Про Вищу раду юстиції» щодо відповідальності суддів встановлюють неоднозначні критерії порушення суддею присяги. Особливо це стосується суддів, призначених уперше. П'ять років над ними нависатиме загроза бути звільненими або не призначеними безстроково. А це вже елемент прихованого морального впливу на суддю, що ставить під сумнів його незалежність.

Що стосується незалежності суддів, то це поняття може розглядатися не тільки у сенсі невтручання у діяльність судді ззовні, але й у площині його внутрішнього переконання та моральної зрілості. Тому, безумовно, незалежність не повинна переходити у безвідповідальність. З цієї позиції посилення відповідальності суддів за порушення присяги, безсумнівно, дисциплінує тих суддів, які дозволяли собі порушення суддівської етики та законності. Водночас необхідно більш чітко та однозначно прописати ті критерії, за якими Вища рада юстиції визначатиме, чи порушив суддя присягу, інакше довільна інтерпретація порушення може стати інструментом цькування будь-якого судді.

Ми неодноразово наголошували на збереженні системи спеціалізованих господарських судів, оскільки тема їх ліквідації постійно мусувалась у правових та законодавчих колах. До нашої думки дослухались, а законодавці, визнавши ефективність спеціалізації у системі судоустрою, впровадили її і у цивільно-кримінальному процесі. Нарешті створений чіткий розподіл

повноважень між різними спеціалізованими судами, що стало невід'ємним елементом права на доступ до суду. Такий підхід не є чимось новим у історії українського, візьмемо ширше, радянського та російського буржуазного судочинства. Спеціалізовані суди в Російській імперії, що розглядали комерційні спори, були створені ще у 1808 році, а до цього спори між купцями розглядали словесні суди. За радянських часів був період, коли їх об'єднали з цивільно-кримінальними (загальними) судами, але ця практика виявилася хибною як для господарських спорів, так і для цивільних. Як бачимо, законодавці врахували історичний досвід, помилки та досягнення спеціалізованої юстиції та вирішили впровадити в життя її надбання.

Таким чином, завершився етап створення трьох видів юрисдикції з відповідними вищими спеціалізованими судами, але залишилися невизначеними деякі питання щодо підсудності складних справ. За останні роки українські судді неодноразово вказували на численні та складні колізії при визначенні юрисдикції за деякими спорами. Судді відмовляють у прийнятті позовів, посилаючись на непідсудність справи жодному вищому спеціалізованому суду. А це вже сигнал про порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою визначено, що кожен «має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, встановленим законом...» Щоб запобігти випадкам відмови у правосудді, законодавцю необхідно найближчим часом детально продумати та визначитись з цим питанням. Логічно, якщо такі колізії усуватимуться зверненням до Верховного Суду.

Після прийняття Закону виникла занепокоєність, що зменшаться соціальні гарантії для суддів, які будуть виходити у відставку з 2011 року. Зменшення вихідної допомоги для багатьох суддів, яким до відставки залишилося небагато часу, стало сумним сигналом про те, що їх тяжка та вкрай відповідальна, а іноді навіть небезпечна праця не заслуговує на відповідну вдячність з боку держави. Якщо врахувати зміни у обчисленні суддівського

стажу, картина може здатися зовсім похмурою. Адже раніше до стажу зараховувалися періоди роботи слідчими, прокурорами та на інших пов'язаних із судочинством посадах, а тепер враховуватиметься тільки чисто суддівський стаж. Засмучує, що на найближчі роки заробітна платня суддів також зменшиться, оскільки законом були відмінені кваліфікаційні класи, які залежали від стажу, та відповідно й надбавка за них, що складала частину зарплатні суддів. Чи принесуть очікувані з нового року підвищення оплати праці суддів задовільний результат? Про це ми дізнаємося згодом. Головне, щоб у подальшому матеріальне забезпечення суддівського корпусу не відлякувало молодих фахівців від цієї професії та не штовхало слабких і зневірених на хибний шлях корумпованості.

Враховуючи, що новий закон несе в собі чимало цікавих та позитивних норм, сподіваємося, що судова реформа на цьому не закінчиться. Законодавці заповнять прогалини, уточнять та додадуть ті норми, що з якихось причин не були враховані у нинішній редакції. Загалом можна сказати, що досконалість не має межі. Варто тільки почати реформу і завжди знайдуться пропозиції для поліпшення існуючого стану правосуддя та судочинства.

Судова реформа та Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: більша правова визначеність є доброю новиною для інвестора

Ярослав Арестович Петров,
адвокат, юрист ЮФ «Астерс»

Микола Георгійович Сорочинський,
кандидат юридичних наук, адвокат
(Україна та штат Нью-Йорк), юрист
ЮФ «Астерс»

У вітчизняних дискусіях щодо судової реформи часто приділяють увагу верховенству права, доступу до суду тощо. Однак варто звернути увагу з точки зору поліпшення інвестиційного клімату в нашій країні на принцип правової визначеності. Для інвестора часто не має значення, яким чином законодавство по суті вирішує те чи інше питання. Набагато важливіше, щоб питання було вирішено один раз і чітко, щоб суди не вирішували одну й ту ж саму правову ситуацію діаметрально протилежним чином. Принцип правової визначеності є важливим принципом права ЄС.¹

Проте дотепер питання судової реформи не розглядалося через призму правової визначеності. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. (далі – Закон) та внесені ним зміни до процесуального законодавства виводить питання правової визначеності на передній план. Адже якщо можна сформулювати єдиний принцип, який поєднав у собі всі зміни, внесені до законодавства цим Законом України, то в якості такого принципу можна назвати саме правову визначеність.

¹ Див. Raitio J., The Principle of Legal Certainty in EC Law. – 2003. – 480 с.

Вплив Закону на реалізацію принципу правової визначеності в Україні можна розділити на коротко- та довгостроковий. У короткостроковій перспективі значний обсяг змін, внесених до процесуального законодавства, звичайно, створив значну кількість питань та привніс до судової діяльності додаткову невизначеність. Однак середньо- та довгостроковий вплив Закону на визначеність у правовій системі України може бути позитивним.

У цьому плані варто звернути увагу на такі ключові аспекти нового Закону, як: (1) спрощення та скорочення процедури оскарження судових рішень у спеціалізованих судах, (2) фактичне запровадження до правової системи України концепції судового прецеденту та (3) загальне скорочення процесуальних строків та спрощення судових процедур.

Ці аспекти Закону з точки зору їх впливу на збільшення рівня визначеності у правовій та судовій системі України більш детально розглянуто нижче. При цьому особливу увагу приділено спеціалізованим судам, оскільки саме ці суди, в першу чергу суди господарські, мають ключове значення для економічних відносин у державі.

Зміни у статусі Верховного Суду України та створення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Як відомо, відповідно до Закону було створено новий вищий суд у системі судів загальної юрисдикції – Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ. Новий спеціалізований суд буде найвищою касаційною інстанцією у цивільних і кримінальних справах і на нього буде покладено більшість існуючих повноважень палат Верховного Суду з цивільних і кримінальних справ і його військової колегії. Інакше кажучи, новий спеціалізований суд стане касаційним судом найвищої інстанції для переважної більшості цивільних і кримінальних справ.

Повноваження Верховного Суду звужені і за іншими напрямками. Зокрема, Верховний Суд втратив право:

1. Приймати касаційні скарги та самостійно відкривати провадження з перегляду справ.

Раніше законодавство містило обмежений перелік підстав, за якими Верховний Суд міг розглядати касаційні скарги, серед них найбільш істотною підставою було (і залишається) неоднакове застосування вищими спеціалізованими судами того самого положення законодавства в аналогічних

справах. Однак на практиці Суд рідко слідував цим обмеженням і не розробив чітких критеріїв прийняття або відмови у прийнятті скарг. Широке повноваження Верховного Суду фактично перетворили його на додаткову касаційну інстанцію. Тепер право відкривати провадження з перегляду справ Законом передано від Верховного Суду вищим спеціалізованим судам, які де-факто отримують право вето на розгляд конкретної справи у Верховному Суді.

2. Направляти справи на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

У минулому Верховний Суд у господарських справах дуже часто використовував своє право направляти справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Через це деякі справи проходили повний цикл з усіх чотирьох судових інстанцій (трьох – при розгляді цивільних і кримінальних справ) по два, три або навіть більше разів. У результаті сторони були позбавлені можливості отримати остаточне рішення у справі в будь-який прогнозований період часу. Відповідно до нового Закону та змін, які він вносить до процесуальних кодексів, якщо Верховний Суд приймає рішення про направлення справи на новий розгляд, цей новий розгляд обмежується переглядом справи лише вищим спеціалізованим судом.

3. Припиняти провадження у справі шляхом скасування рішення вищого спеціалізованого суду.

Користуючись правом припинити провадження у справі у минулому, Верховний Суд міг фактично прийняти остаточне рішення у справі на користь заявника, оскільки припинення провадження у справі з одночасним скасуванням рішення вищого спеціалізованого суду залишало в силі рішення суду нижчої інстанції. За новим законом Верховний Суд вже не уповноважений приймати остаточне рішення у справі, а може лише направити справу на розгляд до вищого спеціалізованого суду.

4. Надавати роз'яснення судам з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики.

Відповідно до нового Закону надання рекомендаційних роз'яснень судам нижчих інстанцій з питань застосування законодавства при вирішенні спорів віднесено до повноважень вищих спеціалізованих судів. Слід зазначити, що такий перерозподіл може призвести до різного застосування одних і тих самих законодавчих норм судами різної спеціалізації. Також у майбутньому може

виникнути питання актуальності діючих на сьогодні постанов Пленуму Верховного Суду. Зокрема, у зв'язку з прийняттям нових законів та розвитком судової практики виникне необхідність їх відповідної зміни, але ні Верховний Суд, ні вищі спеціалізовані суди на це не уповноважені.

Вперше в історії українського права рішення Верховного Суду України набувають статусу, подібного до прецедентів та джерел права.

Закон «Про судоустрій і статус суддів» мав на меті належним чином перемістити осередок прийняття остаточного рішення в більшості судових справ з Верховного Суду до вищих спеціалізованих судів. Однак при цьому Верховний Суд отримав інший інструмент впливу, який виходить далеко за межі конкретної справи й потенційно може впливати на розвиток права в Україні в цілому. Якщо раніше рішення Верховного Суду було обов'язковим лише для сторін у конкретній справі, то тепер воно є джерелом права, обов'язковим для всіх судів та державних органів. Це нововведення наближає українську правову систему до систем права, побудованих на прецеденті.

Процедура оскарження рішень буде за новим законодавством такою складною, що рішення Верховного Суду як такі можуть стати рідкісним явищем. Отже, прецедентів може виявитися небагато і на практиці значення цієї зміни може бути обмеженим. І все ж важко переоцінити історичне значення цього нового принципу українського права.

Спрощення та прискорення судових процедур за новим Законом.

Значна частина змін, внесених Законом, спрямована на спрощення та прискорення судових процедур. Загалом це варто вітати, особливо враховуючи, що право на оперативний судовий розгляд передбачено статтею 6 Європейської конвенції з прав людини.

На практиці учасники багатьох судових розглядів можуть виграти від усунення Верховного Суду від розгляду більшості господарських справ. Адже завдяки цьому та завдяки зменшенню можливостей для направлення справи на новий розгляд, час, необхідний для отримання остаточного судового рішення у більшості справ, буде істотно скорочено. Значно менша кількість справ у господарському та адміністративному судочинстві досягатиме четвертої інстанції.

Прикладом спрощення процедур є право адміністративних судів надсилати повістку органам влади електронною поштою або факсом та скорочення терміну вручення судових повісток.

Звичайно, у цього спрощення є й недолік, оскільки за певних умов простота та швидкість процедури може бути використана з метою обмеження прав сторін, в яких буде менше часу на підготовку до судового розгляду.

Законом встановлено, що зміна підстави або предмета позову можлива лише до початку розгляду судової справи в суді першої інстанції (раніше це можна було зробити на будь-якій стадії судового розгляду), а розмір позовних вимог, як і раніше, можна змінити протягом усього часу розгляду спору.

Також для протидії зловживанню сторонами своїми процесуальними правами Закон вносить зміни до процедури розгляду заяви про відвід (самовідвід) у господарському процесі. Зокрема, заява про відвід (самовідвід) тепер підлягає розгляду складом суду, в провадженні якого знаходиться справа, у дорадчій кімнаті з винесенням ухвали. У минулому така заява розглядалася головою або заступником голови господарського суду.

Затягувати розгляд справ, подаючи апеляційні скарги з процесуальних питань, також стане важче, оскільки за новими процесуальними правилами до судів апеляційної інстанції передаватиметься не вся судова справа, а лише матеріали за скаргою, що дозволить продовжувати розгляд справи по суті, незважаючи на процесуальні скарги.

Закон також передбачає створення автоматизованої системи документообігу в судах. Ця система спрямована на автоматизований розподіл справ між суддями та надання учасникам судового розгляду інформації про рух справи. Ця система може поліпшити обіг документів та вирішити існуючу проблему маніпуляцій з документами в судових справах. Якщо впровадження системи пройде згідно з планом, вона також дозволить зменшити вплив голів судів на розподіл справ між суддями. Проте зміни до системи документообігу в судах є улюбленим проектом багатьох урядів. Однак поки що система не стала реальністю. Для оцінки того, наскільки практика відображатиме принципи, закладені в новому Законі, необхідно дочекатися практичного впровадження системи.

Низка змін у процесуальних кодексах призведе, найімовірніше, до зменшення часу, що витрачається на судові та апеляційні процедури. Так, строк

розгляду спору судом першої інстанції обмежений двома місяцями (може бути продовжений за клопотанням сторін тільки на п'ятнадцять днів) у цивільному та господарському процесі та одним місяцем в адміністративному. Також змінені строки апеляційного оскарження, а саме: на апеляційне оскарження рішення відводиться десять днів з дня його проголошення, а ухвали – п'ять днів. Крім того, в адміністративному та цивільному процесі спрощена процедура апеляційного оскарження: більше немає необхідності подавати заяву про апеляційне оскарження, тепер відразу подається апеляційна скарга.

Термін розгляду скарги на рішення суду першої інстанції становить два місяці (один місяць для адміністративного судочинства) з дня винесення ухвали про відкриття апеляційного провадження. Скарга на ухвалу суду розглядається протягом п'ятнадцяти днів.

Більше того, нові правила скорочують термін розгляду справи у вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді від двох до одного місяця. Якщо раніше максимальний термін взагалі не було визначено (для розгляду Верховним Судом касаційних скарг у цивільних та кримінальних справах), то тепер застосовується єдиний термін в один місяць. Також встановлено єдиний для всіх типів проваджень п'ятнадцятиденний термін для вирішення питання про передачу справи на розгляд до Верховному Суду.

Нарешті, нове законодавство не лише встановлює більш стислі процесуальні строки, але й передбачає конкретні санкції за їх порушення. Зокрема, відповідно до нової редакції статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції», запровадженої Законом від 13 травня 2010 року, умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом, вважається порушенням присяги судді та може слугувати підставою для звільнення.

Скорочення процесуальних термінів може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, такі зміни сприятимуть більш оперативному розгляду судових спорів. З другого боку, зважаючи на завантаженість судів, існує ризик того, що суди будуть змушені їх постійно продовжувати. Крім того, з практичної точки зору, разом зі скороченням термінів скорочується і кількість часу, необхідного для підготовки процесуальних документів і надання доказів у справі. Зокрема, це стосується справ, де однією зі сторін є іноземні фізичні та юридичні особи. У подібних справах часто в якості доказів необхідно надати

документи з іншої юрисдикції, які, як правило, вимагають додаткових затрат часу для легалізації або проставлення апостилю та офіційного перекладу.

До того ж, судова реформа робить ще один крок у напрямі посилення прав кредиторів в Україні. Враховуючи, що тривалий час права боржників на практиці в нашій країні були захищені набагато краще, ніж кредиторів, зміни у цьому напрямі є позитивними. Однак також необхідно пам'ятати про необхідність певного балансу та про те, що захист прав кредиторів може потенційно зайти занадто далеко. Суди мають враховувати це при застосуванні нового процесуального законодавства.

Таблиця 1. Скорочення строків розгляду справ за новим процесуальним законодавством

Господарський процесуальний кодекс України

	До реформи Максимальний строк за законом	Після реформи Максимальний строк за законом	
1 інстанція	Від 2 до 3 місяців	Від 2 до 2,5 місяців	
2 інстанція	2 місяці	<i>Рішення</i>	<i>Ухвала</i>
		2 місяці	15 днів
3 інстанція	2 місяці	1 місяць	15 днів
4 інстанція	2 місяці	1 місяць	
Нововиявлені обставини	1 місяць	1 місяць	
Усього	Від 9–10 місяців	Від 7 до 7,5 місяців	Від 5 до 5,5 місяців

Цивільний процесуальний кодекс України

	До реформи Максимальний строк за законом	Після реформи Максимальний строк за законом	
1 інстанція	Від 2 до 3 місяців	Від 2 до 2,5 місяців	
2 інстанція	Від 2 до 3 місяців	<i>Рішення</i>	<i>Ухвала</i>
		Від 2 до 2,5 місяців	Від 15 днів до 1 місяця
3 інстанція	На визначення суду	1 місяць	15 днів

4 інстанція	На визначення суду	1 місяць	
Нововиявлені обставини	На визначення суду	На визначення суду	
Усього	Не визначено	Від 6 до 7 місяців	Від 4 до 5 місяців

Кодекс адміністративного судочинства України

	До реформи Максимальний строк за законом	Після реформи Максимальний строк за законом	
1 інстанція	2 місяці	1 місяць	
2 інстанція	2 місяці	<i>Рішення</i>	<i>Ухвала</i>
		Від 1 до 1,5 місяці	Від 15 днів до 1 місяця
3 інстанція	2 місяці	1 місяць	
4 інстанція	2 місяці	1 місяць	
Нововиявлені обставини	2 місяці	2 місяці	
Усього	10 місяців	Від 6 до 6,5 місяців	Від 5,5 до 6 місяців

Відповідно до правила, яке існує в усіх реформованих процесуальних кодексах, суд третьої інстанції (вищий спеціалізований суд) має 15 днів на вирішення питання про відкриття провадження щодо розгляду справи у суді четвертої інстанції (Верховному Суді).

Варто сподіватися, що скорочені строки розгляду справ у поєднанні зі спрощенням процесу оскарження та зменшенням кількості судових інстанцій дозволять судам бути більш ефективними.

**УКРАЇНА
ВИЩА РАДА ЮСТИЦІЇ
РІШЕННЯ**

від 29 березня 2010 р. № 209/0/15-10

Про залишення без задоволення скарги судді Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 на рішення кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року

Вища рада юстиції у складі: Колесниченко В.М. – головуєчого, Бондика В.А., Висоцького В.І., Волкова О.Ф., Завальнюка В.В., Ізовітової Л.П., Ківалова С.В., Кравченка К.Т., Кривенка В.В., Медведька О.І., Портнова А.В., Пшонки В.П., Сафулька С.Ф., Чернушенка А.В., Шаповала В.М., розглянувши скаргу судді Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 від 10 липня 2008 року на рішення кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року,

встановила:

Особа_1 ... Указом Президента України призначений суддею Ковпаківського районного суду м. Сум, стаж роботи суддею – 5 років, має п'ятий кваліфікаційний клас судді.

Кваліфікаційною комісією суддів загальних судів Харківського апеляційного округу 30 травня 2008 року, на підставі подання члена Ради суддів України Лугового М.Г. та голови ради суддів Сумської області Попруги С.В. від 20 березня 2008 року, за допущені порушення норм чинного законодавства при здійсненні правосуддя прийнято рішення про застосування

до судді Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 дисциплінарного стягнення у виді догани.

У скарзі до Вищої ради юстиції суддя Особа_1 просить рішення кваліфікаційної комісії суддів скасувати, а провадження у справі закрити.

Вивчивши матеріали дисциплінарної справи, обговоривши їх на засіданні, Вища рада юстиції вважає, що скарга судді Особа_1 не підлягає задоволенню.

У рішенні кваліфікаційної комісії суддів зазначається наступне.

В поданні члена Ради суддів України Лугового М.Г. та голови ради суддів Сумської області Попруги С.В. від 20 березня 2008 року вказується, що суддя Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 не забезпечив належного виконання обов'язків судді, передбачених статтею 6 Закону України «Про статус суддів», що полягають у недотриманні ним норм чинного законодавства при здійсненні правосуддя, незабезпеченні належного розгляду судових справ та постановленні численних незаконних судових рішень, внаслідок несумлінності. Деякі зі скасованих судових рішень були постановлені суддею Особа_1 з допущенням навмисних порушень закону, оскільки такі порушення були однотипними після скасування тих, на які зверталась його увага в порядку реагування винесеними окремими ухвалами. Однак при розгляді більшості таких окремих ухвал допущені помилки ним не визнавались, належні висновки не робились, а допускались знов аналогічні порушення. Особливо це стосується постановлених ним незаконних виправдувальних вироків.

Практика прийняття суддею Особа_1 значної кількості незаконних судових рішень потягла за собою істотні наслідки, що призвело до підриву авторитету правосуддя, створення судової тяганини з повторним вирішенням справ, порушення законних прав і інтересів потерпілих тощо.

Так, у 2005 році з постановлених під головуванням судді Особа_1 11 вироків, які переглянуто в апеляційному порядку, було скасовано 6 вироків відносно 7 осіб, у тому числі 2 виправдувальних вироки стосовно 2 осіб, та змінено 4 вироки щодо 4 осіб. Із винесених відносно судді Особа_1 трьох окремих ухвал він не визнав допущених помилок при постановленні

виправдувального вироку відносно Особа_2 за обвинуваченням за частиною третьою статті 185 Кримінального кодексу України і тільки частково погодився з помилками по двох інших скасованих вироках.

У 2006 році з перевірених апеляційним судом 4 вироків, постановлених під головуванням судді Особа_1, було скасовано 2 виправдувальних вироків відносно 2 осіб. Крім того, в апеляційному порядку було скасовано винесені ним 2 постанови про направлення кримінальних справ на додаткове розслідування. При обговоренні з судьями місцевого суду окремих ухвал апеляційного суду Сумської області суддя Особа_1 не визнав помилковість постановленого ним виправдувального вироку відносно Особа_3 за обвинуваченням за частиною другою статті 309 Кримінального кодексу України.

У 2007 році з перевірених в апеляційному порядку 16 вироків відносно 21 особи, постановлених під головуванням судді Особа_1, було скасовано 10 вироків щодо 12 осіб, у тому числі 6 виправдувальних вироків. Також скасовано інші 3 постанови, винесені суддею в порядку норм Кримінально-процесуального кодексу України.

Із винесених у 2007 році апеляційним судом Сумської області 5 окремих ухвал про порушення закону, допущені при розгляді кримінальних справ з постановленням незаконних вироків, суддя Особа_1 при обговоренні їх з судьями місцевого суду не погодився з правильністю жодної окремої ухвали, хоча наведені в них факти порушень були очевидними і беззаперечними.

У своїй скарзі на рішення кваліфікаційної комісії суддів суддя Особа_1 зауважив, що рішенням кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 26 грудня 2007 року голові ради суддів Сумської області Попрузі С.В. відмовлено у задоволенні його подання про відкриття дисциплінарного провадження стосовно нього.

У даному поданні зазначалося, що суддя Особа_1 протягом 2006 року та дев'яти місяців 2007 року порушував вимоги закону про забезпечення повного,

всебічного та об'єктивного розгляду кримінальних справ, що призвело до скасування в апеляційному порядку восьми вироків відносно восьми осіб і потягло за собою істотні наслідки, які полягають у порушенні прав підсудних та потерпілих.

Зокрема вказувалися такі справи:

- стосовно Особа_4, виправданого за частиною першою статті 271 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_3, виправданого за частиною другою статті 309 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_5, засудженого за частиною другою статті 185 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_6, засудженого за частиною другою статті 186, частиною третьою статті 289 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_7, виправданої за частиною третьою статті 191, частиною першою статті 366 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_8, виправданого за частиною другою статті 125 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_9, виправданого за частиною другою статті 125 Кримінального кодексу України;
- стосовно Особа_10, засудженого за частиною першою статті 296, частиною другою статті 285, частиною другою статті 186, частиною першою статті 121 Кримінального кодексу України.

Отже, суддя Особа_1 вважає, що вказані справи не можуть бути предметом повторного розгляду кваліфікаційної комісії суддів.

Стосовно вручення копії вироку засудженим Особа_11, Особа_12, Особа_13 суддя Особа_1 пояснив, що відповідно до порядку в суді копії вироку вручаються не суддею. Відповідно до статті 344 Кримінально-процесуального кодексу копія вироку вручається засудженому або виправданому в триденний строк після проголошення вироку.

Вищою радою юстиції встановлено, що дійсно 26 грудня 2007 року кваліфікаційною комісією суддів загальних судів Харківського апеляційного округу було прийнято рішення про відмову у відкритті дисциплінарного провадження відносно судді Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 за поданням голови ради суддів Сумської області Попруги С.В., в якому йшлося про порушення, допущені суддею Особа_1 при розгляді кримінальних справ за обвинуваченням Особа_3, Особа_4, Особа_6, Особа_7, Особа_8, Особа_9, Особа_10. Крім того, в поданні було вказано, що 10 листопада 2006 року Ковпаківським районним судом м. Сум було постановлено обвинувальний висновок стосовно Особа_11 за частиною другою статті 186 Кримінального кодексу України, частиною другою статті 189 Кримінального кодексу України та Особа_12 за частиною другою статті 186 Кримінального кодексу України, і в порушення вимог статті 344 Кримінально-процесуального кодексу України копії вироків їм були вручені в строк понад 1 місяць. Так само з порушенням статті 344 Кримінально-процесуального кодексу України в строк понад 1 місяць був вручений обвинувальний вирок Особа_13, засудженому за статтею 391 Кримінального кодексу України. Кваліфікаційна комісія в рішенні від 26 грудня 2007 року відмітила, що окремі ухвали з приводу допущених порушень вимог кримінально-процесуального закону були предметом обговорення на оперативних нарадах суддів Ковпаківського районного суду, а саме: 16 лютого, 16 червня 2006 року, 23 лютого і 27 квітня 2007 року. З викладеного слідує, що на допущені порушення вимог кримінально-процесуального закону відбулося належне реагування та обговорення в колективі суддів за місцем роботи судді Особа_1. Кваліфікаційна комісія також дійшла висновку, що серйозних негативних наслідків від допущених суддею Особа_1 порушень кримінально-процесуального законодавства не настало.

Таким чином, кваліфікаційна комісія вже дала оцінку допущеним у вищезгаданих кримінальних справах порушенням судді Особа_1, а тому в цій

частині доводи його скарги про неможливість повторного їх розгляду кваліфікаційною комісією заслуговують на увагу.

Щодо кримінальної справи стосовно Особа_14, виправданого за частиною другою статті 307, частиною першою статті 315 Кримінального кодексу України, то суддя Особа_1 пояснив, що, як вбачається з матеріалів справи, прокурор, який брав участь у справі в апеляційному поданні, навів лише мотиви, за якими він вважає вирок необґрунтованим, однак апеляційний суд при розгляді апеляції не звернув увагу на вимоги статті 378 Кримінально-процесуального кодексу України. Щодо посилення прокурора на відсутність застосування судом повторного приводу до свідків, то таке клопотання до суду не заявлялося, в тому числі з огляду на вимоги статті 129 Конституції України в частині підтримання державного обвинувачення в суді прокурором та забезпечення ним доведеності вини підсудного.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що вирок від 15 жовтня 2007 року у кримінальній справі за обвинуваченням Особа_14 у вчиненні злочинів, передбачених частиною першою статті 309, частиною першою статті 315, частиною другою статті 307, частиною другою статті 309 Кримінального кодексу України, яким засуджений був виправданий у зв'язку з обґрунтуванням його обвинувачення доказами, одержаними незаконним шляхом, скасовано 13 грудня 2007 року ухвалою колегії суддів судової палати з кримінальних справ апеляційного суду Сумської області, а справа повернута до суду на новий розгляд.

В цей же день колегії суддів судової палати з кримінальних справ апеляційного суду Сумської області була постановлена окрема ухвала, в якій зазначено про порушення, допущені судом першої інстанції при розгляді цієї справи, та ухвалено довести про них до відома голови Ковпаківського районного суду м. Сум для обговорення з суддями районного суду. Зокрема, в окремій ухвалі було зазначено, що є незаконним та не відповідає фактичним обставинам висновок суду про те, що всі наявні докази, які підтверджують вину Особа_14, здобуті незаконним шляхом. Саме цей висновок суду був

покладений в основу виправдувального вироку і в якості підстави для виправдання Особа_14, який повністю визнав свою вину. Крім того, суд, постановляючи виправдувальний вирок, істотно порушив вимоги статей 327, 334, 335, 323 Кримінально-процесуального кодексу України, які регламентують порядок постановлення вироку та вказують на вимоги до складання вироку, який повинен ґрунтуватися на законі: навів підстави для виправдання Особа_14, які взагалі не передбачені законом, зокрема частиною четвертою статті 327 Кримінально-процесуального кодексу України.

Таким чином, вбачається, що порушення, допущені суддею Особа_1. при розгляді кримінальної справи за обвинуваченням Особа_14, встановлені судом апеляційної інстанції, а доводи його скарги в цій частині не заслуговують на увагу, оскільки фактично пояснюють підстави його незгоди з судовим рішенням суду апеляційної інстанції.

Суддя Особа_1 стверджує, що розгляд кримінальної справи стосовно Особа_15, виправданого за частиною третьою статті 152, частиною другою статті 153 Кримінального кодексу України, відбувався з фіксуванням процесу технічними засобами.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що вирок від 23 жовтня 2007 року у кримінальній справі за обвинуваченням Особа_15 у вчиненні злочинів, передбачених частиною третьою статті 152, частиною другою статті 153 Кримінального кодексу України, яким підсудний був виправданий за недоведеністю вини, був скасований ухвалою колегії суддів судової палати з кримінальних справ апеляційного суду Сумської області від 25 грудня 2007 року, а справа була направлена на новий судовий розгляд. В цей же день судом була постановлена окрема ухвала, в якій було вказано на допущені судом першої інстанції порушення у цій справі та ухвалено направити окрему ухвалу голові ради суддів Сумської області для вирішення питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Зокрема, в окремій ухвалі вказано наступне. При розгляді кримінальної справи в апеляційному порядку колегією

суддів було встановлено, що суддя Особа_1 ставив неетичні запитання до неповнолітньої потерпілої, які принизили її честь і гідність та порушили права людини, передбачені Конституцією України. Згідно зі статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Статеві злочини характеризуються аморальністю та цинічністю дій винних осіб, принижують честь і гідність потерпілої особи та можуть завдати значної шкоди її здоров'ю. Надзвичайно небезпечні статеві злочини проти неповнолітніх, вони посягають на їх статеву недоторканість та нормальний статевий розвиток. Такі злочини часто призводять до глибоких душевних травм у потерпілих осіб, штовхають їх до аморального способу життя. Тому головуючим у судових засіданнях необхідно стежити за змістом і формою запитань, що ставляться підсудним, потерпілим і свідкам, а також за виступами учасників розгляду справи в судових дебатах із тим, щоб не принижувати честь і гідність цих осіб.

Таким чином, вбачається, що порушення, допущені суддею Особа_1 при розгляді кримінальної справи за обвинуваченням Особа_15, встановлені судом апеляційної інстанції, що підтверджує висновки кваліфікаційної комісії щодо допущених у цій справі порушень, а доводи його скарги в цій частині про те, що розгляд справи здійснювався з фіксуванням процесу технічними засобами, не заслуговують на увагу.

Відносно кримінальної справи стосовно Особа_16 і Особа_17, засуджених за частиною другою статті 185 Кримінального кодексу України, суддя Особа_1 пояснив, що, як вбачається з матеріалів зазначеної справи, потерпілий просив стягнути з підсудних в якості відшкодування збитків грошову суму в розмірі 2000 гривень. За вироком суду стягнуто з підсудних гроші в рівних частинах по 1000 грн. з кожного. Прокурор, який брав участь у справі, в своєму апеляційному поданні вказав на неправильне вирішення судом цивільного позову – з порушенням положень частини першої статті 1190 Цивільного кодексу України.

Відповідно до статті 1190 Цивільного кодексу України особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що ухвалою колегії суддів судової палати з кримінальних справ апеляційного суду Сумської області від 25 грудня 2007 року вирок суду від 25 жовтня 2007 року відносно засуджених Особа_15 та Особа_17 в частині вирішення позовних вимог про стягнення із Особа_15 і Особа_17 на користь Особа_18 по 1000 грн. з кожного у відшкодування матеріальної шкоди скасовано, а справу в цій частині направлено на новий судовий розгляд в порядку цивільного судочинства. Колегія суддів, погодившись з доводами прокурора про неправильне вирішення судом цивільного позову, зазначила наступне. Статтею 1190 Цивільного кодексу України передбачено солідарну відповідальність осіб, спільними діями яких було завдано шкоду, перед потерпілим. Вирішуючи цивільний позов потерпілого Особа_18 про стягнення на його користь 2000 грн. у відшкодування матеріальної шкоди, суд, не врахувавши вимог частини першої статті 1190 Цивільного кодексу України щодо порядку відшкодування шкоди, постановив стягнути з Особа_15 та Особа_17 на користь потерпілого по 1000 грн. з кожного у відшкодування матеріальної шкоди, тобто у рівних долях. Враховуючи наведене, вирок суду в частині вирішення цивільного позову про стягнення матеріальної шкоди підлягає скасуванню з направленням матеріалів справи для вирішення питання в порядку цивільного судочинства.

Таким чином, вбачається, що порушення, допущені суддею Особа_1 при розгляді кримінальної справи за обвинуваченням Особа_15 і Особа_17, встановлені судом апеляційної інстанції, а доводи його скарги в цій частині не заслуговують на увагу, оскільки фактично пояснюють підстави його незгоди з судовим рішенням суду апеляційної інстанції.

Окрім цього, по цивільних справах, які перебували у провадженні судді Особа_1, кваліфікаційною комісією суддів встановлено, що протягом 2007 року в апеляційному порядку було оскаржено 58 судових рішень, ухвалених суддею Особа_1.

З цих рішень апеляційним судом було залишено без зміни 16, а всі інші скасовані та змінені, а саме: скасовано 21 рішення і 15 ухвал, змінено 6 рішень.

Значний процент серед скасованих ухвал становлять ухвали судді про відмову у прийнятті заяв «ПриватБанк» про видачу судових наказів про стягнення заборгованості за кредитними договорами – це 14 ухвал з 15-ти скасованих.

Одна ухвала судді Особа_1 була скасована у зв'язку з тим, що, повернувши позивачу Особа_19 позовну заяву до Ковпаківської ДВС, суддя не вказав конкретно, які недоліки має позовна заява і що має зробити заявник для виправлення цих недоліків, при цьому суддя послався одночасно і на норми Цивільного процесуального кодексу України, і на норми Кодексу адміністративного судочинства України, не визначивши, в якому порядку слід розглядати позовні вимоги.

Також суддею Особа_1 неодноразово допускались і грубі процесуальні порушення.

Так, у зв'язку з розглядом справи за відсутності сторони, яка не була повідомлена належним чином про час розгляду справи (пункт 3 частини першої статті 311 Цивільного процесуального кодексу України), скасовані 3 судових рішення, постановлені суддею Особа_1, а саме:

- рішення у справі за позовом Особа_20, Особа_2 до Особа_22 про відшкодування матеріальної та моральної шкоди;
- рішення у справі за позовом ТОВ «Оберіг-Суми» до Особа_23 про стягнення боргу за договором позики;
- рішення у справі за позовом Особа_25 до Особа_26, Особа_27 про відшкодування майнових збитків та моральної шкоди, заподіяних транспортними засобами.

Кваліфікаційна комісія вважає, що подібні процесуальні порушення, допущені суддею Особа_1, вчинені в той час, коли суддя добре розумів і усвідомлював, що внаслідок цих порушень рішення, безумовно, будуть скасовані, їх можна вважати нехтуванням законом і несумлінністю.

Крім того, значно збільшилась кількість судових рішень, скасованих з тієї підстави, що суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі (п. 4 частина перша статті 311 Цивільного процесуального кодексу України), і у судді Особа_1 з цієї підстави було скасовано 4 рішення:

- рішення у справі за позовами Особа_28 та інших до Регіонального відділення Фонду державного майна України про визнання права власності. Судом не з'ясовано питання, в чийй власності перебуває гуртожиток. Апеляційним судом Сумської області з'ясовано, що спірний гуртожиток є об'єктом державної власності, управління ним здійснює Міністерство промислової політики України, а тому рішення суду зачіпає права і обов'язки даного Міністерства, але воно не було притягнуто до участі у справі.

- рішення у справі за позовом підприємства Сумської облспоживспілки до Особа_29 про витребування майна з чужого незаконного володіння, виселення з квартири. Дане рішення скасовано у зв'язку з тим, що суд не залучив до участі у справі житлово-експлуатаційну діляницю Сумської облспоживспілки, на балансі якої знаходиться будинок, виконком Сумської міської ради, який вирішує питання про прийняття у комунальну власність житлового фонду, та приватне виробничо-комерційне підприємство «Рубін», якому тимчасово, до прийняття у комунальну власність, було передано на обслуговування будинок. Не залучивши вказаних юридичних осіб, суд фактично вирішив питання про їх права і обов'язки.

- рішення у справі за позовом Особа_30 до Особа_31 про визначення порядку користування земельною ділянкою. Рішення скасовано у зв'язку з тим, що суд дійшов невірною висновку, спірна земельна ділянка не вся належить

позивачу на праві власності, а лише її 1/2 частина, а власником іншої частини є Сумська міська рада, яку суд не залучив до участі у справі.

- рішення у справі за позовом Особа_32 до Особа_33 про визнання незаконними дій по самовільному зайняттю земельної ділянки, самовільне будівництво межового паркану та усунення перешкод у користуванні земельної ділянки. Рішення скасовано у зв'язку з тим, що суд, вирішуючи спір, не з'ясував, хто є власником земельної ділянки та житлового будинку на ній, не вирішив питання щодо визначення правонаступників в порядку спадкування на земельну ділянку та будинок після смерті власника та не залучив їх до участі у справі.

Також скасовано судові рішення судді Особа_1 у зв'язку з тим, що справа не підлягала розгляду в порядку цивільного судочинства (пункт 1 частина перша статті 205 Цивільного процесуального кодексу України), зокрема, рішення у справі за позовом Особа_34 до КП «Сумське БТІ» про визнання недійсною документації. При цьому апеляційний суд вказав, що спір виник між позивачкою та суб'єктом владних повноважень – БТІ з приводу незаконності реєстрації нерухомого майна, що підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а не в порядку Цивільного процесуального кодексу України.

Крім того, виявлено порушення суддею Особа_1 правил підсудності, у зв'язку з чим, відповідно до пункту 6 частини першої статті 311 Цивільного процесуального кодексу України, скасовано рішення у справі за позовом ВАТ КБ «Надра» в особі Сумського регіонального центру «Слобожанщина» до Особа_35 про звернення стягнення на предмет застави (порушено правило виключної підсудності, що встановлено частиною першою статті 114 Цивільного процесуального кодексу України).

Ще одне рішення судді Особа_1 було скасоване у зв'язку з порушенням інших норм процесуального права – рішення у справі за позовом МП «Альфа» до Особа_36 про стягнення витрат на правову допомогу (суд неправомірно

розглянув зазначені вимоги як самостійний позов, а повинен був вирішити це питання шляхом постановлення додаткового рішення).

Тобто всього із 21 скасованого рішення – 10 рішень скасовано у зв'язку з порушенням процесуальних норм.

Зокрема, окремі рішення судді скасовувались у зв'язку з порушенням ним норм матеріального права або з невідповідністю висновків суду обставинам справи, а саме:

- у справі за позовом Особа_37 до Сумської міської клінічної лікарні № 4, Особа_38 про бездіяльність лікарні в особі лікаря Особа_38, встановлення факту отруєння – рішення в частині визнання бездіяльності дій лікаря було скасовано, у зв'язку з тим, що в справі було достатньо доказів правильності діагнозу лікаря і в її діях не вбачається порушень обов'язків, а суд цього не врахував;

- у справі за скаргою Особа_39 на дії державного виконавця Ковпаківського ВДВС рішення суду скасовано у зв'язку з тим, що суд невірно застосував норми Закону України «Про виконавче провадження» в частині визнання незаконними дій державного виконавця по накладенню арешту і зверненню стягнення на майно боржника без заяви стягувача;

- у справі за позовом Особа_40 до Сумської міської ради, управління комунального майна та приватизації Сумської міської ради про визнання незаконними і скасування розпоряджень Сумського міського голови, визнання незаконним договору оренди – рішення суду було скасоване у зв'язку з тим, що не було доведено факту порушення особистих прав та охоронюваних законом інтересів позивача, оскільки він не подавав документів та заяви на участь у конкурсі на оренду спірного приміщення в господарських цілях, а тому і не був запрошений для участі у конкурсі, і не мав підстав вважати, що конкурс з цих підстав проведений з порушенням чинного законодавства.

У своїй скарзі в частині ухвалених судових рішень з цивільних справ суддя Особа_1 зазначає наступне.

Відносно ухвал про відмову в прийнятті заяв ЗАТ КБ «Приватбанк» про видачу судових наказів про стягнення заборгованості за кредитними договорами суддя Особа_1 вважає, що відповідно до сталої практики суддів апеляційного суду на момент розгляду зазначених ухвал не існувало єдиної думки щодо застосування положень Цивільного процесуального кодексу України.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що матеріалами дисциплінарної справи підтверджуються висновки кваліфікаційної комісії про неодноразове скасування судом апеляційної інстанції ухвал, постановлених під головуванням судді Особа_1, про відмову у прийнятті заяв ЗАТ КБ «Приватбанк» про видачу виконавчого документа: ухвали від 25 вересня 2007 року за апеляційною скаргою на ухвалу від 16 липня 2007 року, від 20 вересня 2007 року за апеляційною скаргою на ухвалу від 3 серпня 2007 року, від 25 вересня 2007 року за апеляційною скаргою на ухвалу від 23 липня 2007 року та інші, якими ухвали про відмову в прийнятті заяв були скасовані з направленням справ на новий розгляд зі стадії прийняття заяви про видачу судового наказу.

Тому посилення судді Особа_1 на те, що на той час не існувало єдиної думки щодо застосування відповідних положень Цивільного процесуального кодексу України, про що, на думку судді, може свідчити ухвала колегії суддів судової палати з цивільних справ апеляційного суду Сумської області від 24 жовтня 2007 року, якою ухвала судді Особа_1 від 23 липня 2007 року в частині відмови в прийнятті заяви про видачу судового наказу по кредиту, відсотках та комісії скасована з направленням справи на новий розгляд, а по пені – залишена без змін, а також ухвала суду апеляційної інстанції від 12 червня 2007 року про відхилення апеляційної скарги ЗАТ КБ «Приватбанк» на ухвалу Ковпаківського районного суду м. Сум про відмову в прийнятті заяви про видачу судового наказу, не можуть заслуговувати на увагу.

Стосовно ухвали у справі за позовом Особа_18 до Ковпаківського відділу ДВС суддя Особа_1 пояснив, що, як вбачається зі змісту зазначеної ухвали, позивачу було роз'яснено форми звернення до суду.

Однак Вищою радою юстиції встановлено, що ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області від 22 листопада 2007 року скасовано ухвалу Ковпаківського районного суду м. Сум від 26 вересня 2007 року про повернення позовної заяви у справі за позовом Особа_18 до державної виконавчої служби в Ковпаківському районі м. Сум. В ухвалі суду апеляційної інстанції йдеться, зокрема, про те, що суддя, залишаючи заяву без руху, зазначив, що вона подана з порушенням вимог статті 119 Цивільного процесуального кодексу України, але не вказав, які саме недоліки має позовна заява. Крім того, в ухвалі суддя посиляється на вимоги як статті 383 Цивільного процесуального кодексу України, так і статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України і при цьому не зазначає, що конкретно повинен зробити заявник для виправлення недоліків, які він мав на увазі. Однак із змісту позовної заяви вбачається, що позивач звертався до суду на підставі норм Конституції, а тому судді слід було визначитись, в якому порядку слід розглядати позовні вимоги, пред'явлені до державного органу.

Таким чином, вбачається, що порушення, допущені суддею Риковим В.В. при розгляді цієї справи, встановлені судом апеляційної інстанції, а тому доводи скарги судді в цій частині не заслуговують на увагу.

Стосовно справи за позовом Особа_20, Особа_21 до Особа_22 про відшкодування матеріальної та моральної шкоди суддя Особа_1 пояснив наступне. Як вбачається з матеріалів справи, ухвалою судді від 27 жовтня 2005 року відкрито провадження у справі та запропоновано відповідачу (Особа_22) в строк до 23 листопада 2005 року надати суду свої письмові заперечення проти позову та посилання на докази. В ході попереднього судового засідання, яке відбулося 7 лютого 2006 року, та в ході судового розгляду, яке відбулося 7 квітня 2006 року, відповідач був присутній, позовні вимоги не визнав повністю, але своїх заперечень суду не надав. Відповідно до статті 20 Цивільного кодексу України право на захист особа здійснює на свій розсуд, а за змістом статті 11 Цивільного процесуального кодексу України суд розглядає цивільні справи не

інакше як за зверненням фізичних осіб в межах заявлених ними вимог і на підставі доказів сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області від 6 березня 2007 року скасовано рішення Ковпаківського районного суду м. Сум від 3 серпня 2006 року у справі за позовом Особа_20, Особа_21 в інтересах неповнолітньої Особа_24 до Особа_22 про відшкодування матеріальної та моральної шкоди з направленням справи на новий розгляд з таких підстав. З матеріалів справи вбачається, що відповідач Особа_22 належним чином не був сповіщений про слухання справи, призначеної на 3 серпня 2006 року. В справі відсутня розписка за підписом відповідача про отримання повістки про час та місце розгляду справи, а конверт з повісткою та розпискою, направлений на адресу відповідача, був повернутий до місцевого суду 4 серпня 2006 року в зв'язку з закінченням терміну зберігання. Викладені обставини свідчать про те, що відповідач належним чином не повідомлявся про час і місце судового засідання, що є безумовною підставою для скасування судового рішення.

Таким чином, вбачається, що порушення, допущені суддею Особа_1 при розгляді зазначеної справи, також встановлені судом апеляційної інстанції, а його пояснення в цій частині не заслуговують на увагу.

Стосовно справи за позовом ТОВ «Оберіг-Суми» до Особа_23 про стягнення боргу за договором позики суддя Особа_1 пояснив, що, як вбачається з матеріалів справи, ухвалою судді від 7 червня 2006 року відкрито провадження у справі та запропоновано відповідачу (Особа_23) в строк до 5 червня 2006 року надати суду свої письмові заперечення проти позову та посилення на докази. У зв'язку з неналежною поведінкою відповідача 18 липня 2006 року суддею Особа_1 було направлено листа прокурору Ковпаківського району м. Сум та отримано відповідь про відсутність підстав для притягнення Особа_23 до кримінальної відповідальності.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області

від 12 квітня 2007 року скасовано рішення Ковпаківського районного суду м. Сум від 5 жовтня 2007 року у справі за позовом ТОВ «Оберіг-Суми» до Особа_23 про стягнення боргу за договором позики з направленням справи на новий розгляд з таких підстав. Апеляційним судом встановлено, що Особа_23 не був належним чином повідомлений про час і місце судового засідання, в якому 5 жовтня 2007 року ухвалено рішення. В матеріалах справи відсутня розписка про одержання Особа_23 судової повістки на вищезазначену дату, а також інші передбачені законом докази, які б підтверджували факт належного повідомлення Особа_23 про час та місце розгляду справи. За таких обставин рішення Ковпаківського районного суду м. Сум підлягає безумовному скасуванню.

Тому вбачається, що порушення, допущені суддею Особа_1 при розгляді цієї справи, також встановлені судом апеляційної інстанції, а тому пояснення судді в цій частині не заслуговують на увагу.

Стосовно справи за позовом Особа_25 до Особа_26, Особа_27 про відшкодування майнових збитків та моральної шкоди, заподіяних транспортними засобами, суддя Особа_1 пояснив наступне. Як вбачається з матеріалів справи, ухвалою судді від 28 липня 2006 року відкрито провадження у справі та запропоновано відповідачу (Особа_1) подати письмові заперечення проти позову та посилення на докази. Повісткою відповідач був повідомлений про попереднє судово засідання на 15 серпня 2006 року, однак на нього не з'явився. Письмовою заявою від 26 вересня 2006 року просив суд відкласти розгляд справи з 26 вересня 2006 року на пізніший строк (будучи повідомлений про цю дату повісткою). Рішення по справі постановлено 18 жовтня 2006 року.

Вищою радою юстиції встановлено, що ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області від 19 квітня 2007 року скасовано рішення Ковпаківського районного суду м. Сум від 18 жовтня 2007 року у справі за позовом Особа_25 до Особа_26, Особа_27 про відшкодування майнових збитків та моральної шкоди, заподіяних

транспортними засобами, з направленням справи на новий розгляд також з підстав неналежного повідомлення відповідача про день та час розгляду справи. Так, в ухвалі апеляційного суду зазначено, що відповідач Особа_26 не був присутній в судових засіданнях 26 вересня 2006 року, 12 жовтня 2006 року та 18 жовтня 2006 року, при цьому в справі відсутні підтвердження про його належне повідомлення про призначення розгляду справи на 12 жовтня 2006 року та на 18 жовтня 2006 року.

Тому пояснення судді Особа_1 в цій частині також не можуть заслуговувати на увагу.

Стосовно справи за позовами Особа_28 та інших до Регіонального відділення Фонду державного майна України про визнання права власності суддя Особа_1 пояснив. Як вбачається з матеріалів справи, Особа_28 та інші позивачі тривалий час проживали в гуртожитку, який раніше належав підприємству «Центроліт», однак після створення ВАТ «Центроліт» цей гуртожиток не увійшов до статутного фонду підприємства та не був переданий до комунальної власності. Регіональне відділення ФДМУ повідомило про відсутність інтересів держави щодо гуртожитку.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що матеріалами дисциплінарної справи підтверджуються висновки кваліфікаційної комісії суддів про допущені у цій справі порушення, а пояснення судді Особа_1 стосовно них також не можуть заслуговувати на увагу. Так, вбачається, що ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області від 20 лютого 2007 року скасовано рішення Ковпаківського районного суду м. Сум від 30 листопада 2006 року у справі за позовом Особа_28 та інших до Регіонального відділення Фонду державного майна України по Сумській області, третя особа – ВАТ «Центроліт», про визнання права власності з направленням справи на новий розгляд. При цьому апеляційним судом зазначено, що в засіданні апеляційної інстанції представником Регіонального відділення Фонду державного майна України по Сумській області надано лист Фонду державного майна України від 26 травня

2002 року, в якому зазначено, що спірний гуртожиток є об'єктом державної власності, управління яким здійснює Міністерство промислової політики України. Як вбачається, постановленим судом рішенням по даній справі зачіпаються права і інтереси Міністерства промислової політики України, однак суд не притягнув дану особу до участі в справі, що в силу пункту 4 статті 311 Цивільного процесуального кодексу України є безумовною підставою для скасування рішення суду.

Стосовно справи за позовом підприємства Сумської облспоживспілки до Особа_29 про витребування майна з чужого незаконного володіння, виселення з квартири суддя Особа_1 пояснив. Як вбачається з матеріалів справи, з позовом до суду звернувся уповноважений представник позивача, сторони надали суду належні докази по справі, в апеляційній скарзі позивач не звертав увагу на ті обставини, за якими суд апеляційної інстанції ухвалив своє рішення.

Вищою радою юстиції встановлено, що, як і в попередній справі, рішення у зазначеній справі скасовано судом апеляційної інстанції з тих підстав, що судом вирішено питання про права та обов'язки осіб, які не були залучені до участі в справі. Так, в ухвалі колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області від 2 жовтня 2007 року, якою скасовано рішення Ковпаківського районного суду Сумської області від 10 липня 2007 року з направленням справи на новий розгляд, зазначено, що, не залучивши до участі у справі Сумську облспоживспілку, виконавчий комітет Сумської міської ради, приватне виробничо-комерційне підприємство «Рубін», які мають пряме відношення до спірної квартири межах своїх повноважень, і дійшовши висновку про те, що Особа_29 вселилась і проживає в спірній квартирі на законних підставах, суд першої інстанції фактично вирішив питання про права та обов'язки вищезгаданих юридичних осіб. В такому разі рішення суду підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд.

Стосовно справи за позовом Особа_30 до Особа_31 про визначення порядку користування земельною ділянкою суддя Особа_1 пояснив. Як

вбачається з матеріалів справи, спір виник між сторонами по справі за таких умов, що залучення Сумської міської ради до справи було зайвим.

Вищою радою юстиції встановлено, що ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Сумської області від 31 липня 2007 року скасовано рішення Ковпаківського районного суду м. Сум від 29 травня 2007 року у справі за позовом Особа_30 до Особа_31 про визначення порядку користування земельною ділянкою і направлено справу на новий розгляд. В ухвалі апеляційного суду зазначено, що, постановляючи рішення про відмову в задоволенні позовних вимог Особа_30, суд першої інстанції дійшов невірної висновку про те, що вся земельна ділянка належить позивачу на праві власності, оскільки, як вбачається з матеріалів справи, останньому належить 1/2 земельної ділянки, власником іншої 1/2 є Сумська міська рада, яку суд до участі у справі не залучив. Таким чином, суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Стосовно справи за позовом Особа_32 до Особа_33 про визнання незаконними дій по самовільному зайняттю земельної ділянки, самовільне будівництво межевого паркану та усунення перешкод у користуванні земельної ділянки суддя Особа_1 пояснив, що, як вбачається з матеріалів справи, суд з'ясував, хто є власником земельної ділянки.

Разом з тим, Вищою радою юстиції встановлено, що і в даному разі висновки кваліфікаційної комісії суддів про те, що суддя Особа_1 допустив порушення при розгляді справи, вирішивши своїм рішенням питання про права та обов'язки осіб, які не були залучені до участі в справі, знайшли своє підтвердження. Ухвалою колегії суддів судової палати з цивільних справ апеляційного суду Сумської області від 25 грудня 2007 року скасовано рішення Ковпаківського районного суду Сумської області від 29 жовтня 2007 року з направленням справи на новий розгляд з тих підстав, що в судовому засіданні суду апеляційної інстанції було встановлено, що власником домоволодіння по вул. Скрябіна, 10 в м. Сумах був Особа_41, який помер в лютому 2007 року. Суд першої інстанції, вирішуючи спір, не вирішив питання щодо

правонаступників в порядку спадкування на житловий будинок і земельну ділянку після смерті Особа_41 та не залучив їх до участі в справі, а тому згідно з пунктом 4 частини першої статті 309 Цивільного процесуального кодексу України рішення суду підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд.

Відносно окремих рішень судді, які скасовувались у зв'язку з порушенням ним норм матеріального права або з невідповідністю висновків суду обставинам справи, суддя Особа_1 вважає, що відповідно до статті 212 Цивільного процесуального кодексу України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів, при цьому жодний доказ не має для суду наперед встановленого значення.

Однак Вищою радою юстиції встановлено, що висновки кваліфікаційної комісії про порушення, допущені суддею Особа_1 при розгляді інших цивільних справ, підтверджуються судовими рішеннями суду апеляційної інстанції.

Також у рішенні кваліфікаційної комісії суддів зазначалося, що, незважаючи на те, що судді Особа_1 неодноразово вказувалось усно і окремими ухвалами на його грубі порушення законодавства, належних висновків з цього він не зробив і продовжує порушувати вимоги закону при розгляді справ.

В рішенні від 30 травня 2008 року кваліфікаційна комісія суддів послалася на пояснення судді Особа_1, який, частково визнаючи свою провину, вказав на відсутність в його діях навмисного порушення вимог закону при розгляді конкретних справ, а також на те, що скасування або зміна судового рішення не повинна тягнути за собою дисциплінарної відповідальності судді, та зазначив, що в своїй подальшій роботі намагатиметься не допускати порушень при розгляді справ.

Однак у скарзі на рішення кваліфікаційної комісії суддів суддя Особа_1 вказав, що насправді жодним чином не визнав своєї ані вини, ані провини щодо

несумлінного ставлення до виконання обов'язків судді. Більш того, суддя обґрунтував свою незгоду письмово у відповідних запереченнях, а при дачі усних пояснень на засіданні кваліфікаційної комісії суддів лише звернув увагу членів комісії на те, що кожне судове рішення, яке скасовується або змінюється, суддею Особа_1 ретельно аналізується з точки зору подальшого використання такої правової позиції апеляційної інстанції при розгляді справ.

Кваліфікаційна комісія вважає, що суддя Особа_1 не забезпечив належне виконання обов'язків судді, передбачених статтею 6 Закону України «Про статус суддів», допускає порушення вимог законодавства при розгляді судових справ та несумлінність, що призводить до скасування значної кількості судових рішень, а тому наявні підстави для притягнення судді Особа_1 до дисциплінарної відповідальності.

Кваліфікаційна комісія, врахувавши характер скоєного суддею Особа_1 проступку, дані про його особу, те, що він характеризується в цілому позитивно за місцем роботи, дійшла висновку, що суддя підлягає дисциплінарному стягненню у виді догани. Дисциплінарне провадження здійснено з дотриманням встановленої законодавством процедури.

Суддя Особа_1 оскаржив рішення кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року до Вищої ради юстиції з підстав незгоди з висновком кваліфікаційної комісії суддів про порушення ним чинного законодавства при розгляді вищезазначених кримінальних та цивільних справ.

У своїх додаткових поясненнях від 1 березня 2010 року до скарги на рішення кваліфікаційної комісії суддів від 30 травня 2008 року суддя Особа_1 послався також на порушення кваліфікаційною комісією суддів положень статті 31 Закону України «Про статус суддів», які встановлюють підстави дисциплінарної відповідальності судді та мають імперативний характер, а саме перерахування кваліфікаційною комісією суддів скасованих або змінених судових рішень не може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді.

Вища рада юстиції вважає, що доводи судді Особа_1, викладені в скаргі та додаткових поясненнях, не заслуговують на увагу, оскільки не спростовують фактів допущених ним порушень.

На підставі викладеного Вища рада юстиції дійшла висновку, що рішення кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року про накладення на суддю Особа_1 дисциплінарного стягнення у виді догани відповідає вимогам чинного законодавства, оскільки містить обставини дій судді, що тягнуть дисциплінарну відповідальність, пояснення судді і відомості, що характеризують його особу, мотиви прийнятого рішення з посиланням на докази, вказівку на міри дисциплінарної відповідальності, застосовані до судді, а також дотримано порядку дисциплінарного провадження стосовно судді.

Керуючись статтями 3, 45, 46 Закону України «Про Вищу раду юстиції», статтею 101 Закону України «Про судоустрій України», підпунктом «а» пункту 4 § 3.3 Регламенту Вищої ради юстиції, Вища рада юстиції

вирішила:

1. Скаргу судді Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 від 10 липня 2008 року на рішення кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року залишити без задоволення.

2. Рішення кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року стосовно судді Ковпаківського районного суду м. Сум Особа_1 залишити без змін.

Голова Вищої ради юстиції

В.М. Колесниченко

УКРАЇНА
ВИЩА РАДА ЮСТИЦІЇ
РІШЕННЯ

від 7 червня 2010 р. № 458/0/15-10

**Про внесення подання
Президенту України про
звільнення Особа_1 з посади
судді Ковпаківського районного
суду м. Сум за порушення
присяги**

Вища рада юстиції у складі: Колесниченко В.М. – головуєчого, Бондика В.А., Висоцького В.І., Завальнюка В.В., Ізовітової Л.П., Кравченка К.Т., Кривенка В.В., Кудрявцева В.В., Кузьміна Р.Р., Лавриновича О.В., Палій В.М., Портнова А.В., Пшонки В.П., Сафулька С.Ф., Шаповала В.М., розглянувши пропозицію члена Вищої ради юстиції Кудрявцева В.В. від 11 квітня 2008 року про внесення подання про звільнення Особа_1 з посади судді Ковпаківського районного суду м. Сум за порушення присяги та матеріали перевірки, проведеної членом Вищої ради юстиції Кудрявцевим В.В. за вказаною пропозицією і висновок секції Вищої ради юстиції з питань підготовки подань для призначення суддів уперше та звільнення їх з посад від 14 жовтня 2009 року,

встановила:

Особа_1 ... Указом Президента України від 11 травня 2004 року призначений на посаду судді Ковпаківського районного суду м. Сум. Характеризується позитивно.

До Вищої ради юстиції 16 квітня 2008 року надійшла пропозиція члена Вищої ради юстиції Кудрявцева В.В. від 11 квітня 2008 року про внесення подання про звільнення Особа_1 з посади судді Ковпаківського районного суду м. Сум за порушення присяги.

За наслідками перевірки, проведеної на підставі доручення Голови Вищої ради юстиції Ізовітової Л.П. від 21 квітня 2008 року № 54/0/4-08, член Вищої ради юстиції Кудрявцев В.В. дійшов висновку про наявність підстав для внесення подання про звільнення Особа_1 з посади судді Ковпаківського районного суду м. Сум за порушення присяги, про що 20 жовтня 2008 року надав Вищій раді юстиції відповідний висновок від 14 жовтня 2008 року, а також оновлений висновок від 8 грудня 2008 року.

Зазначені документи були розглянуті 14 жовтня 2009 року на засіданні секції Вищої ради юстиції з питань підготовки подань для призначення суддів уперше та звільнення їх з посад, яка дійшла висновку рекомендувати Вищій раді юстиції прийняти рішення про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Особа_1 з посади судді Ковпаківського районного суду м. Сум за порушення присяги.

Вивчивши матеріали перевірки, заслухавши доповідача – члена Вищої ради юстиції Кудрявцева В.В., пояснення судді, Вища рада юстиції вважає, що зазначена пропозиція підлягає задоволенню, з огляду на таке.

Під головуванням судді Особа_1 з вересня 2004 по квітень 2008 року винесено 15 вироків, визнаних в подальшому апеляційним судом незаконними, внаслідок чого їх було скасовано.

У зв'язку з цим апеляційним судом Сумської області винесено 4 окремі ухвали щодо неналежного виконання суддею Особа_1 професійних обов'язків.

Так, суддею Особа_1 проігноровано зібрані досудовим слідством докази вчинення злочинів і безпідставно виправдано 10 осіб, при тому, що після повторного розгляду районним судом зазначених справ на даний час вже набули чинності обвинувальні вирoki стосовно 5 осіб (Особа_2, Особа_3,

Особа_4, Особа_5, Особа_6), засуджено ще 2 особи (Особа_7, Особа_8) та стосовно 1 особи (Особа_9) справу закрито на підставі амністії, тобто за nereабілітуючими підставами.

Згідно з вимогами частини четвертої статті 327 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), виправдувальний вирок постановлюється у випадках, коли не встановлено події злочину, коли в діянні немає складу злочину, а також коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину, і лише за умови, що зібрані у справі докази не підтверджують обвинувачення і всі можливості збирання додаткових доказів вичерпано.

Відповідно до частини четвертої статті 334 КПК України мотивувальна частина виправдувального вироку повинна містити формулювання обвинувачення, яке пред'явлене підсудному і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання підсудного з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення.

Однак суддею Особа_1 неодноразово порушувались вказані вимоги закону.

Так, суддею Особа_1 постановлено незаконний виправдувальний вирок від 18 серпня 2005 року стосовно Особа_2, який органами досудового слідства обвинувачувався за частиною другою статті 342 Кримінального кодексу України (далі – КК України) у здійсненні опору працівнику міліції під час виконання ним службових обов'язків. У задоволенні цивільного позову потерпілого Особа_10 відмовлено.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 25 жовтня 2005 року вказаний вирок скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд до того ж суду в іншому складі суддів.

В мотивувальній частині ухвали апеляційного суду вказано, що суддею Особа_1 при розгляді кримінальної справи не взято до уваги показання потерпілого Особа_10 про обставини вчиненого стосовно нього злочину та визнання підсудним повністю своєї вини у судовому засіданні. Також у вирoku суду вказується про оголошення та дослідження в ході судового слідства

пояснень свідків Особа_11, Особа_12, Особа_13. Разом з тим, з протоколу судового засідання не вбачається, що пояснення цих свідків оголошувались і досліджувались в ході судового слідства, та не встановлено судом причин неявки вказаних свідків у судові засідання. Також судом не досліджувались і інші докази у справі, зокрема, очні ставки, які проводились в ході досудового слідства між потерпілим Особа_10, свідками Особа_11, Особа_12, Особа_13 з підозрюваним Особа_2. Суд апеляційної інстанції дійшов висновку про допущення однобічності та неповноти судового слідства, що потягло за собою передчасність висновків суду про необхідність виправдання Особа_2 у пред'явленім йому обвинуваченням.

За результатами нового судового розгляду кримінальної справи стосовно Особа_2, вироком Ковпаківського районного суду м. Сум від 23 листопада 2005 року (суддя Особа_14) Особа_2 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого частиною другою статті 342 КК України, та призначено покарання у вигляді штрафу в сумі 850 гривень.

Крім того, суддею Особа_1 постановлено незаконний виправдувальний вирок від 15 серпня 2005 року у справі по обвинуваченню Особа_9 за частиною першою статті 271 КК України (порушення вимог законодавства про охорону праці, внаслідок чого потерпілій Особа_15 заподіяно тілесні ушкодження).

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 17 січня 2006 року зазначений вирок суду стосовно Особа_9 скасовано, а справу направлено прокурору Ковпаківського району для проведення додаткового розслідування. В мотивувальній частині ухвали апеляційного суду зазначено, що, розглядаючи справу, суд допустив грубі порушення кримінально-процесуального закону щодо недопустимості обвинувального ухилу при вирішенні питання про винність чи невинність підсудного, оскільки суд, відхиляючи клопотання прокурора про направлення справи на додаткове розслідування, яке підтримала в судовому засіданні потерпіла Особа_15, фактично взяв на себе обов'язки підтримання обвинувачення без необхідної письмової постанови прокурора про

відмову від обвинувачення прокурором, що передбачено статтею 264 КПК України. Також при постановленні вироку судом першої інстанції порушені вимоги статей 324, 327, 332, 334, 335 КПК України, оскільки вирок складений без наведення будь-яких мотивів щодо зроблених висновків, а також допущені протиріччя стосовно відсутності в діях Особа_9 складу і події злочину, а підстави виправдання в резолютивній частині вироку взагалі не вказані.

За результатами нового розгляду кримінальної справи стосовно Особа_9 постановою Ковпаківського районного суду від 30 березня 2006 року (суддя Особа_14) Особа_9 звільнено від кримінальної відповідальності на підставі статей 1, 6 Закону України «Про амністію» від 31 травня 2005 року, пункту 4 частини першої статті 6, статті 248 КПК України.

26 липня 2007 року суддею Особа_1 винесено виправдувальний вирок у кримінальній справі стосовно Особа_5, який обвинувачувався за частиною другою статті 125 КК України (умисне легке тілесне ушкодження). Підсудний Особа_5 з газового балончика сльозоточивої дії типу «Терен» брызнув струменем потерпілій Особа_16, спричинивши хімічний опік очей.

Обвинувачення, яке підсудний заперечував лише в частині речовини балончика, було підтверджено висновками судово-медичних експертиз, поясненнями потерпілої Особа_16, свідків Особа_17 і Особа_18, Особа_19, Особа_20, Особа_21, Особа_22, Особа_23, які досліджено в судовому засіданні. Однак суддя Особа_1 без зазначення мотивів не взяв наявні обставини до уваги, як і встановлений факт хімічного опіку, чим проігнорував вимоги частини третьої статті 323 КПК України. Крім того, у вирокі суду в порушення вимог частини четвертої статті 334 КПК України не вказано підстави виправдання.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 27 вересня 2007 року зазначений вирок скасовано, а кримінальна справа направлена на новий судовий розгляд до того ж суду в іншому складі суддів.

У зазначеній ухвалі апеляційного суду вказано, що в мотивувальній частині вироку суд першої інстанції не навів жодних мотивів про неприйняття ним доказів обвинувачення. Разом з тим, в обґрунтування свого висновку про

необхідність виправдання Особа_5, суд лише вказав, що в ході досудового та судового слідства не було здобуто доказів про те, що потерпілій Особа_16 були заподіяні тілесні ушкодження саме речовиною сльозоточивої дії типу «Терен».

За результатами нового розгляду зазначеної кримінальної справи вироком Ковпаківського районного суду м. Сум (суддя Особа_24) від 14 березня 2008 року Особа_5 засуджено за частиною другою статті 125 КК України до 240 годин громадських робіт.

У кримінальній справі по обвинуваченню Особа_6 за частинами першою та другою статті 309 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту), частиною першою статті 315 КК України (схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), частиною другою статті 307 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів) суддею Особа_1 постановлено виправдувальний вирок від 15 жовтня 2007 року.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 13 грудня 2007 року зазначений вирок суду першої інстанції скасовано у зв'язку з істотним порушенням кримінально-процесуального законодавства та невідповідністю висновків суду фактичним обставинам, а справу направлено на новий судовий розгляд до того ж суду в іншому складі.

Також 13 грудня 2007 року апеляційним судом Сумської області винесено окрему ухвалу, якою повідомлено голову Ковпаківського районного суду Сумської області про виявлені порушення процесуального закону, допущені суддею Особа_1 при постановленні ним незаконного виправдувального вироку стосовно Особа_6.

В окремій ухвалі вказано, що порушення закону, допущені судом першої інстанції, полягають в тому, що суд фактично встановив факт виготовлення підсудним особливо небезпечного наркотичного засобу з пігулок «Колдфлю

плюс» та інших хімічних речовин для особистого вживання, потім схилив до вживання наркотику свого брата та передав йому шприц з наркотичним засобом. Суд виклав обставини скоєння злочину підсудним, який повністю визнав свою вину, але дійшов неправильного висновку, який не узгоджується з матеріалами справи та не відповідає фактичним обставинам справи про те, що всі наявні докази, які підтверджують вину Особа_6 отримані незаконним шляхом, оскільки органи міліції провели обшук будинку незаконно. Крім того, суд, постановляючи виправдувальний вирок, істотно порушив вимоги статей 327, 334, 335 та 323 КПК України, які регламентують порядок постановлення вироку та вказують вимоги до складання вироку, що повинен ґрунтуватися на законі, вказавши підстави виправдування Особа_6, які взагалі не передбачені законом, зокрема, частиною четвертою статті 327 КПК України.

За результатами нового розгляду згаданої кримінальної справи Ковпаківським районним судом м. Сум (суддя Особа_24) постановлено вирок від 15 січня 2008 року, яким Особа_6 засуджено за частинами першою та другою статті 309, частиною першою статті 315, частиною другою статті 307 КК України до 5 років позбавлення волі із застосуванням статті 75 КК України (звільнення від відбування покарання з випробуванням на іспитовий строк – 2 роки).

Також суддею Особа_1 постановлено виправдувальний вирок від 23 жовтня 2007 року стосовно Особа_7, який обвинувачувався за частиною другою статті 153, частиною третьою статті 152 КК України у зґвалтуванні неповнолітньої та задоволенні статевої пристрасті неприродним способом.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 25 грудня 2007 року зазначений вирок суду скасовано. В ухвалі апеляційний суд вказав, що в порушення вимог статті 334 КПК України, суд першої інстанції, виправдовуючи Особа_7, не навів переконливих мотивів і обґрунтування свого висновку. У зв'язку з цим апеляційним судом Сумської області 25 грудня 2007 року винесено окрему ухвалу, яку направлено голові ради суддів Сумської

області для вирішення питання про притягнення судді Особа_1 до дисциплінарної відповідальності.

В окремії ухвалі також зазначено, що суддя Особа_1 при розгляді кримінальної справи допустив грубі порушення прав неповнолітньої потерпілої: ставив неетичні запитання щодо скоєного відносно неї злочину.

За результатами нового розгляду справи вироком суду від 7 листопада 2008 року Особа_7 засуджено за частиною другою статті 153, частиною третьою статті 152 КК України до 10 років позбавлення волі.

4 квітня 2008 року суддею Особа_1 постановлено виправдувальний вирок стосовно Особа_8, яка обвинувачувалася за частиною другою статті 309 КК України у придбанні та зберіганні наркотичного засобу – макової соломки без мети збуту.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 29 травня 2008 року зазначений вирок скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд до того ж суду іншим складом суду.

В ухвалі апеляційного суду вказано, що суд першої інстанції не дав належної оцінки показанням Особа_8 на досудовому слідстві, де вона розповідала про придбання рослин маку, і матеріалам перевірки прокуратури Ковпаківського району м. Сум, згідно з якими перевірялися твердження Особа_8 про застосування до неї недозволених методів слідства, внаслідок яких вона себе обмовила. У порушення вимог статті 334 КПК України суд, виправдовуючи Особа_8, не навів переконливих мотивів і обґрунтування свого висновку про необхідність виправдання підсудної.

Безпідставне виправдання Особа_8 призвело до того, що при новому розгляді справи суд змушений був оголосити її розшук і взяти під варту. Вироком суду від 21 жовтня 2008 року її засуджено за частиною другою статті 309 КК України до 2 років позбавлення волі.

Постановою Ковпаківського районного суду м. Сум від 1 червня 2007 року, винесеною під головуванням судді Особа_1, направлено на додаткове

розслідування кримінальну справу по обвинуваченню Особа_25 за частиною першою статті 309 КК України (зберігання без мети збуту наркотичних засобів).

При ухваленні вищевказаної постанови суддя Особа_1 проігнорував вимоги статті 281 КПК України і рекомендації Постанови Пленуму Верховного Суду України від 11 лютого 2005 року «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування», про можливість прийняття такого рішення лише у разі неможливості усунути неповноту чи неправильність досудового слідства в судовому засіданні, не зазначивши, які саме порушення повинні усунути слідчі органи і які слідчі дії необхідно виконати. Таке незаконне рішення зумовило неможливість його виконання і своєчасне вирішення справи.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 19 липня 2007 року зазначену постанову суду скасовано як незаконну і необґрунтовану.

Безпідставне повернення справи на додаткове розслідування призвело до того, що при новому розгляді цієї кримінальної справи суд першої інстанції був змушений постановою від 29 серпня 2007 року оголосити Особа_25 в розшук. Вироком суду від 29 квітня 2008 року Особа_25 засуджено за частиною першою статті 309, статті 69 КК України до 6 місяців арешту.

Також суддею Особа_1 постановлено виправдувальний вирок від 3 вересня 2004 року стосовно Особа_26, обвинуваченого за частиною другою статті 187 КК України у вчиненні розбійного нападу за попередньою змовою зі своїм братом Особа_27, засудженим цим же вироком. При цьому суддя Особа_1 в порушення вимог статті 334 КПК України не вказав у вирoku суду, яке обвинувачення визнано судом недоведеним, не навів мотивів, з яких не взято до уваги докази обвинувачення, зокрема показання підсудних в ході досудового слідства про вчинення ними розбійного нападу, та інші докази.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 11 листопада 2004 року вищезазначений вирок скасовано через порушення прав потерпілого незаконною відмовою у задоволенні цивільного позову та невідповідністю

висновків суду обставинам справи, а справу направлено на додаткове розслідування.

Після цього Особа_26 оголошено в розшук і матеріали справи відносно нього виділено в окреме провадження. Особа_27 засуджено вироком Ковпаківського районного суду м. Сум від 18 лютого 2005 року за частиною другою статті 187 КК України до 7 років 6 місяців позбавлення волі, цивільний позов потерпілого задоволено.

Постановою судді Особа_1 від 31 травня 2007 року кримінальну справу стосовно Особа_28, обвинуваченого за частиною першою статті 164 КК України в ухиленні від сплати аліментів, повернуто прокурору Ковпаківського району м. Сум в порядку статті 249-1 КПК України для усунення порушень вимог статей 228-232 КПК України.

У порушення процесуального закону, неналежно виконуючи службові обов'язки судді, суддя Особа_1, посиляючись у своїй постанові на невизначеність обставин, за яких Особа_28 притягується до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 164 КК України, та суттєве порушення вимог статей 228-232 КПК України як на підставі для повернення кримінальної справи прокурору не вказав, у чому конкретно полягають ці порушення. Це унеможливило своєчасне вирішення справи по суті.

У зв'язку з наведеним апеляційним судом Сумської області від 19 липня 2007 року скасовано зазначену постанову суду першої інстанції, а справу направлено на новий судовий розгляд до того ж суду в іншому складі суддів.

За результатами нового розгляду справи в іншому складі суду вироком від 21 вересня 2007 року Особа_28 засуджено за частиною першою статті 164 КК України на 11 місяців виправних робіт з утриманням 15% заробітку щомісячно.

Суддя Особа_1 розглянув кримінальну справу стосовно Особа_9 і постановив вирок від 3 липня 2007 року, яким засудив підсудного за частиною першою статті 296 КК України (хуліганство із заподіянням легких тілесних

ушкоджень потерпілій Особа_29), та виправдав за іншими статтями обвинувачення – частиною першою статті 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження), частиною другою статті 185 КК України (крадіжка), частиною другою статті 186 КК України (грабіж).

При цьому суддя Особа_1 виявив односторонність і взяв до уваги лише показання підсудного в судовому засіданні про те, що вказані злочини він не скоював. У той же час суддя Особа_1 у порушення вимог статті 334 КПК України без наведення мотивів знехтував показаннями потерпілої, висновком судово-медичної експертизи, показаннями підсудного під час досудового слідства, в яких той визнавав вину в усіх інкримінованих йому злочинах. Без перевірки відтворення обстановки і обставин крадіжок чужого майна, без допиту понятих у судовому засіданні суд, необґрунтовано визнав протоколи цих слідчих дій недопустимими доказами.

На підставі викладеного ухвалою апеляційного суду Сумської області від 13 вересня 2007 року вказаний вирок скасовано, а кримінальну справу направлено на новий судовий розгляд до того ж суду в іншому складі. Судове слідство у даній справі триває й досі.

Причиною скасування наведених судових рішень судом апеляційної інстанції стало неправильне застосування суддею Особа_1 кримінально-процесуального законодавства.

Вища рада юстиції вважає, що викладені обставини свідчать про систематичний вияв суддею Особа_1 очевидної несумлінності при відправленні правосуддя, що дискредитує судову систему, ігнорування норм законодавства, нехтування зібраними досудовим слідством і дослідженими в судових засіданнях доказами вини підсудних. Як наслідок, через прийняття суддею незаконних рішень порушено розумні строки розгляду значної кількості кримінальних справ, права потерпілих, а в деяких справах – підсудних. Такі дії судді Особа_1 свідчать про порушення конституційних основ здійснення правосуддя та дискредитують судову систему.

Крім того, Вищою радою юстиції з'ясовано, що суддею Особа_1 було порушено норми кримінального та кримінально-процесуального законодавства при розгляді кримінальних справ по обвинуваченню: Особа_30 за частиною третьою статті 185 КК України, Особа_3 за частиною другою статті 309 КК України, Особа_4 за частиною третьою статті 191 КК України та частиною першою статті 366 КК України; Особа_32 за частиною другою статті 186 КК України, частиною першою статті 15 КК України та частиною третьою статті 289 КК України; Особа_31 за частиною другою статті 185 КК України. Рішенням кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року суддю Особа_1 притягнуто до дисциплінарної відповідальності у виді догани за порушення норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства при розгляді кримінальних справ стосовно зазначених осіб. Зазначене рішення кваліфікаційної комісії залишено без змін рішенням Вищої ради юстиції від 29 березня 2010 року за результатами скарги на нього судді Особа_1.

Вища рада юстиції дійшла висновку, що вказаний вид дисциплінарного стягнення, застосований до судді Особа_1 рішенням кваліфікаційної комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу від 30 травня 2008 року за вказані порушення ним норм чинного законодавства при розгляді кримінальних справ стосовно Особа_30, Особа_3, Особа_4, Особа_32 та Особа_31, є достатнім.

У своїх поясненнях, наданих Вищій раді юстиції, суддя Особа_1 вказує на те, що факти, зазначені у пропозиції члена Вищої ради юстиції Кудрявцева В.В., вже двічі були предметом розгляду кваліфікаційною комісією суддів загальних судів Харківського апеляційного округу з прийняттям рішення від 26 грудня 2007 року та 30 травня 2008 року, які були оскаржені суддею Особа_1 до Вищої ради юстиції. Оскаржуючи зазначені рішення кваліфікаційної комісії та не погоджуючись з відповідними висновками, Особа_1 звернув увагу на ті обставини, що такі висновки кваліфікаційної комісії обґрунтовувались всупереч

вимогам частини другої статті 31 Закону України «Про статус суддів», за змістом якої скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді. Також суддя Особа_1 вважає, що при здійсненні правосуддя діяв у межах норм чинного законодавства.

Однак такі пояснення судді не спростовують встановлених Вищою радою юстиції порушень чинного законодавства, які суддя Особа_1 систематично допускав при здійсненні судочинства, а тому вони не заслуговують на увагу. Разом з тим, стосовно посилянь судді на частину другу статті 31 Закону України «Про статус суддів» слід зазначити, що дійсно скасування чи зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарну відповідальність, але у разі якщо при цьому суддею не було допущено навмисного порушення законодавства чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки.

Як встановлено Вищою радою юстиції, приймаючи вищезгадані рішення, суддя Особа_1 проявив ігнорування норм чинного законодавства, що в результаті призвело до порушення розумних строків розгляду справ, права потерпілих, а в деяких справах і підсудних.

Відповідно до статей 6, 10 Закону України «Про статус суддів» судді зобов'язані при здійсненні правосуддя додержуватися Конституції та законів України, забезпечувати повний, всебічний та об'єктивний розгляд судових справ, не допускати вчинків і будь-яких дій, що порочать звання судді та можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності.

На підставі викладеного Вища рада юстиції дійшла висновку, що вчинені суддею Особа_1 дії при здійсненні правосуддя порочать звання судді, викликають сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, свідчать про несумлінне виконання суддею своїх службових обов'язків і є підставою для внесення подання про звільнення його з посади судді за порушення присяги.

Керуючись статтями 126, 131 Конституції України, статтями 27, 30 і 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції», підпунктом «а» пункту 4 § 3.3, § 4.3.2 Регламенту Вищої ради юстиції, Вища рада юстиції

в и р і ш и л а :

внести подання Президенту України про звільнення Особа_1 з посади судді Ковпаківського районного суду м. Сум за порушення присяги.

Голова Вищої ради юстиції

В.М. Колесниченко

Над випуском працювали:

Науковий редактор:
Олександр Гончаренко

Відповідальний секретар:
Лариса Бардаченко

Літературний редактор:
Ольга Таращук

Комп'ютерна верстка:
Ігор Краснощок

Дизайн обкладинки:
*Ігор Краснощок,
Тарас Шевченко*

***ЕЛЕКТРОННИЙ ПРИМІРНИК РОЗРОБЛЕНО ВІДДІЛОМ
ОРГТЕХНІКИ ТА КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ
СПРАВАМИ СЕКРЕТАРІАТУ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ
ЗГІДНО З НАКАЗОМ ГОЛОВИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ «ПРО
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПЕРІОДИЧНОГО
ВИДАННЯ «ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ»
№ 142/0/1—09 ВІД 29.12.2009 р.***

ФОРМАТ ФАЙЛУ: PDF

***ЕЛЕКТРОННУ ВЕРСІЮ ВІСНИКА ОПРИЛЮДНЕНО НА
ОФІЦІЙНОМУ САЙТІ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ
WWW.VRU.GOV.UA***